

Stanislav ŠIMIĆ

Literarni sentimentalizam

Sentimentalizam je površno i neodređeno, sladunjavo i slabunjavo osjećanje. Onaj u kojega je um nejak, imaginativnu književnost osjeća samo takvim osjećanjem. Čitalac osjeća pjesničko djelo onako kako je o njemu sposoban misliti. Promišljanjem o nečemu pobuđujemo u sebi osjećanje o tomu. Štošta u književnosti što ne možemo doživjeti umom ne možemo dokuziti. Sentimentalizam je nepromišljanje; ili je tromost mozga. To nepromišljanje, ili ta tromost, može odlučiti o relaciji čovjeka prema zbivanjima i stvarima oko njega; može učiniti kao da u njega i nema duševnih i duhovnih snaga kojima bi mogao osjetiti i spoznati, doživjeti drugačije, ta zbivanja i te stvari.

Kada mu sentimentalizam nadmašuje um i razum, čitalac samo njime povlađuje, ili poriče, neko imaginativno književno djelo; ne shvaća smisao neke poezije, ili proze, koja je proumovan imaginativan jezik, određen, a nije neodređen da bi se poklapao s različenostima i cmi-zdravošću i površnošću sentimentalnoga čuvstvovanja. Tko je navikao na zbrku i nejasnoću svoje osjećajnosti, zazire od pomnoga, točnoga stila. (Podsjeća ga na zakone.) Nered od riječi — koji može biti to veći što je njih više — srodan je nesrednosti i mutnosti nečijega osjećanja, pa mu pristaje i mišliti mu se.

Što obilatiji mnoštvo riječi, međukritiku je to više pameti, ili to veća poezija; obrnuto: manje riječi mu je manje smisla. Prosuduje po

vanjskoj količini, ili po površini; nikako mu u glavu da je snaga imaginativne književnosti to jača kad je u što manje riječi zbijeno što više čuvstvenoga smisla. Tvorina, ili rastvorna, sila baruta je to jača što ga više zbijemo u što manju čauru. Što je kazano u više riječi nego ih je potrebno da se to u njima iskaže, nije sasvim promišljeno. Previše riječi je premalo misli. Kada u rečenici ima suvišnih riječi, neuredna je, te ne predstavlja točan smisao. Više riječi nego je potrebno, manje smisla nego je potrebno.

Koje riječi treba da upotrebi, pjesnik uviđa i osjeća po imaginaciji i osjećaju a mislilac zna po umu i razumu. Suviše, ili netočne, riječi potječu kada pisac fantazira štošta što mu pada na pamet od opaženoga i čuvenoga, iskušenoga i naučenoga; kad izmišlja i zamišlja ovo i ono a ne promišlja šta je i kakva je svaka ta pojedinost u zbilji i riječi, dok ih piše, i osniva ju li se te riječi na zbilji; a zbilja na tim riječima. Izmišljotine i pamćenje, izvještavanje i znanje jesu racionalnost. Fantazija se očituje obiljem takve racionalnosti. Napis, ili knjiga, što se sastoji od rečenica koje su samo fantazijski i racionalno suvisle, makar je u njima kazano obilje događaja, podataka, mišljenja, nisu pjesničke nego pripovjedačke zabavljačke, ili publicističke, ili reporterske, ili povjesničke, ili popularno znanstvene, ili koje-kakve... Jer nisu sjedinjene u cjelinu emocionalnim, ili imaginacij-

skim, kreativno umnim, smislom u sebi, što se osniva na doživljajima pjesnika o realnosti u jeziku.

Proizvod razuma, ili razuma i fantazije: nepjesnička proza; tvore vina pjesničke imaginacije: poezija, ili svaka imaginativna književnost. Verbalizam, ili retoriku, pisac obično proizvede kada, namjesto imaginacijom, radi fantazijom. Proizvode fantazije (zabavne romane, čarobne filmove, lakomislene prijatne kazališne igre, publicističke kritike o književnosti) mnogi zamjenjuju za djela imaginacije; čitajući ih, ili gledajući, zadovolje svoju znatiželju i ugođe svojoj sentimentalnosti. Pravom čitaocu pjesničkih djela nije do racionalnoga znanja i maštovitih sanja, saharinski slatkastih vodnjikavih kazališnih predstavljanja i isto takvih filmskih zabavljanja, romantičnih pustolovina i zanimljivih naklapanja; on hoće imaginativno književnosti smisao, koji doživljuje i spoznaje svim osjećajnim i umnim sobom — doživljuje i spoznaje to svojski; i posvemašnje što više ima imaginacije i što je bogatiji iskustvom o životu i kulturi.

U mnogih se pisaca štošta onoga po čemu zbilja vrijede, zakloni omiljenošću onoga po čemu su loši.

Ljudi koji mogu samo osjećati, ne mogu steći kulturu osjećaja. Kultura čovjeka, pa i kultura njegovih osjećaja, plod je njegova uma, koji misli što više i dublje. Uman čovjek uči od onih činjenica u životu i knjigama od kojih je moguće učiti najpametnije i najpravije.

Tko je nesposoban da misli, sposoban je umišljati se da osjeća vriednost imaginativne književnosti.

Feljtonizam u verziju i prozi u nas je najdraži obrazac poeziji i kritici. Docenti svoga neznanja o tomu, šta je to imaginativna književnost, uvjereni su da imaju najbolje namjere kada nemaju mjere a imaju vjere da je feljtonizam pjesničko i kritičko djelo zato što ga oni osjećaju. Dakle: zato što žive. Ne domisle se ni to da čovjek osjeća uvijek dokle god živi; i da nije sposoban doživljavati život i kulturu i rasuđivati o njima samo po tomu što živi i osjeća, nego po tomu što osjeća i misli.

Erih KOŠ

„TAJ ODVRATNI ZANAT SPISATELJSKI“

U teškoj, krajnje opresivnoj atmosferi sadašnjih sparnih beogradskih dana, kada bi čovek, poput tropskih ptica pred dolazećom monsunskom zaporom, najradije hteo da krene nekud, za nekim svežijim dahom vetra, na samom kraju jedne izuzetno neprijatne i enerantne književne sezone, od koje bismo hteli da se lečimo zaboravom i spasavamo odlukom da se ubuduće držimo po strani svih poziva, pa i poziva sopstvene savesti pred iskušenjima naše književne politike, zatvarajući se samo u kulu svoje radne sobe i, recimo, svoje profesionalne zaokupljenosti — u takvoj situaciji dakle, nepodnošljivog, vrelog julskog nedeljnog prepodneva, iznenadno i neočekivano, trza nas i budi i svojim neprijatno grubim jezikom vraća na teren stvarnosti jedan slučajno pročitani novinski napis. Jedan običan, novinski neopismenjen, ali u poslednje vreme neobičajeno grubo napisani članak. Kao glasan, neprijatan povik slučajnog prolaznika dole na ulici ili kao novinska vest koja nas je, iznenadnim događajem koji se desio u toku noći, nezavisno od na-

še volje stavila u stanje i prilike koje nismo želeli ali nismo uspeali da izbegnemo. Jednom zauzeti moralno etički stav, shvatanje o potrebi moralne angažovanosti pisca, fikcija o njegovom moralno etičkom pozivu, hteo on to ili ne hteo, tragikomičnošću jedne mehanike, opet nam vraća u ruke već odbačena donkihotovska (?) oruda naše principijelnosti. I, eto, opet, mada nevoljno i sa saznanjem o jalovosti svih književnih raspi u poredenju sa književnim stvaralaštvom, svesni teškoća i muka sa kojim se naš kulturni život oslobađa svojih primitivnih rudimentarnih osnova i nataloženih administrativno birokratskih primesa u svom stalnom napredovanju ispuštenom i prekidanom nekulturnim i preživelim recidivima, ponovo se nalazimo prinuđeni da potegnemo Slemilovu paočanicu da točkovi ne bi otišli suviše nizastranu, pa makar se opet našli u oblaku prašine naših neprijatnih i odioznih javnih raspi i polemika.

Osporena je u novinama odluka jednog našeg književnog žirija. Samo po sebi to ne bi bilo ni nezgodno ni neobično. Najzad, po našem osećanju, pa i po praksi i navikama u svetu, javne diskusije koje prethode, prate, pa i slede dodeljivanje književnih nagrada, svojom funkcijom mobilisanja javnog mnjenja, oanom atmosferom zainteresovanosti i intelektualne uznemirenosti koja rađa novim, u diskusiji iskristalisanim shvatanjima i idejama, i jesu pravi, istinski društveni i kulturni smisao književnih nagrada. Javne pohvale i priznanja žirija istinskim piscima najčešće su nelagodne, a njihov novčani korelat neprijatan; sve ono estradno i egzibicionističko u vezi sa njima samo ih plaši, primljeni novac, naročito u našim prilikama, čini im se oset nekom prećem i potrebnijem, a publicitet u štampi sa fotografijama, prijemi i parade, stavljanje ih pomalo u položaj pozorišnih kabotena. Bilo bi zato zaista divno ako bi se istinski zainteresovanom, dobronamernom i poštenom diskusijom stvorila oko naših književnih nagrada takva atmosfera koja bi u sebi nosila ma kako mali, daleki i bleđi prizvuk ili bar privid antičkih, olimpijskih književnih takmičenja kad je sav kulturni svet u specifičnoj, plemenitoj vatri diskusije pratio književna takmičenja pesnika i dramskih pisaca. Ruku na srce, i našto kriti, naše prve posleratne književne nagrade vrlo su malo imale od takve takmičarske, stvaralačke atmosfere. U situaciji kad je pisaca i dela bilo malo, a administrativna praksa bila naglašena, nagrade su se i dodeljivale pomalo administrativno činovnički, po starešinstvu, kao neka vrsta odlikovanja za revnosnu službu, a žiriji su često bili samo neka vrsta transmišije. Zbog takvog svog karaktera sve umetničke nagrade bile

Nastavak na 2 strani

Vesna PARUN

LJUBAV

Šume se prepliću oko nas u neredu i potoci ih nemirni opkoljuju, za svakom stazom spušta se još jedna, a posljednja je čista i materinska.

Pa ako smo i rođeni u praznom domu skitnica, mi još duboko u srdačnost vjerujemo. Možemo napustiti sve, i sve što volimo plamen će iznova združiti.

Naglo i neznanu otkud ljubav kao ustala tajna dolazi. Od promjena neba i lišća živi i kao paučina u jesen raskida se. Saznah da je ljubav ono što su čekali stari ljubavnici i ono što čekam ja, dok me brda neutješna nadvisuju.

Stoljetna se loza povija tlu da mladoj podari grozdove: i to je ljubav.

I sve oko nje postaje budućnost, i djeca i trave nagnuti jedni nad druge pristižu kao talasi zelene vode. Ljubav je ratni pohod koji očisti život, jer krene i vraća se ne osvojivši ništa ponosna što je obranila od nas staru tugu koju smo htjeli porći.

Sve što je od postanja dala svijetu, od nje je veće. Ono što zemlja spoji, ljubav je već prije nje već svezala i otudila. Ona je najčišći put onima koji moraju da izgore, nečujni otkućaj vremena koji nas udvostručuje. Njeno je zlo jedne večeri uselilo u nas nečužno i zaneseno. Zdralovi u srebrnom zraku možda su takvi, vjerni neznanici s kojima razgovaraju masline u dugom vjetrovitom septembru.

Pokušajmo vjerovati u nju makar zbog topline što je ostala jer ona se gasi dugo i polako, svejedno sačuvana ili ne. Gledajmo suncu u oči dok nas jutarnji sjaj razdvaja da čovjek u sebe zatvoren ne ohladi srce kao u čas odlaska.

Na zrelom tamnom humku trajemo dalje ko zna za koga: za ptice, za ljude.

Ljubiti znači čekati sam kada treba vikati od bola. Gladni prvog hljeba koji se dimi iz peći skitati između vrtova umrijeti radosno a onda otključati suze da poteku.

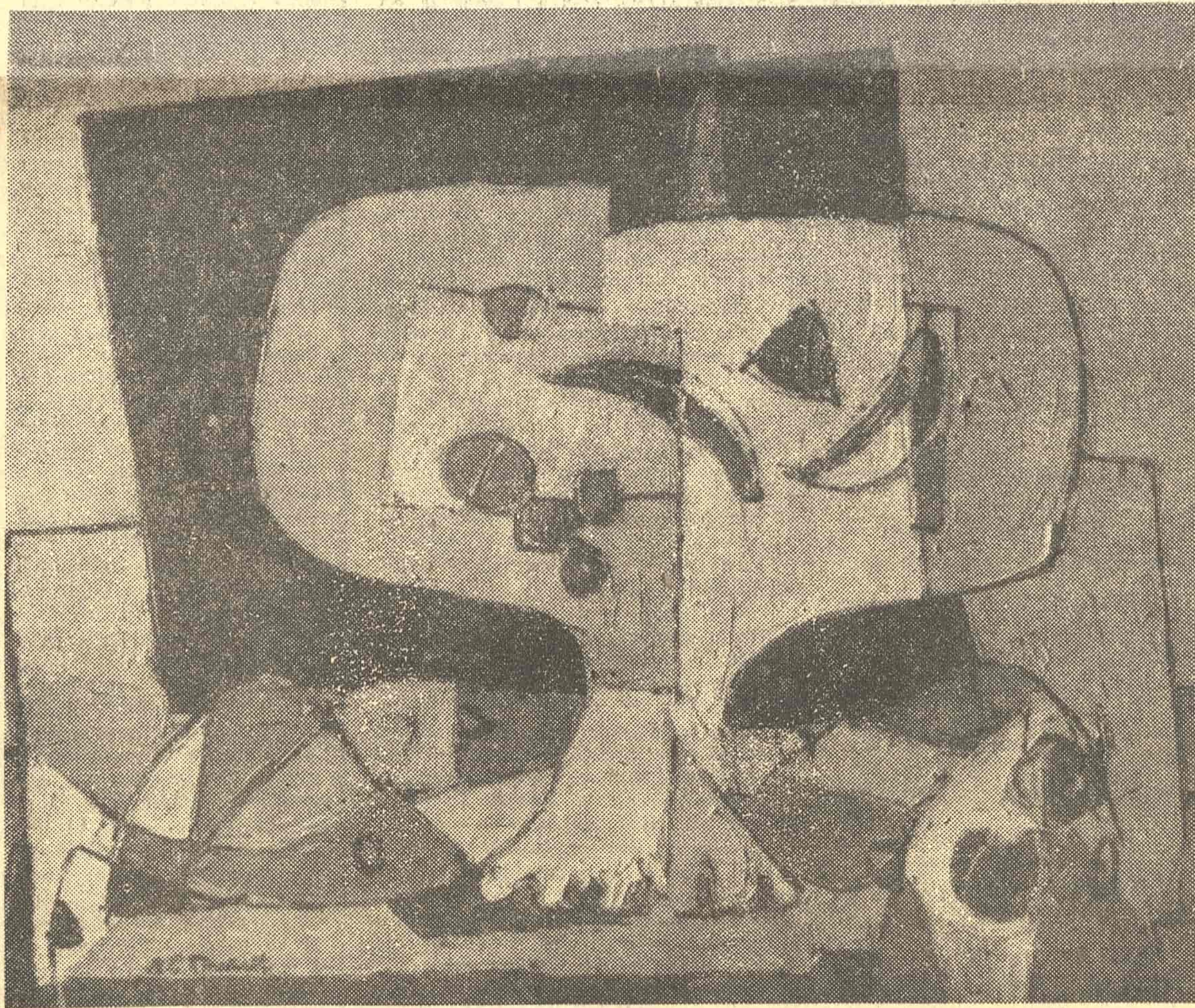
Ljubav je ono što ostavljamo bez prestanka kad se iskradamo put drumova znajući da se nećemo vratiti više pred kuće iz kojih su krstovi izneseni.

Tražiti treba do zalaska sunca, i za vrijeme gluhoće sunca, iznova. I najzad, jedina lađa što bez nas je otoplila pokazat će nam obalu gdje smo živč preboljeli mržnju koju nismo baštiniili ni od rasteanja drveća, ni od smrti. Šta će mi da stalnost imaju daleke nezbiljske zvijezde i njihov žar. Od suvišnosti sveopće živi i traje svijet, zemlja se hrani našom zabunom.

Oganj je čist odiskona. Bijedni su bez njega naši skršeni udovi razbacani u neskladu po praznim žalima vječnosti.

Bez ljubavi tijelo je tamnica u kojoj duša ispašta svoje prisustvo.

Zemlja i snovi razišli su se odavna ne zapamtivši posljednju riječ sunca, u ožuj crnih izranjenih hrastova, u dozivanju svih zašlih očiju koje su vidjele svjetlost.

MIODRAG B. PROČIĆ: MRTVA PRIRODA SA BANANAMA

MALI ESEJ

POSTANAK PJESME

Trenutak kada nastaje pjesma teško je odrediti. Pjesma nastaje neprekidno. Mnoga pjesma postaje cijeloga života. Ima ih koje nastaju neprimjetno; tek kad su izražene, otkriva se njihov raniji skriveni život, pjesnik postaje svijestan njihova nastanka, od klice doživljaja do njegova potpunog sazrijevanja u vrhunarnom obliku što mu ga izraz podjeljuje.

Neka se pjesma mučno rada, a neka jednostavno procvjeta kao cvijet ili se otkine i padne kao jabuka s grane. Postoji pjesma koju uvijek pišemo, a nikako je i nikad ne možemo napisati; neke uopće i ne moramo napisati: takva pjesma napisana je prije nego li smo počeli pisati.

Početak pjesme je u: pogledu; riječi; udarcu; slapu vode; krilu ptice; drhtaju straha, u nekom motivu koji se zbiva u vremenu, a svršetak u obezvremljenju motiva.

Pjesma je najprije osjećaj, a onda tek misao, koja se razvila iz osjećaja, ali neodvojena od osjećaja, jer ova i dalje živi u osjećaju i od osjećaja.

Razvitak pjesme je rast i kristalizacija osjećaja. Krajnje dozrijevanje doživljaja, to je nastanak pjesme, koja apoteičnom verbalnom formom definiira sadržaj doživljaja, zbog kojeg je došlo do tjeskobe sladostrasnog kretanja k pjesmi.

Doživljaj u pjesniku raste do pjesme: sat, dan, sedmicu, godinu, desetljeće. Vrijeme je u tom rastu sporedno. Zakon asimilacije duha

pjesnika i duha predmeta jedino je bitan. (Afinitet, simpatija, asimilacija važni su preduvjeti stvaralačkog duha.)

Pjesma nastaje dvostruko:
1. u trenutku okupacije doživljajem
2. u trenutku verbalnog poetskog izraza doživljaja.

Njen postanak traje: od zarobljavanja pjesnikovog duha do oslobađanja pjesnikovog duha (po sjemenu koje je u nj palo pa iz njeg niklo kao svoja vlastita negacija).

Kolikogod je važan prvi stupanj, stupanj doživljaja pri postanku pjesme, još je važniji drugi, stupanj izraza.

Ima priroda koje se dadu oploditi, zarobiti sjemenom, ali ga se ne mogu osloboditi kad je njemu vrijeme, nego prije vremena i rođen plod je mrtvoroden ili nakazno nerazvijen za život, pa brzo ugine, a da je jedva tko znao da je živio.

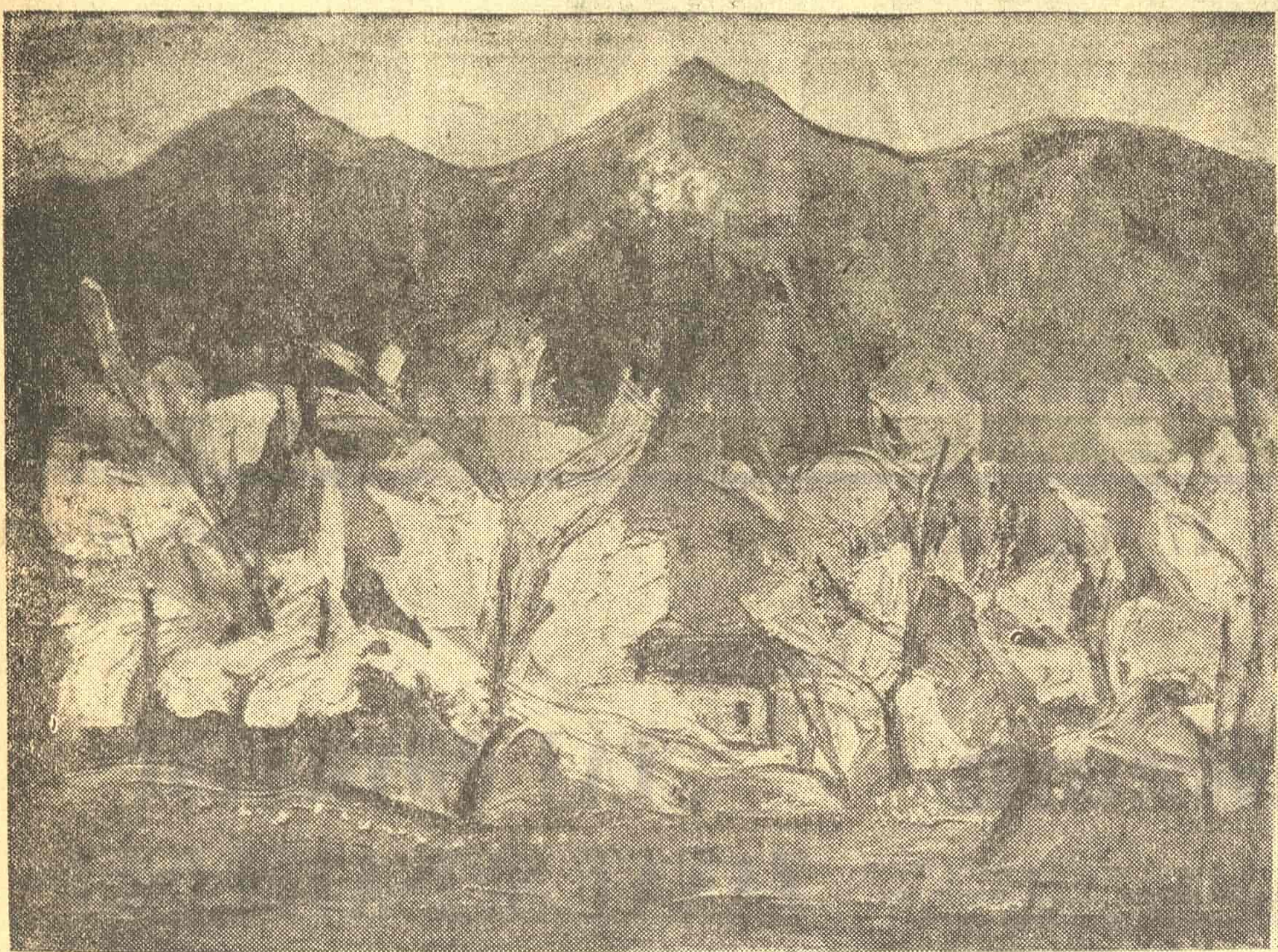
I jedan i drugi stupanj postanka pjesme: stupanj doživljaja i stupanj izraza ne moraju biti vremenski odvojeni, mogu se zbiti jednovremeno.

Pjesma se rada, a da je izraz sinhron doživljaju samo onda, kad je određeni život prije doživljaja bio nalik određenom doživljaju, pa makar to i ne bio taj isti život, makar taj doživljaj bio uvjetovan i karmički.

Zlatko TOMIĆ

Zagonetne igre

Predrag PALAVESTRA

OLIVERA GALOVIC: PEJZAZ

TRIBINA

„Taj odvratni zanat...“

Nastavak sa 1 strane

su neko vreme ukinute, a kad su, u drugoj književnoj i kulturnoj atmosferi obnovljene, žiriji su se našli najzad u mogućnosti da sude po svome slobodnom sudskom uverenju, razume se samo relativno slobodnom, zavisnom od ukusa i shvatanja vremena, sredine, svoje književne škole, pa i od, nažalost, svojih književnih prijatelja, grupa, a i koterija. Nekih diskusija, korisnih i plodotvornih, mi dokora uglavnom nismo imali u vezi sa nagradama, a ne tako davno bilo se i slučajeva da se sa nagradivanjem toliko žurilo da su nagrade dodeljivane svega desetak dana po objavljivanju knjige kao da se tom žurbom baš htela da izbegne diskusija i mišljenje žirija nametne kritici pre no što bi ona stigla da kaže svoju reč — svoju pre i posle nagrade manje je jednoglasno negativnu reč. (Uzgred budi rečeno »Politika« u toj prilici nije smatrala za potrebno da interveniše na ovakav način, mada su, ako se ne varam, u žiriju bili i njeni urednici.) Pa i pak, uza sve ove nezgode i nevolje i takve odluke žirija, ponekad pristrasne možda, često možda i nepravične, podložne svim kolebanjima naše uslovljene, nesigurne i grešive podložne ljudske prirode, predstavljale su napredak prema ranijem stanju, na osnovu zakona verovatnoće da će jedno mišljenje pre biti u zabludi no nekoliko njih na okupu. I zato, ako se zaista htelo nešto učiniti što bi pomoglo žirijima da svoj kriterij u ocenjivanju usklade u većoj meri sada kažemo koliko toliko objektivnim merilima, koja su u umetnosti, kao što je poznato, uvek vrlo relativna u svom vremenu, onda je to trebalo učiniti pre svega objektivnom, dokumentovanom analizom i ocenom samih dela koja se nude na ocenu, pre, za vreme, pa i posle žiriranja, i to sa više strana i sa raznih strana. Članak koji se pojavio u »Politici« i nametnuo se kao povod ovome što je ovde napisano to ne čini. Sta više, na način u našoj praksi već odavno prevaziđen, pa gotovo i zaboravljen, on se nametljivo predstavlja kao recidiv ranijih administrativnih metoda i pokrupan korak unazad.

Pre svega anonimna, bez ikakvog potpisa (što ustvari nije slučajno jer ga takvog kakav je nije baš lako potpisati), pisan rečnikom administrativnih rešenja i presuda, taj članak šestoricu nagrađenih pisaca, šestoricu članova žirija, celu upravu jednog udruženja, i niz književnika koji su o nagrađenim delima pisali, kao čuvenog Kafkinog Jozefa K. namerno ostavlja u pomalo tajanstvenoj neodumici ko je autor toga članka i u njemu iznetog mišljenja; ne zna se ko ih optužuje, sa kime bi mogli da diskutuju i pred kime bi trebalo da se pravdaju. Sa obiljem mišljenja i tvrdjenja iz kojih se stoji ni ime onoga ko ih iznosi, da bi se bar po njegovom eventualnom književnom autoritetu, po njegovom u drugim prilikama posvedocenom ukusu sadanji sud mogao proceniti, ovaj članak i ne želi da razvija diskusiju oko književne vrednosti nagrađenih dela. (Po našoj subjektivnoj naklonosti i književnom veruju samo bismo se radovali ako bi se naša kritika u većoj meri pozabavila idejnim aspektima naše književnosti i pojedinih književnih dela, ali dokumentovanije, bez nalepljivanja etiketa, a u svakom slučaju sa potrebnim udubljenjem u osnovni i dejni stav i pravu idejnu potku knjige, bez šematskog pojednostavljenja, lakih i brzih zaključaka i samo na osnovu istrgnutih rečenica i površnih utisaka.) Bez ikakve analize i bez ikakvog dokaza, konstatujući

olako da dela nemaju umetničkog duha, ni originalnosti, ni stilske vrednosti, da predstavljaju pokušaj sasvim skromne vrednosti ili rezultat daljeg uspona, ali ne i naše najbolje ostvarenje, zasnivajući svoje mišljenje, dakle, samo na sili svoga tvrdjenja, ovaj članak svojim ljutitim autoritativnim tonom koji sam u sebi vidi osnov svoje važnosti, kao da želi da ukine svaku diskusiju i, zamenujući je presudom i naređenjem, na grub način imponira svoje mišljenje kao zakon svačijeg ukusa. Vraćajući kola unazad, pledirajući za jednu davno prevaziđenu praksu, autor (ili autori) članka kao da žele da članove žirija ubuduće oslobode mučne dužnosti da biraju, ostavljajući im samo počasno pravo da proglašavaju tuđe mišljenje, u ovom slučaju, valjda, mišljenje dežurnog urednika »Politike«. Pošto se njemu (ili njima) nešto čini kao literatura i umetnost vredna priznanja, onda tako treba da misle i članovi žirija, pa i mi ostali književni poslenici, da o čitaocima i ne govorim. Možda bismo mi, međutim, i sami imali svojih primedaba na odluku žirija ili bismo kao članovi žirija drugačije birali, ali, baš u ime svoje svesti i slobode svoga uverenja sigurno je da bismo odbili da se složimo sa izborom koji nam drugi diktira, pa ma to bio i osvedočeni ukus urednika »Politike«. Prvi, šestorica iz žirija, bar su potpisali svoja mišljenja i za ispravnost svoga suda jemče svojim književnim ime-

nima, svojim zvanjima književnika koja, kako možda po nečijem mišljenju bila skromna silom svoje profesije, za nas stoje u prisnjem, u stvaralačkom odnosu sa materijom o kojoj govore no oni koji ih u ovoj prilici optužuju. Zašto onda i na osnovu čega, pitamo se, da se ovako olako, bez svakog obrazloženja, odrekamo jednih da bismo se privoleli drugim. Možda na osnovu velike umetničke vrednosti kriminalnih romana koje ovi drugi po svom izboru objavljuju u listu koji uređuju ili po objektivnosti, idejno umetničkim i moralnim kvalitetima svojih recenzenta, naročito tu u ilustrovanom »Politikinom« izdanju?

Vrlo mnogo pitanja moglo bi se još postaviti u vezi sa ovim napisom. Sta je, naprimer, alternativni predlog autora članka i koga je po njegovom mišljenju trebalo nagraditi kao »naše najbolje ostvarenje«? Zašto ga nije pomenuto, pa bar da se iz toga vidi njegov pozitivni ukus kad nam je već tako lepo obelodanio negativni njegov vid? Kakav je njegov predlog za obavljanje žiriskih poslova? (Možda misli da bi na drugi način trebalo birati članove žirija? Ali ko da ih bira, i po kome kriteriju? Da li on da određuje ko je za to pozvan a ko nije i da li bi se na prihvatio za člana žirija ako bi ga izabrali?) Po čemu je on (ili oni) baš tako siguran da je izbor slikara, muzičara i glumaca koji nam stavlja za ugled baš najbolji, uvek na besprekornoj umetničkoj i idejnoj visini. Okud, na osnovu čega taj aristokratski, uvredljivi i potčinjavajući odnos prema tako nenametljivom, a poštenom, savsesnom i ozbiljnom književnom radniku kao što je naprimer Slobodan Džunić (koji, uzgred budi rečeno, ima i ime, a ne samo prezime) i po čemu njegov književni rad tobože »sasvim skromne vrednosti« manje zaslužuje nagradu od onih zaslužnih »umetnika iz unutrašnjosti« kojim pisac beleške ne ume ni da se seti imena. Da sve to možda nije otud što se naši snobovi još ustručavaju da suvereno sude o muzici i slikarstvu, a uobražavaju da sve znaju i da sve mogu da kažu o književnosti. Ili možda iz razloga, kod nas govoreći u jednoj manje bučnoj, manje histeričnoj formi, bez tog stalnog cimanja pisaca za uši koje je zakonom zabranjeno i prema učenicima u privredi. Bez tog stalnog čitanja lekcija književnicima, o dasvuda i u svakoj prilici, kao da se radi o maloletnicima i nepopravljivim prestupnicima, bez tog stalnog opominjanja i dociranja nezgodnog i uvredljivog za celu ovu nesrećnu profesiju.

«Cet affreux métier d'écrivain!» pisao je R. L. Prudon u svoje vreme građaninu Rolanu. Da, taj odvratni, taj bedni i ponižavajući zanat spisateljski Posao opasan po život, kako je to kazao u jednoj prilici Ivo Andrić.

Evo teme o kojoj bi vredelo pisati!

«Taj odvratni zanat...»

Svetlosti, Vodo. Tajno dana Nekako biti kao nebo. O prekopane naše duše Svud jedno isto nose telo.

I kako bi čudnim spojem mraka Azbuku pisali, sjajem lišća Dok orio se eho nečiji Lik gasne, svete, pun dubine.

Nekad u tajni koja sluša I otvoreno bilo puta Možda će svetlost, ili senka I preko smrti da odluta.

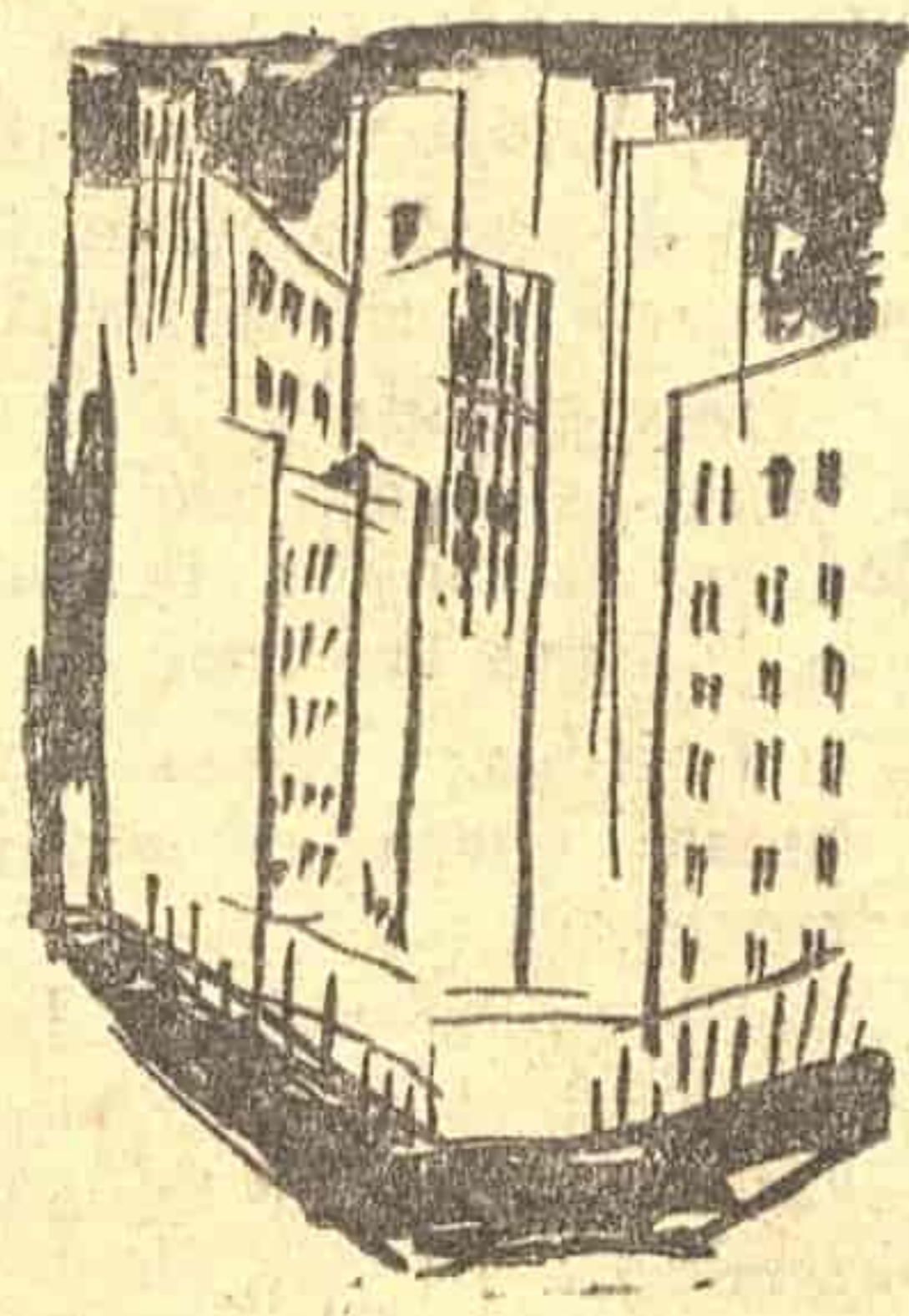
Izvan bola

Tajnom srušen i krug taj diše Pod zemljom velik kopni pir I ruku moju što bi da piše Bez puta reći to pokri list.

Odavde obrisi svoj poraz ima Kroz zene struji nečiji dah Kako su ogromna vrata doba Tih dana skućenih u koren ruža.

Ja sam još jednom samo mogao Da ruku pružim u pravcu tom No sve to, sve to, nije li isto? Prostor i ljubav: bez živih dom.

Vetimir LUKIĆ

OKO FESTIVALA POEZIJE

Pre nekoliko dana, na obalama Ohridskog Jezera, završena je jedna jedinstvena i velika akcija jugoslovenskih pisaca, koju je, od početka, pratila zla kob da bude gotovo sasvim ignorisana od jednog (manjeg, ali ne i beznačajnijeg) dela naše štampe. Treći jugoslovenski festival poezije organizovan u okviru proslave Četrdesetogodišnjice KPJ i SKOJ-a, bio je izvanredna i mnogostruko značajna društvena i politička manifestacija današnjih naših pisaca, jedan specifičan, svež i plodotvoran vid socijalne angažovanosti savremene književnosti i književnika. Pred hiljadama slušalaca od Beograda do Ohrida preko stotinu pesnika i kritičara iz svih republika, pripadnika svih književnih generacija i pravaca, oživljavalo je svoju poštu poruku čoveku, manifestujući, na taj način, duhom i karakterom svoje akcije, duboku povezanost i zainteresovanost pisaca za mnoge žive i životne probleme današnjice, svoju privrženost revolucionarnim tradicijama naše literature, svoju jedinstvenost u afirmaciji i oživotvorenju određenog (socijalnog i moralnog) smisla književnosti. Hiljade ruku, hiljade očiju, hiljade srca pozdravljalo je pesnike, podržavajući ne samo njihovu reč, već, pre svega, samu ideju da se savremena poezija približi našem čoveku, da se oživi i u neposrednom kontaktu prenese onima kojima se, u krajnjoj liniji uvek, pisac obraća. Da se prenese onima bez kojih je svaka literatura, svaka umetnost, osiromašena za duboke smislove humanosti i društvene opravdanosti.

Po reagovanju nekih beogradskih dnevnih i večernjih listova, ta plemenito zamišljena društvena i politička akcija savremenih jugoslovenskih pisaca nije međutim, uprkos interesovanju javnosti, zasluživala ni onoliko pažnje koliko je posvećeno jednom duhovitom, ali ipak komercijalnom, kerme-slikovnim umetniku. Imajući, odnekud, ko zna kako i zašto, više sklonosti i dobre volje prema ekskluzivnim krabuljnim igrama, nego prema opštoj, otvorenoj i nesebičnoj društveno-političkoj aktivnosti pisaca, štampa je, jednim svojim delom, u izvesnom smislu unapred degradirala i omalovažila određeni (književni) vid proslave, u okviru koje se festival održavao, ispuštajući iz vida da se, tim festivalom, jedan zaista impozantan broj pesnika i pisaca priključio velikoj i zajedničkoj manifestaciji našeg današnjeg političkog jedinstva.

Nije trebalo mnogo pa da se osete i dožive mučne posledice: bilo je upravo tužno sedeti, trećega jula uveče, u raskošnoj i fascinantnoj sali Doma sindikata. Pred polupraznim gledalištem, pred jedva nekoliko stotina ljubitelja poezije, započinjala je jedna velika kulturna priredba, čije je otvaranje štampa gotovo prećutala. Ni svaki hiljaditi Beograđanin nije stigao na otvaranje Trećeg jugoslovenskog festivala poezije i ta porazna i ništa manje bolna činjenica ne bi se mogla objašnjavati jednostavno nezainteresovanošću publike prema savremenim pesničkim ostvarenjima, pošto su, samo nekoliko dana dočimje, duž trase Autoputa, i, kasnije, u Makedoniji, desetine hiljada ljudi stajali licem u lice sa pesnicima, očekujući i odobravajući njihovu umetnost. Plele su se, tu i tamo, neke tajanstvene i mračne niti oko tog festivala, igrane su se neke zagonetne igre, jer, svesno ili slučajno, iz nehatu ili nerazumevanja, a možda i iz zle volje (moguće je), osnovni smisao i namena festivala nisu u nekim listovima tretirani na način koji bi se mogao smatrati prikladnim, već su zastopavljeni pred nekim drugozarednim i, rekao bih čak, uzgrednim komponentama.

Od samoga početka, uprkos podršci koju je dobio i dobijao od javnosti, od društvenih i političkih organizacija, festival je ponegde bio tretiran kao isključivo literarna, umetnička pojava, maltene kao privatna i esnafska stvar pisaca, bez ikakvog dubljeg društvenog i političkog značaja. S vremena na vreme, odovud odonud, čuli su se glasovi o »izletu« pesnika na Autoput, o pegazima na letnjem putovanju; tobož veselo i šaljivo, činjena su poredjenja između sadašnjeg prisustva pesnika u Pomoravlju i nekadašnjih najeziđi krstaša, varvara i gubara, kojima je Pomoravlje takođe odolelo; raspravljalo se o estetičkim i literarnim merilima pri izboru pesnika i dela za festival, o nepotpunosti i neprikladnosti improviziranih usmenih antologija savremenog pesništva i mnoge nesumnjive slabosti festivala korišćene su o očiglednom tendencijom da se čitava akcija kompromituje i obezbedi. Za književnost, međutim, i za poeziju, za stvaralačke namere samih pisaca, festival nije ni imao, niti je mogao da ima, ikakvog ozbiljnijeg značaja, pošto se nikada nikakva umetnost nije ni stvarala ni razvijala na kongresima, festivalima i saborima. Festival je, pre i iznad svega, bio manifestacija određenog duha i stava pisaca, društvena pojava koja je, na planu književnosti, objedinila nekoliko značajne aspekte današnjeg našeg života (proslavu Četrdesetogodišnjice KPJ i SKOJ-a, akciju omladine na izgradnji Autoputa, Dan borca, Dan ustanka Srbije, Petnaestogodišnjicu NR Makedonije), prevashodno, društvenost i angažovanost savremenog jugoslovenskog pisca koji sebe, i svoje delo, čitavu svoju pojavu smatra sastavnim delom i činocem naše stvarnosti.

Te komponente ostale su, u jednom delu štampe, nedovoljno istaknute. Gotovo prećutane.

Kao što, na ovom prostoru, u ovom komentaru jedne čudnovate i zagonetne pojave, nije mesto da se raspravlja o nekim drugim (pretežno organizacionim, što znači formalnim) osobinama Trećeg jugoslovenskog festivala poezije, tako se ne može tragati ni za uzrocima koji su doveli do površnog, pogrešnog i potčinjavajućeg stava prema festivalskoj akciji. Odgovori na sva pitanja koja bi se, ovde, eventualno, mogla postavljati, doći će i pokazati se sami. Danas ili sutra, svedjedno, ali — neizbežno.

OKO KNJIŽEVNIH NAGRADA

I dok se, na jednoj strani, nekako čudno i misteriozno, odvijala zagonetna igra prećutivanja i nipoštašavanja velike društvene i političke akcije jugoslovenskih pisaca — Trećeg festivala poezije — dotle se, na drugoj strani, takođe zagonetno, tim istim piscima, odnosno jednom, nipošto malobrojnem, njihovom delu, upućuju danas, surovi prekor o njihovoj tobož fatalnoj društvenoj i moralnoj neodgovornosti. Sudeći po publicitetu koji je dat tim neosnovanim i, u krajnjoj liniji, uvredljivim tvrdnjama, i to upravo u jednom listu koji se ni pred

javnošću ni pred piscima ne bi mogao podičiti podrškom datom socijalnoj i političkoj angažovanosti savremenih pisaca na festivalu poezije, dolazi se do tužnog i gorkog zaključka da neke akcije savremenih pisaca, bez obzira bile one društveno ili »antidruštveno« orijentisane, bivaju podvrgnute, u nekim listovima, dvojakim i protivrečnim, dakle principijelnim sudovima.

Članak koji je na istaknutom mestu, a bez potpisa, objavljen u nedeljnom broju »Politike« (od 12 jula ove godine), sa apodiktičkim i neumoljivim naslovom *Nadiče jednog priznanja*, drastičnom i fascinantnom očiglednošću potvrđuje postojanje jedne prikrivene tendencije da se ospore, obezbede i podvedu pod društvenu, ideološku, moralnu i umetničku sumnju ne samo pojedini, tim anonimnim člankom obuhvaćeni i apostrofirani pisci, već i mnoge društvene, stvaralačke i kritičke aktivnosti književnika. Suditi čitavome nizu pisaca (nastupivši autorima, članovima žirija i upravi Udruženja književnika Srbije) u ime jedne anonimnosti, podvoditi ih pod sumnju da zastupaju jednu »smišljenu tendenciju«, a ostajati zaštićen tajanstvom, znači ili nemati hrabrosti da se uverenja potpišu, ili nemati jasnih uverenja, stamenih i uvek odbranljivih, iz čega jasno proizlazi zaključak da se zagonetna igra odvija baš u ime neke tendencije koja, zbog svojih osobina, treba da ostane misteriozna i neizražena. Ma koliko da je taj članak svoznim tonom, metodom, stavom i zaključcima ustvari recidiv jedne prakse, koja je prevaziđena razvojem naših društvenih i političkih odnosa i odlučno nekih slobodarskim duhom i doslednim marksističkim stavom Programa SKJ, ma koliko da je inspirisan namerom da se u ime nekakvog tajanstva pridobije isključivo pravo društvene, ideološke i umetničke arbitraže — što, u osnovi, nije drugo do vulgaran vid težnje za ideološkim monopolizmom — njega ne treba posmatrati izolovano i izdvojeno, već kao određenu tendenciju u tretiranju mnogih savremenih književnih i kulturnih pitanja. Kao i stav, izražen u delu naše štampe prema festivalu poezije, tako i anonimna i apodiktička kritika nagrada Udruženja književnika Srbije (koja je, sa drukčijim, principijelnim pozicijama — samo moguća i razumljiva, već, u izvesnom smislu, i potrebna), mehanički odvajaju književnike od društvene stvarnosti, pripisujući im čas potpuno beznačajnost čas mračnu reakcionarnost, na šta, kao na pojavu nesposobju sa duhom vremena u kome živimo, treba reagovati.

Utoliko pre što je čitava ta zagonetna u suprotnosti sa smislom i namenom kritike, čija je sudbina u našim današnjim književnim prilikama, zbog raznih igri i misterija, pomalo tužna i gorka.

OKO KRITIKE

Cela ta igra povampirenih slabosti jednog prevaziđenog i davno već minulog načina tretiranja književnosti, umetničkih sloboda, ugleda i dostojanstva pisca, dovodi se u neposrednu vezu sa problemom kritike koji, u našoj literaturi, još uvek nije rešen i koji, baš zbog toga što je ostao mučan i neodređen, na izvestan način deluje na književne prilike. U tome smislu, kao neizbežnost i kao moralna obaveza, kao još jedan u nizu mnogih pokušaja da se ipak, na bilo koji prikladan i častan način, nađe ako ne zajednički govor (što je iluzorno, nepotrebno, pa i štetno) ono bar zajednički stav nezavisnog kritičara (što je neophodno baš danas, kada se u literaturu, umesto kritike kritičara, počinju da upetljavaju fantomi), meni se, u ovome trenutku, i na ovome mestu, nameće potreba da izrazim svoju solidarnost sa jednim kritičkim stavom, sa jednom kritičkom objavom, čiji mi se aktuelnost čini izvanrednom, a vrednost nesumnjivom i prihvatljivom. Da izrazim svoju pravičnost ideji slobodne kritike koja bi, povrativši svoj poljuljani ugled, stajala uvek u odbrani književnosti od svih mračnih i kobnih pokušaja sputavanja njene slobode i njenog silovitog kretanja ka dubokim i jedino moralno opravdanim humanim smislovima. Više nego ikada, nama je danas potrebna moralna jedinstvenost kritičara i to prvenstveno onih koji jedini mogu da reše težak i odgovoran zadatak razbijanja fama i fatamorgana, zabuda, mistifikacija i zloupotreba, mitova, otpora i zagonetnih igara što se danomice pleću i opisuju oko književnosti. Više nego ikada, nama je danas potrebna samostalna i nezavisna kritička reč, koja će uvek i pre svega biti, i u svakom trenutku, u svakom iskušenju, ostati na strani umetničke slobode i umetničke istine. Potrebna nam je poštena, od svih ograničenja slobodna kritička misao, koja će biti u stanju da prevlada sitne i krunne književne i nekknjiževne strasti i da bude pravedan sudija, ali i podrška literaturi, vraćajući joj, svojom snagom, stamenu moralnu čistotu i neograničenu stvaralačku bezbednost.

Osnovni smisao, sadržaj u članku *Kritika i otpor* Petra Džadžića (reč je, razume se, o njemu), uklapa se, do srži, u jednu davno izraženu, ali još nedovoljno razvijenu tendenciju za moralnom i umetničkom rehabilitacijom kritike, čiji je nezavidan i labilan položaj u savremenoj književnosti posredno i omogućio stvaranje i širenje mnogih fama o vidovima i kretanjima današnje literature. Onemogućeni razvoj nove generacije kritičara, moralne deformacije kojima su kritičari često izloženi, ili se, usled nedostatka čvrstine i samostalnosti, sami izlažu, otustvo ozbiljnije podrške — sve ono o čemu je konačno progovorio i Petar Džadžić, i to na način koji vredi pozdraviti i podržati — stvarili su i stvaraju mnoge probleme u našoj književnosti, koji bi se mogli rešiti afirmacijom iskrene poštene i autentične kritike, jer bi ona, buduci svetla i uzdignuta tačka u književnom životu, svojim stavom bila odlučna negacija svih nezadanih, nekonstruktivnih, avetinjčkih igara i recidiva.

Kao nagoveštaj, kao simptom zajedničkog stava kritičara u borbi za literaturu i kritiku, bez obzira na estetičku neuniformisanost (čak zahvaljujući njoj), akcija oživljavanja i afirmisanja moralnih odlika naše književne kritike, ukazuje na jednu možda neslućenu mogućnost da se konačno u našoj literaturi, i oko nje, stvari počinju odvijati na jedan otvoren, principijelan i konstruktivan način, koji bi automatski razobličio mnoge tajanstvene i zagonetne igre, čija je prava vrednost daleko ispod značaja koji im se, u ovom ili onom trenutku prolaznosti, daje i mora da da.

Veljko Petrović o našem književnom nasleđu

(O književnosti i književnicima — Matica srpska, Novi Sad, 1958)

Nova knjiga u ciklusu izdanja sabranih dela Veljka Petrovića donela je znatan deo spisa ovog našeg istaknutog pisca, eseja i članka koji govore o našoj književnosti. Iako su u njoj sakupljeni radovi pisani u različitim godinama o raznim temama, ona ima jedinstvo koje ostavlja snažan utisak. O književnosti i književnicima govori pisac koji poseduje inventivan kritički duh, živo posmatračko oko, istančan ukus i dar sugestivnog pripovedanja. Čar njegovom govoru daje i strasna privrženost književnom i umetničkom delu, visoka čefa pravom književnom i umetničkom stvaranju, radost u opisanju trajnih umetničkih vrednosti. Govori u knjizi rodoljub koji se bori da otkloni komplekse inferiornosti u kulturi malih naroda prema velikima i koji pasionirano traži živu vezu originalnih književnih dela sa životom naroda.

Veljko Petrović je u ovim svojim ogleđima i člancima naizmenično opservator sa razvijenim kritičarskim instinktom, suptilni esteta, živahan kozer, rečit pripovedač, a nadasve i najčešće nadahnuti pesnik. On piše toplo o knjizi kao legator one prosvetiteljske epohe koja je demokratizovala vezu između knjige i čitaoca. Sa unutrašnjom emocijom piše o lepotama u osobinama i odnosima naših klasika: Njegoša, Branka, Jakšića, Zmaja, Laze Kostića, Ignjatovića, Sremca i drugih. Inspirisano otkriva ono što sumira njihove vrednosti, nalazi slikovite estetske, artistske i mislene reči za srž njihove umetničke trajne lepote i prisno, ispovedno ih saopštava čitaocu, sa angažovanošću želim da ih ponovo opiše i ovekovečava lorovim vencem. Veljko Petrović je u ovoj knjizi pesnik našeg književnog nasleđa, ne celoga, jer on ima svoje izabrane, one kojima je lično oduševljen i koje bi htio poetski da prenese u večnost. Među njima ne zadaju brige Njegoš, Branko Radičević i Đura Jakšić, jer oni su osvojili vreme i ne nailaze na sumnje i otpore. Spori se sa kritikom, skepsom i rezervom prema Lazi Kostiću, Zmaju, Stevanu Sremcu. Sporio se svojevremeno sa Jovanom Skerlićem, svojim vernim prijateljem, usmeno kod Laze Kostića, a takođe posredno i pismeno, istakavši odlučno, sa suptilnim probirom estete, trajne vrednosti u Kostićevoj poeziji.

Veljko Petrović se vraćao svojim omiljenim temama, više puta pisao o istim književnicima, no tako objavljeno u knjizi ima svoju posebnu draž. Odaje plemenitu strast umetnika, njegova pasionirana traganja da otkrije nove lepote u delu koje voli i da kaže i novu reč. Veljko Petrović zaista i uspeva da, u vraćanju na istu temu, obogati je novim, razgranatijim mislima i novim, intenzivnijim opservacijama. Istina, događa se i to, da je ono što je ranije napisano poetičnije, svežije i poetski nadahnutije od kasnije reči, ali ni u tom slučaju ono kasnije ne podbacuje. Misaoni i opservacije u ovoj knjizi Veljka Petrovića ne gube visinu niti kada su date u prigodnoj reči. Veljko Petrović više puta govori o književnosti i književnicima u ovoj knjizi povodom jubilarnih svečanosti a neki put i u vidu nekrologa. No njegove reči u takvim prilikama nisu konvencionalne. I u takvim prilikama bljesne pronicljivost njegovog duha, a estetsku meru očuva fina duha koji ne podnosi praznu, kičenu frazu.

Kada su u stvaralačkom kontaktu izvanredno poznavanje Veljka Petrovića narodnih tradicija i njegovih pesničkih inspiracija, on ude u dušu poezije naših klasika. Blistavo je pisao o Njegoševom stihu 1933 godine, kada je u tome stihu nalazio originalne, snažne kvalitete, a pisao je bez esejičkih pretenzija. Glasno je ispovedao svoje misli, svoj poetski, umetnički doživljaj genijalne Njegoševе poezije. Našao je skladne, slikovite reči da ude u magije poezije Branka Radičevića koji mu je neobično drag kao mladost, kao lepota života i čoveka. U svima klasicima o kojima je pisao tražio je spoj naroda i njihove pesničke duše. Tim putem je i protumačio Zmajevu ustanje u biće naroda. Rekao je: „Zmaj Jova spada u onu vrstu vrlo retkih, velikih pesnika koji se ne odvajaju od svoje sredine nijednom ličnom osobinom izuzetne individue, osim jedne: da ujediniju u sebi, u idealnoj harmoniji, sve duhovne vrline svoje sredine. Njegova je duša sredšte neke nevidljive mreže koja svojim nitima povezuje sva srca njegova naroda te su njeni drhtaji u stihu realizacija onih miliona uzdaha i strepnji. To nije usamljen, odvojen, iznad mase uzvišen džin, s vulkaniskim temperamentom i zvezdanom uzvišenom maštom.“

Za Đuru Jakšića rekao je da je on „u svojim nedostacima i svojim

sajnim vrlinama bio, i ostaje još uvek slikom i prilikom našeg narodnog karaktera i temperamenta“, da je Jakšić „romantični idealist koji je do smrti brkao stvarnost i maštanje, sve pojave života i sveta video samo u žarkoj svetlosti i u tamnoj senci, osećao samo polove, antipodne krajnosti i sukobe, bez nijansa i bez kompromisa...“ Laza Kostić je u njegovom doživljaju torzo od velikog čoveka i torzo od velikog pesnika. U pesmama Laze Kostića koje je Veljko Petrović odabrao kao dragocenost našeg književnog nasleđa video je snažne plastične i duboke stihove, da se u njima ogleda jaka pesnička duša „sa velikim strastima, a prijemljiva i za nijanse više no kod ikog drugog od njegovih savremenika, i kulturni um, u kome se spontano radaju i prepliću kozmičke misli sa tačnim opservacijama iz oblasti čovečije psihe i njihove bliže okoline“, da je u njima bujna i osetljiva fantazija i prefinjeno osećanje ritma.

Veljko Petrović je pesnik Vojvodine i u ovim ogleđima i člancima, u ovom govoru o književnosti i književnicima, kao što je to u svojim pesmama i pripovetkama. Većina književnika o kojima je govorio u ovoj knjizi vojvodanskog je porekla. On nosi u sebi kulturnu riznicu književnih i umetničkih tradicija Vojvodine, sa velikom ljubavlju i straću čuva je da je vreme ne povredi. Čuva i od prolaznosti brani čak i one njene pesnike koji su ušli u porodični album Vojvodine, kao naprimer Jovan Grčić Milenko sa svojim skromnim, prostosrdničnim i naivnim stihovima, nalik poljskom cveću, ili pesnike koji se nisu mogli visoko uzdići, da li zbog neke nejakosti u talentu ili zbog nepravde zlo raspoložene kritike, kao Mileta Jakšić, naprimer.

Od Vojvodine je Veljko Petrović dobio za uzvrat neke njene odlike, njenu čuvarnost kulturnog dobra, respekt i ljubav prema tradicijama, razvijeno osećanje staranja o knjizi, razvijeni sluh za umetničke tvorevine. U govoru Veljka Petrovića o književnosti i književnicima čuju se vojvodanski akcenti, izbija iz tog govora neodoljiva potreba da se tema o književnosti i umetnosti stavi u prvi plan života, da se o njoj prisno, intimo raspravlja, od srca, sa dušom, bez cepidlačanja, skeptičnih rezervi i taktiziranja. Veljko Petrović je duboko urastao u tradicije književnog nasleđa. One su mu na domaku duha. Zbog toga su mu i portreti pisaca onako živi i plastični, ne samo njegovih savremenika, već i onih iz prve polovine Devetnaestog veka.

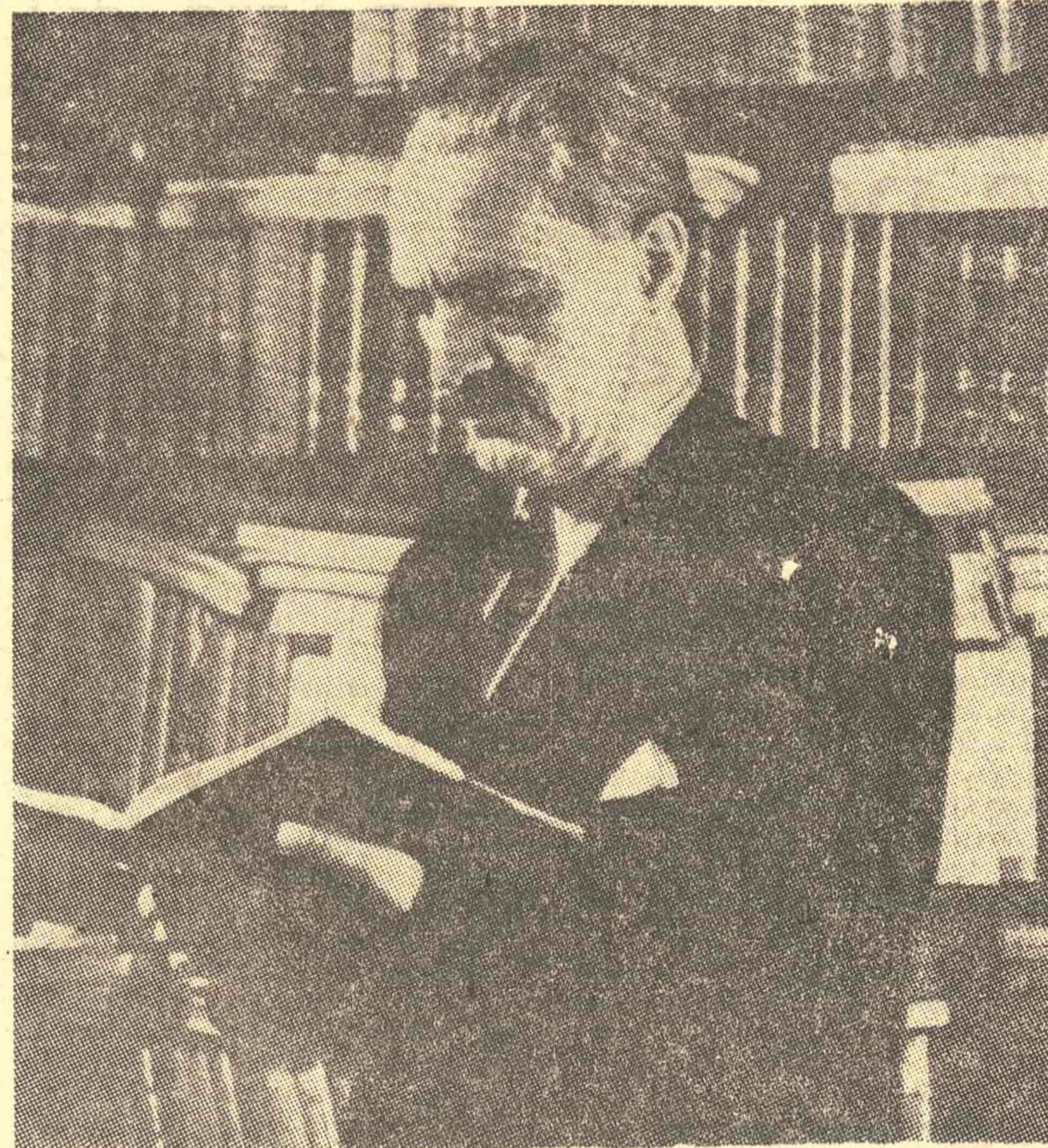
Spontano, bez istoričarskih napora piše o romanu „Patnica“ Jakova Ignjatovića, uživljava se u njegove književne osobine koje naziva intimo „jašinskim“. Kao da podiže parnicu rehabilitacije, tako je bio spreman da oprostí Ignjatoviću grehove improvizacije u ovom od kritike i vremena osuđenom njegovom romanu i da mu oda priznanje, po malo u sebi ozlojeđen zbog nezahvalnosti pokoljenja. Blizak mu je i drag očevito Stevan Sremac čiji je pripovedački šarm htio da objasni, da istakne životnu, umetničku snagu i lepotu njegovog dela. Vrlo finom, vrlo suptilnom analitičkom opservacijom ušao je u odlike Sremčevog humora, u njegovu predu. Kao što je, čini mi se, do sada najprodornije shvatio ono što je umetničko biće pripovetke Sime Matavulja.

Pisao je više od pola veka svoja književnoga rada još u Vuku Karadžiću, Steriji, Bogoboju Atanackoviću, Simi Milutinoviću, Vojislavu, Ljubomiru Nediću.

Govori u ovoj knjizi i o svojim savremenicima Bori Stankoviću, Branislavu Nušiću, Petru Kočiću, Simunoviću, Vojnoviću, Uskokoviću, Dučiću, Ivu Vojnoviću živo, koloritno pripovedački portretira. Portretiranje je spojeno sa karakterologijom narodnog života, prema kojemu je Veljko Petrović pokazivao uvek osobito interesovanje. O svome drugu iz književne mladosti Milutinu Uskokoviću govori emocionalno, zauzimajući se da mu se stvori što uzdignuto mesto u istoriji srpske proze. Njegova predviđanja o veku umetnosti Milutina Uskokovića, međutim, ne ispunjavaju se. Ni njegova svesrdna želja da se Uskoković postavi uz Lazu Lazarevića i Simu Matavulja. Zalaganje Veljka Petrovića po svoj prilici neće spasiti Uskokovića od zaborava. Veljko Petrović i Milutin Uskoković prošli su istim putem pijemontskih nacionalnih aktivista. Usled toga je u idejnom crtežu nacionalne aktivnosti Uskokovića našla i opaska da je Uskoković „jugoslovenski revolucionar“ što njemu nikako ne pristaje.

Kod ovakvih termina ideološkog značenja, kao i kod nekih idejnih stavova Veljka Petrovića, pogotovo

izraženih u člancima i ogleđima pre Prvog svetskog rata i između dva rata treba imati u vidu da je on u to vreme pripadao onom pokolenju mladih građanskih intelektualaca koji su glavnu svrhu akcije videli u ujedinjenju jugoslovenskih naroda. Bili su angažovani poglavito u borbi za nacionalne slobode. Njima je Skerlić zbog te borbe takođe izgledao kao revolucionar. Miletićevе tradicije su imale velikog dejstva na nacionalne, narodnjačke ideje Veljka Petrovića. On se u okviru tih ideja i kretao velikim delom kada je pisao ove članke i oglede, zalažući se kao i njegov prijatelj Skerlić, a u duhu njegovom i u njegovom pozitivističkom idejnom smeru istovremeno za demokratizaciju književnosti. Potcrtao je Skerlićevu ideju oslobodjenja našeg, srpskog, jugoslovenskog, života od svakog fizičkog i moralnog robovanja (članak o Skerliću pisao je 1915 godine). Sa uvažanjem je istakao Skerlićevu konzervativnost, njegovu zaštitu „naše jasne i moralne, zajedničke oprobane vrednosti, koje spajaju i čuvaju individualni karakter našeg jugoslovenskog života“. Ta vrsta uvažanja verovatno je uticala u sklopu Petrovićevih tadašnjih poleda na svet i na njegovu toleranciju prema Tolstoevoj veri u neprotivljenje zlu. Vremenske oznake kod članaka i ogleđa opominju na prolaznost takvih i sličnih idejnih stavova. Prevaziđeni su progresom naučne i društvene misli,

VELJKO PETROVIĆ

a i sam Veljko Petrović ih se znatno oslobada u člancima i ogleđima pisanim posle Oslobođenja.

Pisac je u predgovoru rekao da pušta u svet ovu knjigu s nešto snebivanja i sete i postavio je pitanje da li će odgovarati iščekivanjima i potrebama bar nekih naših ljudi. Možemo mu sa sigurnošću odgovoriti da će ovo njegovo delo, svojom plemenitom i humanom verom u misliju knjige, zadovoljiti potrebu naše savremene publike, u prvom redu one koja gaji interesovanje prema našem književnom na-

sleđu a ne boluje od kompleksa manje vrednosti u oblasti kulture. Umetnički govor Veljka Petrovića o književnosti i književnicima daje potsticaja istoričarima književnosti i književnim kritičarima da dalje otkrivaju nove vrednosti u našem književnom nasleđu, a publici da zavoli one lepote i umetničke visoke domete na koje je Veljko Petrović za onoliko bogatstva duha, sa onoliko inspirisane poetske invencije i rečitosti, sa onoliko estetske suptilnosti, ukazao.

Veljko PETROVIĆ

ESEJISTIKA i nesavladana dogmatika

(Ivan Foht: „Istina i biće umjetnosti“, Svjetlost, Sarajevo, 1959)

Knjiga eseja Ivana Fohta zanimljiv je i aktuelan prilog saznanjima i ontološkom tretiranju problema umetnosti. Pisac prilazi umetničkoj problematici sa hegelovskih i marksističkih pozicija, iako u otsudnom prevazilaženju Hegela i hegelovskom nijansiranju Marksa. Njegova polazna osnova je skoro dogmatska pretpostava o apsolutnoj gnozeološkoj, čak i ontološkoj nadmoći umetnosti nad ostalim saznanjima i idejnim oblicima. Za pisca od početka nema u tom pogledu nikakve dvojbe, umetnost je za njega „jedini način na koji istina postoji“. Iako ovakva tvrđenja nisu potpuno originalna, mi to pitanje i ne postavljamo, jer ih pisac i ne sa-

IVAN FOHT

opštava kao svoja otkrića već kao aksiomatične istine koje leže u suštini same stvari. I to zaista i jesu istine, neki put iznenađujuće smeje, drugi put banalno poznate, uvek dobrodošle. Zaista, ima nečeg tragikomičnog u tome što smo prisiljeni da još uvek pozdravljamo kao dobrodošle ovakve banalne aksiome: „Umetnost je pre svega interpretacija, a ne slikanje slučajeva“, ili: „Sadržaj umetničkog dela nije predmet ili tema koje obrađuje, već ono njegovo najnutarnije značenje“, ili: „Umetničko delo rešava i odgoneta suštinu koja samim stvarima nije vidljiva“ itd. itd.

Ovo što sam nabrojao i istakao kao mešovitu istinu i banalnost ništa ne ide, ovim svojim drugim kvalitetom, na uštrb pisca: skoro svako ko je razvijao svoju kritičarsku i esejiističku aktivnost u našem uzburkanom posleratnom vremenu morao je da se poziva na banalne istine koje su kod nas ne jedinom dovedene u sumnju. Svaki lole originalniji mislilac ipak nikad nije

u opasnosti da ostane zarobljen u banalnosti ma koliko bio prinuđen da „počinje ispočetka“.

Po Fohtu, svaka epoha nalazi u ovoj ili onoj umetnosti svog specifičnog tumača. U doba klasične Grčke to su bili kiparstvo i drama, u renesansi je to poezija itd. Ovim šematskim tvrdnjama pridružuju se i druga, kao napr. da pojedini narodima bolje odgovaraju određene umetnosti: Nemcima muzika, Francuzima poezija, Italijanima slikarstvo. U svemu ovome u osnovi ima istine, ali je ona takoreći prekrivena krutošću i apolitizacijom sa kojom se ova tvrđenja formulišu. Čak i kad pisac dopusti izvesna kolebanja, ostaje i dalje eho jedne apriorne konstrukcije čiji ilustrativni primeri treba da posluže kao prethodno opravdanje za piščev pokušaj da putem eliminacije i dedukcije otkrije koja umetnost odgovara našem vremenu kao jedini adekvatni nosilac njegovih interesa i misaonih preokupacija. Otuda rezultat tog pokušaja može da se ospori posrednim putem, tj. dovođenjem u sumnju prethodnog izlaganja. Jer u klasičnoj Grčkoj su cvetali ne samo kiparstvo i drama, nego i zidno fresko slikarstvo, samo od njega ništa nije sačuvano; u renesansi važniji je procvat arhitekture od poezije; engleska poezija pretstavljala viši umetnički domet od francuske, Nizozemci su isto tako značajni slikari kao i Italijani, ali zar i Francuzima ne „leži“ slikarstvo u novije vreme? Uostalom, kad bi se išlo po Žanrovima, onda bi se ova kolebljivost i nestalnost, ovo kretanje najviše umetničke realizacije od jednog naroda do drugog čak i u toku istog stolecja, još više izrazilo, a od krutih formulacija ne bi mnogo ostalo.

Ovo je sve, međutim, samo „pret hodni“ postupak koji priprema za masnu operaciju sa zadatkom da se iznađe umetnost koja odgovara našem vremenu, njegovom duhu i interesima. Pisac eliminiše niz umetnosti jednu za drugom, on utvrđuje da „danas nije vreme za likovne umetnosti“, a kao dokaz za to navodi mnoštvo pravaca „koji daleko više rade na tome da likovnoj umetnosti priskrbe rezon d'etr nego da je unaprede i postavne na viši razvojni stupanj“. Ipak, ništa nas ne sprečava da mnoštvo ovih pravaca shvatimo obrnuto i uzmemo kao najsigurniji znak neslućenog procvata likovnih umetnosti, jer ne treba nikako izgubiti iz vida da paralelno i nezavisno od mnoštva pravaca cveta i mnoštvo, upravo preobilje pojedinačnih likovnih kreacija i da su mnoge od njih ušle u klasiku, iako iz osnova negiraju klasičan tretman boje i crteža. A upravo Foht ne dopušta, u tome on vidi neminovni izvor samone-

gacije u koju zapadaju likovne umetnosti. Pošto se odnosi između pojedinačnih stvari, koje umetnost ima da fiksira, sve više komplikuju i sve više postaju apstraktni, to i likovne umetnosti postaju sve apstraktnije kako bi išle u korak sa tom opštom tendencijom vremena. One time negiraju svoj sopstveni likovni odnos prema svetu, te nužno postaju ili neshvatljive i besmislene (a to dwoje kao da se uslovljava za Fohta) ili prerastaju u nauku (kubizam). U svakom slučaju one time negiraju svoju sopstvenu suštinu, isto kao što ni muzika ne može da napusti tonalni sistem a da samu sebe ne negira. Po istoj ovoj logici, koja je implicitirana ovakvim stavovima, i literatura ne bi smela niti bi imala ma šta da traži u takozvanom „iracionalitetu“ i ostalim proizvodima modernog razvoja bez opasnosti da samu sebe negira.

Neshvatljivost i nerazumevanje jedne umetničke pojave u jednom trenutku i od strane jedne sredine nikad nije automatski značilo i njenu umetničku besmislenost. Zato „nerazumljivost“ apstraktnog slikarstva nije nikakva indikacija za njegovu umetničku besmislenost. Jednostavno se radi o nepodudarnju ukusa. Apstraktnost kao prepreka razumevanju samo je sekundarna pojava, ona je naime više prepreka kao funkcija jednog novog ukusa i pogleda na stvari, tj. kao negacija jednog postojećeg ukusa nego kao prepreka „po sebi“, jer i neapstraktnе stvari, kao što nam pokazuje istorija umetnosti i literatura, mogu biti privremeno odbačene od publike samo ako se ne slažu sa prosečnim ukusom. Otuda je u prvom planu ukus, a ne kategorija apstraktnog po sebi, jer će jednog dana to isto apstraktno, zahvaljujući sistematskoj negi i životnoj evoluciji, postati sastavni deo novog ukusa i u tom okviru potpuno izgubiti oznake apstraktnosti po sebi kao prepreke za razumevanje jedne umetničke produkcije.

Ni muzika, po Fohtu, nije u stanju da izrazi naše doba. Ona se, u težnji da ne izgubi korak sa vremenom, svodi na svoju sopstvenu negaciju. Tako pisac postepeno eliminiše sve umetnosti i na kraju zaključuje da „samo književnost može umetnički izraziti složenije i apstraktnije moralne i društvene odnose koji su danas u centru interesa“. Pitamo se ovde najpre, po čemu su današnji moralni i društveni problemi apstraktniji, misaoniji i teži nego što je to bio slučaj sa prethodnim epohama? Zar to nije narcisoidno preterivanje iz zaljubljenosti u svoju epohu i njene probleme? Ničim ne može da se potkrepi ova tvrdnja. Ni samim činjenicom kojom se čovek našeg vremena

razlikuje od svojih prethodnika, iako impozantna, ne govori u prilog pisca, jer to stručno i visoko specijalizovano znanje pre sužava nego što proširuje vidike, pre nagoni na praktičan način mišljenja nego što razvija smisao za apstraktno mišljenje. Praktična zauzetost i tempo života ne daju vremena današnjem čoveku za negovanje apstraktnе misli čak i kad bi imao smisla za to. Usto, naše vreme nije doba velikih filozofskih sistema, kakav je slučaj sa prethodnim periodima. Dođuše, problematika postaje rafinovanija, misao suptilnija, ali koliko ljudi danas učestvuje u razvijanju takve misli? I da li je ona preka i nasušna potreba prosečnog čoveka?

Polazne premise Fohtove ne odgovaraju stvarnom stanju. Da bi odstranio ostale umetnosti kao neadekvatne, on je morao našu epohu da pretvori u nešto što ona nije, da joj da misaonu dimenziju koja nije svojina prosečnog čoveka, i da tako pogrešnom dedukcijom stavi pred umetnosti zahteve koje masovni konsument od njih uopšte ne traži. Sada se postavlja drugo pitanje: po čemu bi muzika današnja imala da rešava zadatke koje je u prethodnim vremenima prirodni razvatak misli i filosofije sa istim pravom mogao pred nju da postavi, a ona se o njega oglašivala? Zar filosofija Spinoze, Kanta ili Hegela nije imala isto ako ne i veće pravo da zaposedne sve domene, pa i muzičku inspiraciju? Drugim rečima, kad muzika nije imala potrebe niti mogućnosti da izrazi tu misao, zašto bi i kako bi ona bila pozvana da izražava današnju apstraktnu misao? Kao što ni pre nije pratila filosofiju i misaonu apstrakciju, ona to nema potrebe da čini ni danas, dovoljno će biti ako bude radila ono što je oduvek činila: ako bude pratila duh vremena, ritam misli, a ne misao koja je, kako i sam Foht primećuje, nesvodljiva na muzičke formule. U tom slučaju ne vidim da je muzika nedorasla našem vremenu. Jer ako nije u stanju da pronađe muzički izraz za komplikovanu hemisku formulu razbijanja atoma, niko joj na tome neće ni zameriti. A ako probleme našeg vremena odmerimo na njihovoj socijalnoj i etičkoj važnosti, a ne po kvalitetu izuzetno i pojedinačno dostignute apstraktnosti, onda je i jedan „bluz“ isto kao i neka apstraktna slika u stanju da izrazi neku od osnovnih tendencija našeg vremena.

Foht negira atonalnu muziku. On smatra da se samo totalnim sistemom može da obuhvati i izrazi spoznaja, jer samo u njemu moguće su muzičke teme preko kojih se manifestuje spoznajna vrednost muzike. Tako ostaje jedino literatūra kao adekvatno umetničko sredstvo da izrazi misaoni i etički potencijal našeg vremena. Literatura je to moguće zato što se ona jedino od svih drugih umetnosti savsvoim prirodno „racionalizira“, puni intelektualnim sadržajima najvišeg reda. Mada je ovo kao činjenica tačno, ipak fizionomija današnje literature nije u skladu sa osnovnim postavkom. Jer danas ne cveštaju samo literature i pisci koji sumiraju znanja i misaone probleme vremena, već ima još više pisaca koji bez komplikovane misaone, naučne i apstraktnе aparature ulaze u probleme vremena.

Pobijajući Hegelove postavke, delimice vrlo uspešno, o neminovnom kraju i zamiranju umetnosti, Foht se pokazao privrženiji Hegelu nego što je i sam toga svestan. Jer i on u ime neke dominirajuće apstraktnе misaonosti, u ime totaliteta misli, negira sve umetnosti i konstatuje njihovu samouništenje, ostavljajući uska vrata jedino za literaturu, ali i tu samo za onu koja je u stanju da uplje u sebe sav misaoni potencijal vremena. Da umetnosti ni ovom prilikom neće da se podvrgnu nikakvoj torturi: misli, nije potrebno ni isticati. A da umetnost zbog toga nije nikad propala, pokazuju nam dosadašnja iskustva.

Zadržao sam se najduže na gornjim tvrdnjama piščevim zato što one, po mom mišljenju, predstavljaju srž knjige i njihov najorganičniji deo, i pored obilne pomoćne literature koje podupiru ili sugeriraju neke stavove. Ali ako je u ovo što je u knjizi najvrednije ipak za negaciju, to ne znači da je time i sam pisac negiran kao pisac. Samo naučnik može da doživi negaciju kao naučnik čim se njegovi rezultati pobiju. Esejist nastavlja i dalje da živi, čak je u neku ruku interesantniji kad njegovo esejiističko tkivo izrasta oko neodrživih postavki. A takve, međutim, nisu sve postavke ovog pisca. Sa Ginter Andersom on je dao nepobitnu analizu Kafke. Tu je i uspešan esej o psihologiji tuge i bola kao stvaralačkim potsticajima. U eseju o Traklu dao je fino analitički nagovešteno tumačenje, ali, nažalost, prekinuto onde gde suštinska analiza Trakla tek počinje. I upravo je za žaljenje što pisac mnoge svoje postavke, kao napr., one o umetnosti kao ontološkoj kategoriji istine, ili o umetnosti kao kompenzaciji nesavršenstva, nije datje analitički razvio.

Nadamo se da će to drugom pri-
kom učiniti.

Zoran GLIŠČEVIĆ

Odabrane pesme Olinka Delorka

(»Izgaranja«, Matica hrvatska, Zagreb, 1958)

Pesničko delo Olinka Delorka završilo se zbirkom njegovih stihova „Uznosite slutnje“, koja je objavljena pre punih petnaest godina (1944). Tada, povodom tih pesama, tekuća hrvatska književna kritika istakla je da se od ovoga pesnika može „s dubokim pouzdanjem očekivati još — mnogo“ (Julije Benešić). Međutim, vreme je pokazalo sasvim suprotno. Nemajući više o čemu da peva, Delorko je ustvari za petnaestak godina svoga pesnikovanja (1930—1944) u nekoliko zbirki pesama i par knjiga proze rekao sve što je imao, ponavljajući se čak i u tom najplodnijem periodu svoga stvaralaštva. To što je u posleratnim godinama objavio u našim časopisima još poneku pesmu ne znači ništa, jer one ne donose ničega novog, one su zapravo samo prežvakavanje rečenog i opevanog („U iščekivanju zime“ i „Uzbudljivi koncert“). Osetivši i sam svoju poetsku dogorelost i svestan da bi svaka nova pesma i izražajni i tematski značila opetovanje i tapkanje u mestu, Delorko se latio jednog ne tako lakog posla da napravi, naime, izbor iz svoga celokupnog dosadašnjeg stvaralaštva i omogućiti, na taj način, našoj savremenoj književnoj kritici da oceni njegovo delo, dajući ujedno materijale i novijim istoričarima naše književnosti između dva rata da mu odrede, uz pomoć kritike, mesto u njoj. „Izgaranja“ su, prema tome, probrane pesme Olinka Delorka.

Kada je 1934 godine izišla Delorkova prva zbirka „Pesme“, povremeni književni kritičar „Hrvatske Revije“ (u br. 4) Blaž Jurišić u svojoj oceni rekao je za njih ovo: „Po sižeju njegove pjesme predstavljaju gotovo svijestan protest protiv poplave socijalnih motiva (podvukao T. Č.) u našoj najnovijoj lirici, koja je prepuna radnika, sefaka itd., a oseća se, da je sva ta lirika većinom vrlo strana dotičnome staleškom načinu gledanja na život, i s obzirom na naše prilike izgleda namještena i neiskrena“. Ovaj usputni napad nazadnog Blaža Jurišića na Socijalnu literaturu najbolje govori o njegovu nepoznavanju čovekove psihe i o njegovu neshvatanju pesnika i pesničkih doživljavanja sveta.

Olinko Delorko zaista nije socijalni pesnik, ali je pogrešno bilo tumačiti i dokazivati da su njegove pesme značile „svijestan protest protiv socijalnih motiva“ u našoj književnosti Tridesetih godina; bilo je to, čini se, obično zlonamerno nabedivanje i kompromitovanje pesnika među njegovim levo orijentisanim kolegama pesnicima koji pevahu — ali ne i jedino o tome! — o siromasima, beskućnicima, poniženim, uzdenim, „pravde žednim“. Uostalom, Delorkova poezija lako pohiće Jurišićovo mišljenje.

Pesnika Olinka Delorka ne treba tražiti u onim pesmama koje su prožete racionalnom i refleksivnom notom i deskripcijom. Jer on nije nikakav refleksivni pesnik, pesnik filozof koji bi mogao nešto da objasni i da da neka nova saznanja; njegova filozofija je obična, svakodnevnna sitna filozofija koja to i nije u pravom značenju te reči; on nije niti slikar pejzaža visokog zanga, mada, moramo priznati, deli se da ponekad i, tu uspe:

„Usnuo oblak iznad cvjetne grane.
Uzduh bez daška i rumen bez kraja.
Zgažena trava. Tko to po njoj prođe?
Sunce na vodi izgara od sjaja.“
(„Pejzaž“)

Ali tako uspehli plastičnih slika, koje deluju sugestivno i osvežavajuće, naći ćemo kod njega vrlo malo. Delorkova slika najčešće je nekako štura, lišena boje i zamara („Jesen“), ona je suviše knjiška i neubedljiva. Takvim pesmama u

„Izgaranjima“ obiluju ciklusi „Svijetla i sjene“ i „Muke sjećanja“. Gde je ustvari pjesnik Delorko? Delorko je pre svega i jedino pesnik svoga srca i svoje mladosti, svoje duše i njenih treperenja; od sebe on nikuda ne ide. On nije pesnik života i društva u kome živi, svet tuge i radosti, lepota i ushićenja, on je pesnik tišina i smiraja:

„U moju dušu cvijet je pao
Čudan i neznan, pa kad zasta
na zgodnu mjestu on je stao
rasti i cvijeće iz njega nasto.
Ah, cvijeće to iz koga duša
udiše snažno miris kao
i život sam, da prevarena
padne u bezdan crn i zao!“
(„Stara pjesma“)

Na tom upravo odnosu najpre radosti i, zatim, tuge Delorko je zasnovao sav svoj svet nežnosti i osećanja, čežnja za voljenom ženom, „vjenčaviš srce snom i tugom“. Osećanje samoe stalno je prisutno, iako je u nizu pesama pokušao da dokaže kako to nije nikakva poetska sentimentalna poza, no da je to nešto što čovek, ostavljen od onih koje voli, nosi u samom sebi i to „nešto“ ne dozvoljava mu da se digne iznad sebe, svoje patnje i odbaci razočaranja. Mada u pesmi „Orlu“ konstatuje: „Ne vriedi tih lirika duše zatvorene u sebe, ali kojoj nije potrebno mnogo pa da se, makar i za trenutak, razvedri („Molba“). Ima tu ipak nemirenja sa životom i upornih zahteva da se živi „uvijek u ljetu, uvijek u cvijeću“, u radosti i ljubavi, jer je čovek „odveć lijep za ljubav, odveć razmažen za sreću“ („Narcis“). Time su jasno istaknuti pesnikovi zahtevi od života: traženja samo ljubavi, jednostrano uzete i shvaćene, ljubavi između muškarca i žene jedino. I ništa više! Otuda i ona usamljenost u njegovim pesmama i neutaživa čežnja za ženom u zagrljaju drugog:

„Najteže mi je, kad te noć odnese!
O da te barem san večeri svake
ugrabi, pa mi čaroban donese
tvoj osmeh, što je sve ljepši
i mlađi,
moje bi noći bile tada lake,
a moji snovi mnogo, mnogo,
sladi!“
(„Njoj“)

Ljubav u Delorkovim pesmama nije čulna, nagonska, nije žudnja za nagotama ženina tela, za življenjem i pražnjenjem, no ljubav srca i duše, topla ljubav gde samo oči govore. I to je sve. Usko shvativši zadatak poezije, da naime, iznosi samo ljubavna osećanja, posve je jasno što tematika pesama Olinka Delorka nije raznovrsna, no varira uglavnom na istu temu. Iskrenost njegovih stihova ne treba osuđivati (treba je samo naglasiti), jer oni i ovakvi kakvi su i kako su kazani ponesu čoveka i mogu da se dožive. „Izgaranja“ zaista znače liriku izgaranja, pregaranja i smirivanja, koji su tekli tiho, jednomereno i nužno, kako to obično i biva u životu.“

Pesme Olinka Delorka uvek su kazane jezgrovitim književnim jezikom, njegov stih je skladan i melodičan, ujednačena ritma i uvek ubedljiva izraza. Do toga je on mnogo držao, u što nas uverava i jedna, davno kazana, njegova rečenica: „Nigdje se nekultura nekog književnika ne može tako jasno ispoljiti kao u stihovima... u pjesmi, koja je spoj najčišćeg osjećaja i najprofinjnijeg ukusa, i sam poredaj riječi može biti sudbonosan“.

Tode ČOLAK

(Đerd Lukač: „Današnji značaj kritičkog realizma“, „Kultura“, Beograd, 1959)

Ova vrlo interesantna studija, koja je nastala dopunom predavanja koje je Đerd Lukač održao u nekoliko akademija i univerziteta (u Nemačkoj, Poljskoj, Italiji, Austriji), značajnija je po pitanjima koja je autor postavio i po problemima koje je istakao nego po rešenjima i objašnjenjima koja je dao.

Lukač polazi od konstatacije da današnju svetsku atmosferu karakteriše humanistički revolt protiv rata koji dovodi do „saradnje socijalista i građana“, a da tome frontu na literarnom planu odgovara borba realizma i antirealizma. Analizu ovih pravaca počinje izlaganjem stavova prema kategoriji mogućnosti. Pred svakim subjektom se otvara beskrajn broj apstraktnih mogućnosti, a život omogućava realizaciju samo jednog neznatnog dela. Avangardizam je zanemario princip izbora konkretnoga iz ovog beskrajnog broja apstrakcija, zaveo princip naturalističkog negiranja, proizvoljnog spajanja detalja iz života, princip statičnosti, subjektivizirao vreme i prihvatio „subjektivnu viziju kao suštinu objektivne stvarnosti“ (51). Koreni ovog pravca su u određenom pogledu na svet koji shvata „svet kao alegoriju jednog transcendentnog ništa“ i poriče mogućnost njegova saznanja. Dublji uzroci su u opštoj atmosferi imperijalizma, tako da ovaj izvrnuti i unakaženi odraz ipak izrasta iz stvarnosti (straha, usamljenosti, haosa) i ima legitimaciju svoga postojanja, ali neukazivanjem na bilo kakav izlaz, pravljenjem od straha „nadvremensko-ontološkog entiteta“, nekritičkim odnosom prema stvarnosti i odbacivanjem socijalizma kao perspektive, spušta zavesu pred budućnošću. Nasuprot ovako sagledanom avangardizmu („Idejni temelji avangardizma“) Lukač postavlja kritički i socijalistički realizam. On se opire prihvatanju formalnih kriterija

razlikovanja realizma i antirealizma: oni se mogu razlikovati samo prema pogledu na svet koji zastupaju i stavu koji zauzimaju prema problemu perspektive, prema odgovoru na pitanje odakle? i kuda? A naučno zasnovan odgovor na pitanje kuda? danas može biti samo jedan: socijalizam. Zbog toga svaki realizam u umetnosti, svojim odražavanjem objektivnih kretanja, postaje saveznik socijalizma. U tome je deo velikog značaja kritičkog realizma onih autora koji socijalizam ne odbacuju a limine. Ali kritički realizam nema mogućnosti da, bez obzira na stav autora, iznutra oblikuje čoveka budućnosti. To može tek socijalistički realizam koji je — dosledno celom izlaganju — moguć samo u socijalističkom društvu, i koji može sa tačnom svešću da izrazi perspektivu. A pošto u prelaznom periodu u socijalizam ostaje seljaštvo, građanska inteligencija itd., kritički realizam i u socijalizmu ima dugo vremena svoj predmet obrade i razlog postojanja: da „pokaže odražavanje puta u socijalizam u nesocijalističkoj svesti“ (111), i tek zatim kritički realizam odumire kao književni stil („Kritički realizam u socijalističkom društvu“).

Ali ulazeći u mnoge pojedinosti Lukač se, mestimično, uzdiže iznad svoje uprošćene šeme, uvek se o-

graničavajući od mehanističkih tumačenja, mada ne ide dalje od zauzimanja jednog srednjeg stava i osude krajnosti „zapadnog“ i „istočnog“ subjektivizma, koji su, vrlo često, rezultat uzajamnih reakcija i protivudara koji „odbacuju klatno u sasvim suprotn ekstrem“ (47). Glavna zamerka Lukačevim postavkama bi bila da kod njega (uprkos njegovim napadima na apstraktume i zalaganju za konkretne) „konkretnost znači pre svega svest o totalnosti društva u njegovom kretanju, zajedno s pravcem tog kretanja i značajnim etapama“ (95), što znači da na konkretnijem nosiocu svih društvenih zbivanja, čoveku, pretpostavlja opet jedan apstraktum. Mi i sami aktivno učestvujemo u društveno-istoriskom procesu realizacije svetsko-istoriske perspektive ali ne previdamo da pored konkretnosti kao „svesti o totalnosti društva“ postoji u svesti i konkretnost živih ljudi kao i borba za totalitet čoveka, za ponovnu integraciju njegove raspričane i otuđene ličnosti. Niz dubokih uzroka te dezintegracije ličnosti samo deluje u opštim okvirima imperijalizma i ratne psihoze koji ih potenciraju. Svaki čovek je svet za sebe i nastoji da u okvirima svetsko-istoriske perspektive nađe mogućnost ostvarenja i svoje vlastite, pri čemu dolazi do niza sukoba koji su za Lukačeve totalitete beznačajni a za individuu (pa i za umetnost) od životne važnosti. Pored društvene svesti postoji i individualna svest atomizirane ličnosti, o kojoj se i pri oceni avangardističke književnosti mora voditi računa, jer je ona njen predmet.

Lukač iskreno i smelo kritikuje Staljinov ekonomski subjektivizam i situacije zbog kojih socijalistički realizam zapada u subjektivizam, mehaničko izjednačavanje perspektive i stvarnosti, ulepšavanje socijalističke perspektive u vidu happy end-a“ (47), uvođenje kate-

FRANC KAFKA

gorije revolucionarnog romantizma kao estetskog ekvivalenta ekonomskog subjektivizma“ (132) — što čini da ova književnost često postaje ilustrativna u odnosu na dnevne političke teme. Ali Lukač pogrešno smatra kult ličnosti kao uzrok svih tih pojava, te ne traži dublje uzroke čija je posledica i sam kult ličnosti.

Lukačovo je pravo da se između dva pisca odlučuje po volji, ali njegovo alternativno postavljanje Kafke i Mana („Franc Kafka ili Tomas Man?“) stremi ka jednoj neprihvataljivoj isključivosti.

Ova književna će ipak svakog čitaoca zainteresovati svojom aktuelnošću i velikim brojem postavljenih problema (problem perspektive, odabiranja i obrade detalja, izgradnje lika, tehnike unutrašnjeg monologa; problem vremena, tipova i moderne alegorije koja ukida tipično, gradnja zapleta, nepostojanja u književnosti ekvivalenta dekorativnom principu straha, haosa i patološkog kao predmeta oblikovanja; problem egzistencije, razlike isključivo naučnog i estetičkog odražavanja, stila, istorije umetničkih formi itd.). Svi su ovi problemi obrađeni na konkretnim primerima desetina i desetina dela, uz pažnje vredne ugradne aforističke primedbe o stvaralaštvu velikog broja savremenih pisaca.

Vojslav STANOVIĆ

Čedomir MINDEROVIĆ

Čarolija sa našim horoskopima

Ruke su nam od pepela
I usne
I naš zagrljaj
I lotos u tvojoj kosi
I tvoja kosa
I moja

O,
Sve je večeras od pepela
Tvoja veranda
Devojčica koja kraj nje vrti hula-hup — hula-hup od zardale žice
Bele nepomične oči prefekta i pastora negde nad nama
i daleke niske katarke
I naš pogled
Na skamenjenim talasima
Daleko iza katarke

To su male crne kornjače pojele naše horoskope
I moj i tvoj
I iščezle
I niko ih nije video
Male crne uzurbane kornjače
A nijednog sazvežđa
Nad Pristaništem Oblapornih
Više nema
Nijednog
Ni jelećkinja ni barjačkinja mog dečastva čija sam imena zaboravio

Kako to da ih zaboravim
Gde su to otišle
Pepeo
Pepeo
Pepeo

Lotos se već ruši u tvojoj kosi
Nad zanesenom devojčicom koja vrti vrti svoj hula-hup
Nad jednom praznom izgubljenom večeri
Bez zvezda
Bez nade
Bez nade

Lotos već umire svoju čudnu smrt koju vidim samo ja
O
Mali beli lotosu moj
Pepeo
Pepeo
Pepeo

Lotos se već rastvara
Čili
Kao izmaglica nad zlehudim pirinčanim poljima oko Pristaništa Oblapornih

I već pada na naše ruke od pepela
Na naše usne od pepela
Na naš zagrljaj od pepela
Na bele oči prefekta i pastora Pristaništa Oblapornih
Dve prozule pečurke
U redengotima
Negde duboko duboko
Pod nama

O,
Belooki
Duboko duboko pod nama
Zašto ste usporili korake
Ne osluškujte
Uzalud
Sve vam je uzalud
Horoskopa nam više nema
Ni sazvežđa nad Pristaništem Oblapornih nam više nema
Ali ovu agoniju
Ali

Naš
Agoniju
Vi ne možete ni videti
Ni čuti

O,
Belooki
Duboko duboko pod nama
Ja znam
Taj lotos će oživeti
Taj lotos će se ponovo rascvetati
U njenoj kosi
U svim odlascima ljudi
Na svima meridijanima ljubavi
I ruke naše
I usne naše
I zagrljaj naš
I pogled naš
Na dalekim talasima
I katarke se već uspravljaju
I katarke već rastu
I na katarakama su se jedra već zabelela

I gle
Javila se već prva zvezda
Njena
U zupčastom procepu večernjeg monsuskog neba
Nad mojim stravičnim snoviđenjem
Najlepša zvezda
I gle
Javila se i druga zvezda
Moja
Ali vi je nikada nećete ugledati
O
Belooki

I na srebrnastom indigu neba ponovo su zablistala
Nežna
Bodra
Sazvežđa
Nad našim samozaboravom
Nad devojčicom koja vrti vrti hula-hup od zardale žice
Nad našim rastankom — rastankom nade

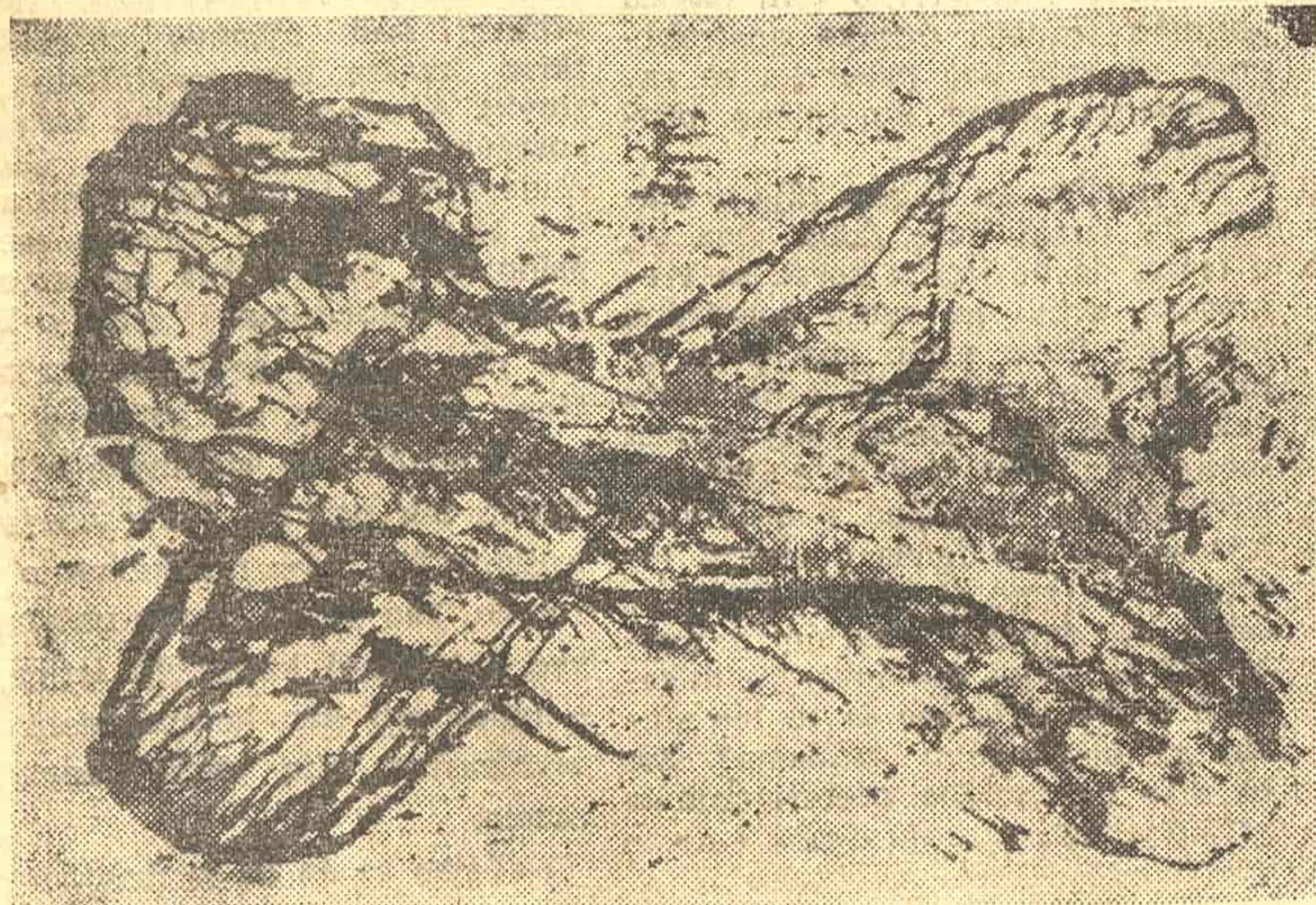
I odasvud
Oko Pristaništa Oblapornih
Već se rasprskavaju čudesni cvetovi vatrometa
Ali ni njih
Ni njih
Vi nikada ne možete ugledati
O belooki

To nisu bile male crne kornjače

To su bile moje jelećkinje i barjačkinje čija sam imena zaboravio
To se
Kroz već pocrneli pepeo
Vraćaju
Trčeci
Bosonoge uplašene jelećkinje i barjačkinje mog dečastva
Sa našim horoskopima.

I sazvežđa odzvanjaju
Nad njima
Nad našim rukama koje se ne mogu rastaviti
Nad našim uzdrhtalim usplahirenim usnama
I bela jedra već trepere na vetru
I zovu
Koga zovu
Kuda

Kuda

LJUBIŠA JOČIĆ: DEZINTEGRACIJA

Udruženje književnika Srbije dodelilo je, povodom Dana ustanka 7 jula, nagrade svojim članovima za dela objavljena u 1957 i 1958 godini. U ovom broju, »Književne novine« donose nekoliko odlomaka iz članaka kojima je kritika ocenila nagrađena dela.

Kritika o nagrađenim književnim delima

Mihailo LALIĆ „LELEJSKA GORA“

njegovu snažnu, gustu rečenicu, mi bismo tek mogli da osetimo kako i koliko duh njegove zemlje, njene istorijske nesreće, njene geografske nesreće ako hoćete, i onog što je na ljudskom planu proisteklo odatle kao stanje svesti, duh onog što je neko, govoreći o Lalićevoj prozi, nazvao »plemskom vizijom«, prelazi u materijalne vrednosti prozne gradnje. Ono što nam u njoj izgleda sirovo, na starinski način epsko, psihološki pojednostavljeno — što je za mene bar, u senci snažnog, čudnog i autentičnog poetskog bleka »Lelejske gore« — mislim da bi dobilo izvanredno dragocena osvetljenja.

(»Delo«, februar 1958)

Petar DZADZIC

Mladen OLJAČA „MOLITVA ZA MOJU BRACU“

U ovom, nepotpunom, fragmentu kojim delo počinje, sadržana je osnovna intonacija i koncepcija dela. Kasnije će se javljati i mladalačka patetika i, često, površna deklarativnost u vezi sa mnogim pitanjima i u odnosu na mnoge pojave našeg savremenog života, ali osnovna intonacija i koncepcija »Molitve...« ili, bolje reći, osnovni stvaralački doživljaj iz koga je nastalo delo, ostaje istovremeno intenzivno i iste, impresivne, iskrenosti.

Ne »roman jedne generacije«, nego iskidan krik jednog sloja naših ljudi i čoveka uopšte, krik u »tami u podne« (»darkness at noon«) kako bi rekao Kestler, to je »Molitva za moju braću«.

A i takav, iskidan, u nagoveštajima, u začecima, svesnim ili nesvesnim, u nedorečenostima (što, mišljenja sam, više treba tumačiti mladosti pisca nego stvaralačkim metodom i postupkom, iako u tom pogledu ovo delo svedoči o iskustvu jednog pisca koji dobrim delom ume da vlada materijom), roman M. Oljače izuzetno je delo naše savremene literature u odnosu na, naprimer, »Pionirski« dela O. Davičića »Pesma« i D. Cosića »Daleko je sunce«.

»Molitva...« nadmašuje »Daleko je sunce« nesumnjivo u formalnom po-

gledu, i pored svih nedostataka u svojoj svojevrsnoj strukturi.

Ispred »Pesme« stoji po svom iskrenom i dubokom, neverbalnom humanizmu: nasuprot Davičićovoj skoro notornoj panseksualizaciji (i pored Davičićovih čestih socioloških, političkih, partijskih deklaracija), u Oljačinoj »Molitvi...« ljubav, odnos čoveka i žene, u svojoj mnogostrukosti, tragizmu i lepoti doživljuje se u sagledavanju mnogo dubljih i zato ljudskijih, i zato humanijih stvaralačkih preokupacija.

Humanizam uopšte, humanizam koji je tako često bio i koji će svakako još uvek tako često biti barjak kojim mašu i pokreti i pojedinci čija se dela mogu okvalifikovati svakako samo ne kao humana, humanizam kao društvena koncepcija, kao kompleks moralnih kategorija, humanizam kao polazna tačka i kao završna reč to je u delu »Molitva...« možda najvidljiviji — i najimpresivniji elemenat.

I zato se možemo složiti sa P. Palavestrom koji u pogovoru »Molitve...«, pored ostalog, piše:

»Ne heroj, i ne samo uvek pripadnik neke određene generacije, već čovek stoji pred nerešenim problemima svog najdubljeg subjektiviteta, pitajući gde su mu koordinate...«

(»Književne novine«, decembar 1957)

Cedomir MINDEROVIĆ

Tanasije MLADENOVIĆ „POD PEPELOM ZVEZDA“

Na mnogim stranicama Mladenovićeve knjige odbljeskuju, svetlucaju kristali najneposrednije i najizvornije lirike. Ne kažem to uzalud i samo hvale radi; jer postoje načini i mogućnosti da se lirika »stvara«, da se »pravi« veštački, alhemijski, nasumce, bezobzirnim sparivanjem i nagomilavanjem reči, fabrikovanjem metafora — izbezumljenih, posuvraćenih i besmislenih. Takva »poezija« (koja još vegetira po našim časopisima i listo-

vima) nema u sebi duše ni života: ona je divlja, vanbračna tvorevina: razum i srce nisu postojali prilikom njenog stvaranja, pa je prirodno da ih ni u njoj neće biti. U lirici Tanasije Mladenovića, međutim, ima mestimično nedorečenosti i suvoće, i nekih drugih čisto zanatskih nepodopština, ali nema organizovanog divljenja i bacanja pod noge i gaženja pesničkog smisla. Nasuprot tome, dakle, onde gde pesnički smisao postoji — nemarušivi zakon poetske discipline koji je prisutan i u (prividno) najanarhičnijim stihovima pasioniranih eksperimentatora, — nasuprot tom orgijanju, pesnik se prepoznaje koliko je i kako je pomoću najobičnijih i najjednostavnijih reči uspeo da uspostavi poetsko strujanje, fluid, da stvori poeziju: slike, poređenja, metafore. »More je leglo kao smirena i sita životinja«, »lažni zubi i lažni osmesi«, »samo noć mudro zna da prečuti sve brodolome«, »neuhvatljiva oluju, zriš u zenitu raspuklog sunca« — i mnogi drugi primeri govore kako je ostvarena poezija, ali da ona nije tu sama sebi cilj, već je uvek uklopljena u situaciju, zbrivanje, u jedan podatak života. Poezija o životu i životna poezija — naravno bez zlonamernog uproščavanja — to bi bio cilj za kojim bi svaki pesnik trebalo da teži. U tom smislu, lirika Tanasije Mladenovića usmerena je ispravno i pouzdano.

Zbirka »Pod pepelom zvezda« pretstavlja jednu sadržajnu i zaokruženu pesničku celinu. Sasvim je razumljivo i nije ništa neobično ako se kaže da sve pesme u njoj nisu podjednake

vrednosti; najzad koja je to pesnička zbirka u kojoj je sve besprekorno i veliko i nepogrešno? Teško ju je imenovati. Knjiga stihova ne izdaje se, smatram, samo kao zbir slučajno sakupljenih pesnikovih lirskih proizvoda, već zato da obeleži i definiše jedno razdoblje njegovog stvaranja i da pruži mogućnosti da razni kriterijumi i ukusi nađu u toj celini nešto što će da ih obraduje i zadovolji. To ne znači, naravno, da zbirka pesama treba da bude stovarište lirске eklektičnosti, ili, jednostavnije rečeno, pesnička svaštara koja će ugoditi čudima i kaprisima dvojice trojice kritičara, nego jedan s merom i razlogom komponovan mozaik u kome će većina zainteresovanih, bez štetne po umetnički kvalitet, moći da pronađe ono što voli.

(»Zivot«, mart 1959)

Miloš I. BANDIĆ

M. PANIĆ-SUREP „FILIP VIŠNJIĆ“

Nije ovo prvi put da se piše o Filipu Višnjicu — pesniku bune, ili »srpskom Homeru«, kako ga naziva i pisac ove nadahnuće knjige. Ali, ovo je, od Vuka i Mušickog do Veljka Petrovića i dr. Miloša Đurića, koji su kazali, takođe, ne malo toplih reči o istoj temi, dosad najiscrpnija analiza i najdublji zahvat o Višnjicu i njegovu delu. A usto i o čitavom nizu ličnosti i događaja koji se spominju u njegovim pesmama. Te lič-

nosti i ti događaji, koje smo mi dosad najčešće znali samo kroz suva istoriska fakta, ili, ne uvek pouzdana, narodna predanja, sad nam se prikazuju u punoj životnoj svetlosti, veličini i padovima, kao da ih gledamo na javi, kao da smo njihovi savremenici.

Ova knjiga već pri prvim stranicama daje utisak dugotrajnog sakupljanja, upoređivanja, analize, razmišljanja koja ponekad dostižu nadahnuće samog Višnjicevog dela. To je jedna od retkih knjiga ove vrste, koja je, i naučno, i poetski, i čisto narativno davana, a da ni jednog trenutka ne izazove, ničim, dosadu i za-

morenost čitaoca. Naprotiv, ove strane, pune duha, stilskih novina, bogata rečnika i poetskih dočaravanja, koja ni za trenutak ne izneveravaju ni najstrože naučne regule, o kojima se mora voditi računa i kod jednog ovako zamišljenog dela, — ne ostavljaju se lako, a na pojedine, kao što su one u kojima pisac govori o »rođenju pesnika«, o Višnjicevoj mladosti i drugovanju s ustanicama, vraća se i po više puta.

Svi smo se mi zanosili narodnom književnošću, stihom i prozom, od najranijih svojih dana. Svi znali, i mnogi danas znamo, naizust, čitave lance i derdane narodnog deseterca. Svi smo učili istoriju, a mnoge ljude i događaje, naše dalje i bliže prošlosti, doživljavali kroz Vukovu pesmaricu. Ali, posle ove knjige, ti naši doživljaji, te ličnosti i ti događaji dobiće sasvim jedan drugi vid. I uveren sam, zauvek ćemo ih takve poneti. Jer, ono što je, možda, nedostajalo čak i narodnoj pesmi i nauci — kopča koja bi ova dva polja povezala u jednu čvrstu i produhovljeniju celinu — učinila je poetičnost stila i produhovljenost analize ovog darovitog lirskog pesnika i istoričara po struci — pisca ove sjajne knjige.

(»Književne novine«, april 1957)

Siniša PAUNOVIĆ

Slobodan DŽUNIĆ „GLADI“

Ulazeći u analize gladnih duša svojih junaka, Džunić je njihove složene živote obradio vrlo studiozno, skidajući postepeno veo po veo sa tih duša. A ipak kod svakog pojedina sve se okreće, kao što već svi znamo, oko nečeg osnovnog, oko jedne osnovne gladi, oko jednog osnovnog uzroka iz koga proizilazi čitav niz posledica. Tako u Geni najdublji bol kojim ona savladuje svoje želje za životom kakav vode druge mlade žene bez muža kraj sebe, stvara sećanje na sramotu koju su ljudi nekada naneli njenoj majci. Ali taj osnovni uzrok nije neposredan i mehanički, on ustvari deluje kao jedna daleka žarišna tačka koja dugo i trajno razboljeva, muči, tišti. Džunić, kao svaki pravi pisac, ne želi da ide do kraja u traženju opštih uzroka, ostavljajući mnogo štošta uvijeno u velove individualnih osobnosti, koje se ne mogu do kraja iscrpiti logičkom analizom. Zato Džunić nije apstraktni psiholog, nego pripovedač koji daje poetski interesantne i pune psihološke portrete. I po metodičnosti i minucioznosti analize, po jezgrovitom i lepom kazivanju, po psihološkoj opravdanosti i tačnosti zapazanja, on se — u svojoj najboljoj pripovedi, u »Zidovima« — uzdiže do Andrićevih pripovedaka, do njegove Gospođice...

(»Nine«, oktobar 1957)

Dragan M. JEREMIC

Usluke za savremeni umetnički tretman problema sela i psihologije likova koji su u selu ponikli i koji su sastavni i živi deo ambijenta — Slobodan Džunić je već afirmisao svojom prvom knjigom pripovedaka, »Zrna«, koju je objavio 1951 godine. Zbirka pripovedaka »Gladi« viša je afirmacija Džunićevih pripovedačkih mogućnosti.

Čitajući prozu Slobodana Džunića, uveravamo se da pisac poseduje snagu sagledavanja posebnosti koje su karakteristične za ambijent. To ubed-

ljivo dokazuju pripovetke »Kamenorezac«, »Kada sunce zalazi«, »Otuđeni«, »Zidovi« i »Kačina pesma«. Poslednje dve pripovetke koje sam ovde pomenuo zaslužuju posebna pažnju čitalaca i kritike. Pripovetka »Zidovi«, izvesno, u svom najboljem smislu, reprezentuje Džunićeve pripovedačke sposobnosti, i ona je, kako tematski i psihološki, tako i po svojoj fakturi — najpotpunija. Radi se, naime, o priči koja može da uđe u svaku reprezentativnu antologiju jugoslovenske pripovetke, radi se o jednoj ubedljivo ispričanoj ljudskoj drami onoga što u životu tako često srećemo a to je neopozivi rastanak posle sastanka, sastanka dugo željenog, uvek nedosanjanog i u magli nadanja ukrašenog ornamentima radosti.

(»Književne novine«, oktobar 1957)

Branko PEIC

Miodrag BULATOVIĆ „VUK I ZVONO“

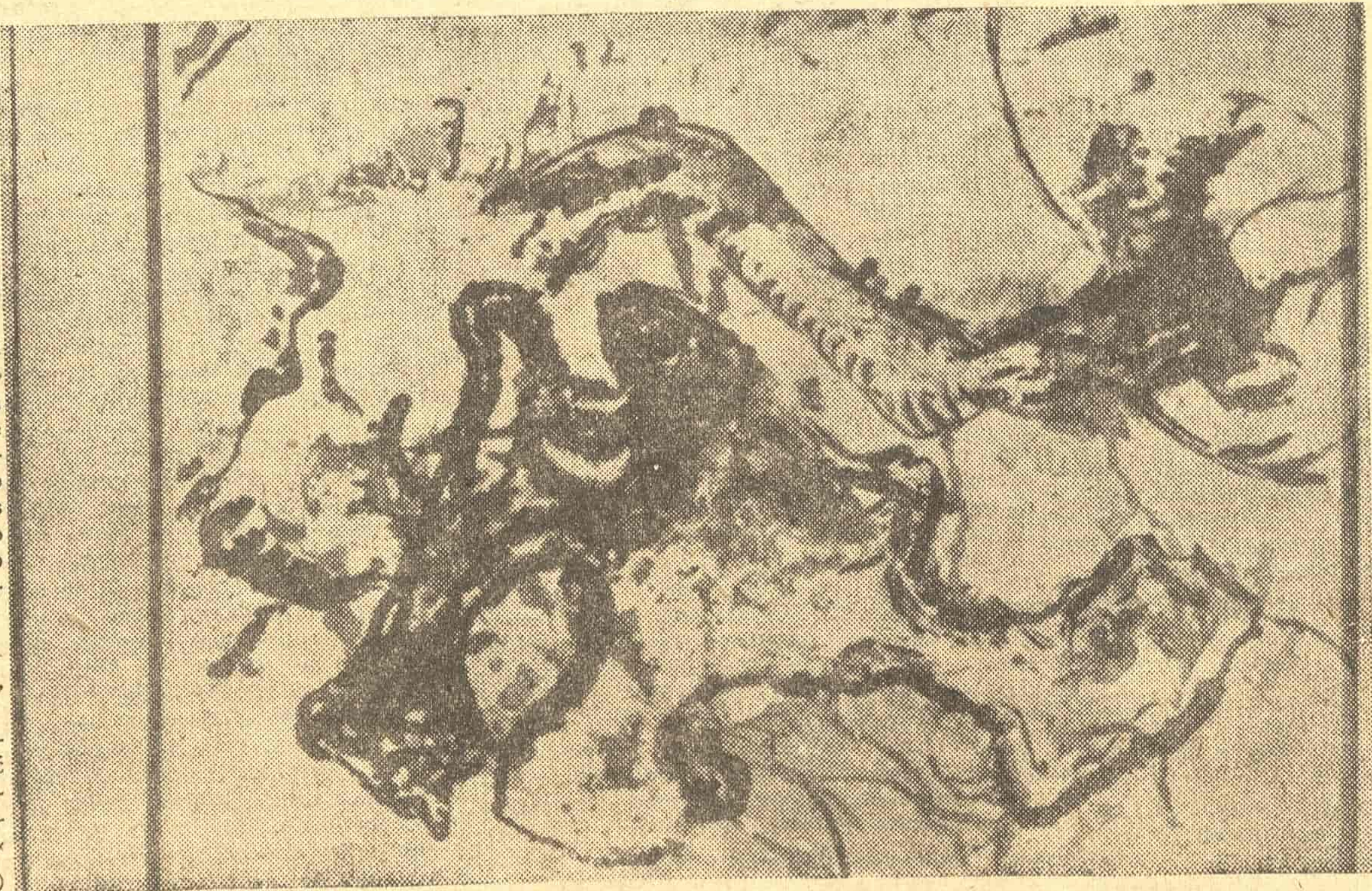
Gotovo i da nema smisla, u jednom ovakvom članku, pisanom za novine (što znači skučenom), govoriti da čitaoca, za sve vreme dok drži u rukama Bulatovića knjigu pripovedaka, ne napušta utisak da ona ruši i razbija mnoge naše književne ustaljenosti. Ta tvrdnja da su pripovetke Miodraga Bulatovića ne samo nagoveštaj već i vrlo ozbiljan rezultat pravde borbe sa literarnim

stereotipnostima, zahteva, svakako, iscrpniju analizu i traži mnoštvo dokaza koje bi, na ovom prostoru, ne dva bilo moguće i nabrojati. Pa ipak, baš zbog toga što je to podatak od prevashodnog značaja za razumevanje bulatovićeovog fenomena u našoj savremenoj književnosti, treba reći, bar naznačiti, da, u poređenju sa nekim proznim delima savremenih naših pisaca, Bulatovićeve pripovetke znače, čitav jedan kulturni događaj. Upoređen sa onim prozaistima koji su nam, u poslednje vreme, doneli više novih, oslobođenih motiva nego celovitih umetničkih dela visokog literarnog kvaliteta, ili, još očiglednije, upoređen sa pretežno verbalnim i verbalističkim naklapanjima ambicioznog kvazi-evropskog literarisanja (u čemu ne oskudevamo), Bulatović deluje kao žudena svežina, jer ne donosi samo jedan specifičan i svoj svet, snažan i upečaljiv, već i jednu ozbiljnu, gustu literaturu krčatu istinama o ljudima i o vremenu. Jednu rasnu i punokrvnu prozu koju može da potpiše samo on, što, besumnje, nije ni malo beznačajan podatak u književnim prilikama gde i najbolji liče jedan na drugog. Samosvoj i izuzetan, sasvim van toka dosadnog književnog ponavljanja, Bulatović ipak nije samonikao i to je, takođe, još jedan bitan i neporeciv kvalitet njegove proze. Nalazeći mnogošta blisko i njemu svojstveno kod velikih svetskih pisaca (Dostojevskog, Kafke i Kamija, naprimer), on nije podlegao tuđem, već je uspeo da sačuva tradiciju naše književnosti.

(»Književne novine«, decembar 1958)

Predrag PALAVESTRA

LJUBISA JOCIĆ: KORENJE

Mirko Virius

POVODOM IZLOŽBE U ZEMUNU

Mirko Virius bio je skroman, tih, nenametljiv, naoružan onim jedinstvenim, seljačkim poštenjem, koje čoveku ne dozvoljava nikakvu elastičnost radi lične koristi. Takvim je očima gledao život i ljude. Osjećaj za pravdu, koji je kod njega bio izvanredno razvijen, omogućio mu je da kritički i samostalno gleda i na društvene političke probleme...

Zbog toga Virius kao seljački kulturni radnik nije mogao postati žrtva demagoške politike, koju su vodili gospodari sa „Prilaza“, ni prije okupacije, a još manje onda kada su se ta gospodara otvoreno vezala uz okupatora, misleći da su time vezali i naš narod, koji je svjesno prezreo njihovu izdaju.

„Necemo lagati o našim teškoćama“, govorio je Virius. Zato na njegovim slikama i crtežima selo ne pjeva, nego se tuče za preorane međe, za centimetar zemlje, vraća se bosonogo po kiši sa svojih oranica, na kojima se svakodnevno muči zastarjelim, istrošenim plugom, koji vuče mrsava i slaba zaprega.

Da bi se moglo govoriti ovakvim slikarskim jezikom o stvarnosti seljačkog života, trebalo se boriti na svakom koraku sa mnogo zapreka. Imajući protiv sebe Mačekovu i Stepinčevu štampu, izložbe su seljačkih slikara svršavale tako, da

nije bilo čime platiti voznu kartu za povratak.

Takav materijalni neuspjeh izložbe stavljao je u težak položaj maloposjedničku obitelj seljačkog slikara, koja je gledala u njegovu slikarskom radu pogoršavanje materijalnih uslova za život i zbog toga mu nije mogla biti ona svakidašnja moralna podrška, koju je trebao.

A kakvu je nak podršku Virius mogao imati s druge strane, taj izraziti talenat, sa originalnim likovnim izrazom?

On se nije ugledao niti je kopirao bilo koji tadašnji umjetnički pravac. Ta se „podrška“ vidi najbolje i po tome, što se kroz čitavo vrijeme svoga slikarskog rada nije mogao probiti u Modernu galeriju, iako njegovi pojedini radovi to zaslužuju. Takova je bila umjetnička politika u staroj Jugoslaviji.

Mirko Virius nije doživio slobodne dane, da čuje objektivni sud o

svom doprinosu našoj likovnoj umjetnosti. U njegovim pejzažima vidimo čovjeka, koji se zna veseliti ljepoti prirode kao senzibilan slikar, koji bi se isto tako znao veseliti i ljudima da je doživio njihovo oslobođenje.

Početkom 1941 godine sreo sam ga u Bjelovaru u kući jednog člana Okružnog komiteta K.P. Stavljajući u kožnatu torbu oveli omot štampanog ilegalnog materijala, rekao mi je svojim kajkavskim narječjem: „Do ve sme slikali, a od ve se bomo s ovom poslom bavili“.

Vedrog lica, sa njemu dragocjenim materijalom, krenuo je na željezničku stanicu.

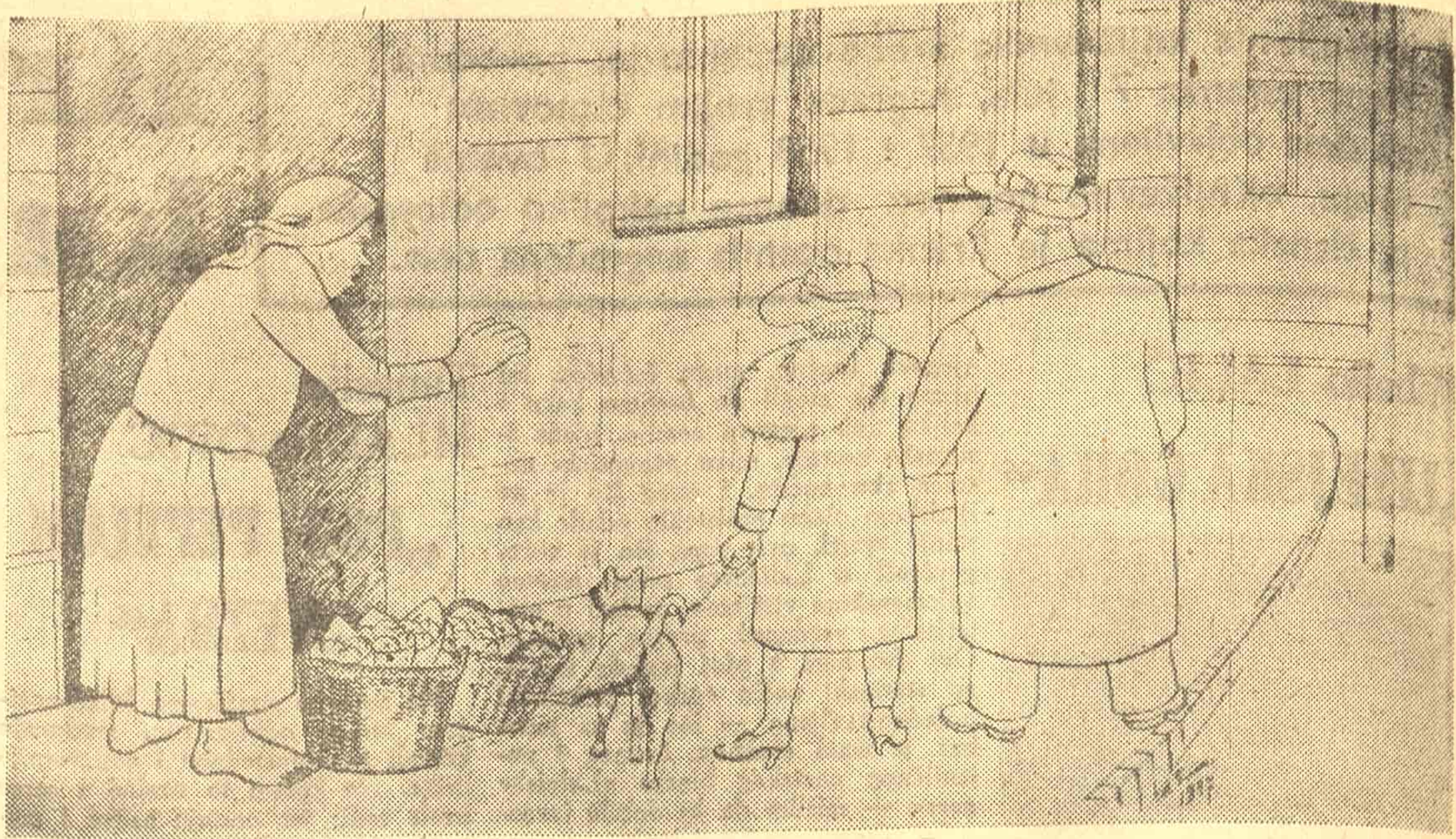
Još smo se jednom vidjeli. Došao je u moju kuću iz četvrtog sela. Otvorio je torbu, izvadio je iz nje omot štampanog papira: na njemu je grmjela mobilizatorska, revolucionarna riječ naše Partije.

„Ovo treba još večeras podijeliti. Ne slikaš ništa? Ni ja!“

Nikad se više nismo vidjeli. Vanpartijski komunist, Mirko Virius nije dočekao svoj najsretniji dan, da bude primljen u članstvo Partije, kojoj je bio vjeran saradnik do kraja svog života.

Poginuo je u zemunskom koncentracionom logoru, godine 1943, u trećem revolucionarnom proljeću naših naroda.

Franjo MRAZ

MIRKO VIRIUS: SELJANKA U GRADU

DNEVNIK

Svevideće oko bližnjih

Poslovična engleska osobina da se ne mešaju u tuđe stvari autor je, za naše prilike, neverovatnog slučaja: noć. London se lagano utišava, muž i žena još budni leže u krevetu, odjednom vrisak. Žena prilazi prozoru. Napolju: mladić napada neku prolaznicu. „Izadi da vidiš“, poziva žena muža. Ovaj ne mičući se: „To nije moja stvar.“ Neka pogleda policija. Zašto plaćamo porez na bezbednost?“

Kod nas to, zahvaljujući izvrsnom osećanju društvenosti i radoznalosti, svakako, ne bi dogodilo. Istrčala bi napolje čitava ulica, ako ne da pomogne, a ono bar da vidi šta se dešava. Ta radoznalost, za pohvalu u izuzetnim slučajevima, to osećanje interesa za druge svojstveno mladim ljudima i narodima, umnogome imponuje do izvesne granice. Nesreća je samo u tome što ona tu granicu najčešće prelazi pretvarajući se u svoju sopstvenu negaciju, u komediju dostojnu Nušića. Ko od nas ne pamti svevideće oči malih gradova u kojih smo došli ili u kojima smo, i bližih koji znaju ne samo šta ste uradili, nego i šta nameravate da uradite? Radoznalost tu, svakako, više nije osećanje komunikativnosti, već karikatura.

Nije drukčija situacija ni u velikim gradovima koji se sami od sebe na neki način dele na nekoliko sela. Sve se vidi, čuje, komentariše, zna. Dovoljno je samo da neko na ulici odjednom zastane i zagleda se u nešto, odmah će se okupiti gomila. O susedima da i ne govorimo! „Pazi, pa ona ima nove cipele. Otkuda joj?“ — čučete. Ili: „Zamislište: oni su ovog meseca samo triput kovali meso, očigledno im ne ide dobro!“ Svemogućem oku bližnjih ništa se ne može sakriti: ono prodire u sve pore života, u sve namere, dela, želje. I na neki način ih unakazuje, iskrivljuje, prija. Sećam se slučaja jedne mlade činovnice koja je posle ručka volela da se zaključa u sobu i čita i koju je gazdarica zbog toga prosto progonila pitanjima: „Šta radiš, koga imaš u sobi? Devojka je u sobi imala samo knjigu i sebe, ali komšiluk je uskoro bučno komentarisao o njenom izmišljenom organjanju od tri do pet popodne. Vere-nik i devojčina porodica u unutrašnjosti ubrzo su obavesteni o tome i na adresu mlade činovnice počela su da stižu zabrinuta i opominjuća pisma porodice. Vere-nik je zahtevao objašnjenje, devojka je tvrdila da od tri do pet čita, on se ne verujući nasmehao tome i veridba je raskinuta. Susedi su umirali od radoznalosti da saznaju zašto. Devojka nije znala da kaže i svi su zaključili da je podmukla. Nezadovoljena radoznalost pretvorila se u sumnju i devojka se odjednom našla okružena podozrivim i sumnjičavim pogledima. Život se lagano pretvarao u tamnicu. Ne mogući da izdrži to, preselila se. O njoj su ostale različite i neprijatne priče. I ne samo o njoj! Jer svevideće oči su svuda prisutne, sve znaju, sve misle da bi trebalo da znaju, a ono što ne mogu da dokuče, pretvaraju u sumnju, u osudu. Žena je sreća muža svoje prijateljice za vreme radnog vremena na ulici i videla ga kako razgovara s mladom devojkom. Digla slušalicu, telefonirala svojoj prijateljici i čovek je došavši kući zatekao namršteno čutanje, prebacivanja, suze. Uzalud je objašnjavao da je to čerka njegovog poslovođe, prijateljica je znala više, ona je rekla da je to... itd, itd. Radoznalost žene da vidi kako će prijateljica reagovati kad joj kaže da njen muž ne sedi samo u kancelariji, pretvorila se u pakao. O drugim radoznalostima, kao: ko ste, odakle ste, šta radite, otkud vam ta haljina, ta tašna, to odelo, takav prijatelj, karijera, život, da i ne govorimo. Suvviše su prisutne. Suvviše uobičajene. Dovoljno je da se samo malo veselije nego obično nasmejete i već će vas upitati: šta

se desilo? U redu, radoznalost je kao interesovanje čoveka za čoveka pozitivna osobina, ali čemu u svaki kutak tuđeg života zabadati svoje svevideće oči? Čemu sve što ne znamo ili nam nije jasno bojiti tušem sumnje, sitne zavisti, zlobe? Moji sused je nešto kasnije došao kući, pa šta? Možda je imao posla, možda je na nekom uglu grada sreo oči koje u sebi nose nebo, možda je jednostavno dremao u nekom uglu. Šta se to nas tiče? Svako ima pravo na svoj život. Ne oduzimajmo mu ga, ne prljajmo podozrenje jalovom radoznalošću. Ne zadovoljimo se samo da vidimo kako pijanica mužu udara ženu, sklonimo je od njega. Radoznalost će tad imati svrhu. Sećam se slučaja jednog radnika osumnjičenog

iz preduzeća da je pokrao neki alat, radoznalosti čitavog preduzeća da sazna da li je to tačno i muklog čutanja nekolicine radoznalih koji su saznali da nije, a nisu hteli da posvedoče na sudu. Ništa manje drastičan nije ni slučaj mlade devojke o kojoj je nedavno pisao jedan dnevni list, čudajući se indolentnosti stanara jedne kuće koji su svaki dan radoznalo motrili maltretiranje te mlade devojke od strane gazdarice i ne mrdnuvši prstom da je zaštite. Život koji je mladu devojku doveo skoro do nervnog sloma za njih je bio samo interesantna pretstava. Jer, našim svevidećim očima dovoljno je samo da vide, prokomentarišu, osumnjiče.

Grozdana OLUJIC

SUDBINA SINOVA

Poslije trčkanja, poslije brižljivo zapackane smrti, ispranog stjenja, što tako je samo i smešteno u sebe, baciti sve to, posprnu obrazinu lakomosti i miris rebra onog koje nas vodi, koje nam udara rečke: doći otici prozvan prizvan odavnan i znan a zatim otpisan. Otvori zato prozorni prozor da budni zrak ude iznebuha. Onda, zatvori. Pa šta. Iza nas struji vjeter nezodovani: dolaze oni što su već tu, savim već sigurni, nerodeni još, oni čekaju svoj trenutak. Trenutak ulaska: slušaj njihovo disanje, drijemanje noćnih livada spori ritam kamenja, mrdanje zametka u trbušnoj šupljini. Mi čekamo također pribrano, koliko se to može, trenutak nestajanja. Tada oni ulaze bez kucanja.

Poslije mudro prelakirane smrti baciti sve to u koš prastarog bola, u vrisak smrznutog zvana zaljubljenog u sebe, smotanog u krpe uvelog kovilja, još rosnog iz bašte, iz mrmljanja za nepreskočenim nikad zidom, prisutnim jer miris dovoljnosti izvire iz zemlje, iz rasutog opraštanja: sve činimo, sve tako dobro činimo, i mi i naši očevi, no uzalud. Oni što dolaze znaju pravi način.

Vuk KRNJEVIC

Julske himne

CETVRTA.

Zita su klasala, zlatna, sunčana, u julu. U julu, kad oranice sanjaju kiše, kad sanjaju kad se oči u sunca upijaju, u sunca! Stani, družo, da se odmorimo, da ljubimo, tu vrelu krv da ne pijemo, DA VOLIMO. Pomiluj plave kose, poljubi plave oči, povedi kolo, zavedi, zaustavi kuršume, porekni ratnu sudbinu, zaboravi busije. Znaš li, krvavdana, znaš li, jorgovane, kad se bude milja u nedrima, u udovima; mlaz opojan sišao u stablo, napio ga, telo magija obuzela, uzela, telo nestaje. Obuzdaj se, ljubičice, ptice, upamti, ko se visoko podiže, ko glavu ne okreće, zapamti, smrt dolazi naglo, kad ne vidiš, ne čuješ, ne znaš; ne obmanjuj se, sokolet! Sađ nema vremena za reči o nebu i devojčama, svi su životi postali jedan, da se oslobode. Sve su ideje jedan doživljaj, otkrivanje svetlosti. U julu, san je ideju izmislio, poneo, u julu.

PETA.

Ljubav je sišla u voćke, u slatnje o pobeđi. U julu, kad sunca na plodove mirišu, kad dišu, tela su intimne želje, već zakopane. Polomljene su nade, ljubavne, već umorene. I nestali su snovi o usnama, doživljenim. Najbolje je udarati, pućati, osloboditi se. Ko se iz kolone izdvoji, neka pogine. Biti mrtav a ne pripadati nekome, ideji, to je absurd, to su besmisleni porazi. U revoluciji, koja traje, svi pobeđuju, evo, ili svoje zablude, ili neprijatelja, ili snove. Oni koji sumnjaju, ginu kao kukavice; najbolje je, ako sumnjaš, bori se za sumnju, izbori! Vidim vas, drugovi, kako u mraku rastete, sve viši, sve jači, svetliji; kako posrćete, sami, ali sa zastavama, sa ranama, sve miliji. Vi ste i mrtvi divni, ogrezli u zanosu. Dok se nada nastavlja, vas krikke senke donose i zavide vam: znali ste šta hoćete, šta možete! A to je dovoljno, uvek, da se iskoristi život.

Radošlav VOJVODIC

PREVEDENI ESEJ

Dva mala eseja

F. O. MATIESEN

ZIMSKI KRITICAR

Delim mišljenje da je prikaz samo kraći oblik kritike i da to može biti utoliko dobra kritika ukoliko ga autor takvom načinu. Ovo je objava rata svim književnim prilozima u kojima se ne može odvojiti prikaz od oglasa i gde se prikazivači predstavljaju samo kao beznačajni agenti izdavača. Kao prikazivač želim da skrenem pažnju na pismo koje sam jednom prilikom primio od mladog pisca-stvaraoca. On kaže: »U knjigama smo svi dovoljno dostojanstveni, ali neprocenjiva snaga Sandi Rivju-a je sitna kiša koja čoveka tera uza zid.«

Edgar Alan Po je slično mislio još pre jednog veka, i ja verujem da je Po, koji se perom izdržavao na vrlo nezgodnoj književnoj pijaci, još uvek naš najbolji prikazivač. Protestovao je protiv »frazo generalizacije« i raskrinkao one koji koriste prikaz knjige kao opravdanje i oblik prikrivenog eseja na neku svoju temu. Bio je podjednako strog prema onima koji su otišli u drugu krajnost i podmetnuli, umesto analize i suda, neki laki »dajđest ili pregled spomenutog dela, prebogati izvodima.«

Izavzan Poovim duhom, založicu se da ono što je on smatrao »kritičkom beleškom« — ovaj je izraz pretpostavljao »prikazu« — treba da učini najmanje tri stvari: da sjedini ekspoziciju i deskripciju, da vas osposobi da konkretno osetite predmet opisivanja i da vam, u toku tog procesa, valorizuje delo. Prva od ovih funkcija ne može da se obavi na zadovoljavajući način stvaranjem dajđesta na osnovu intrige romana ili naslova glava kakve istorijske knjige. Ovo bi prikazivaču utrošilo sav prostor i ostavilo pregled bez ocene, čemu se Po s punim pravom protivio. Stoga treba uplesti sve tri funkcije. Ako je knjiga o kojoj pišete književno delo njuv kvalitet čete najbolje nagovestiti koncentrirajući svoju ekspoziciju na nekoliko značajnih epizoda i puštajući da čitalac sam oseti kvalitet, ne kroz mehanički priključene ilustrativne citate, već kroz snagu nekoliko zgodno skraćanih primera, ukanih u ekspoziciju. I ako je to ikakje bilo vešto nećete se suočiti s nuždom teško izvodljivog sumiranja, neophodnog za vašu valorizaciju. Vrednost čete lako istaći analitičkim pronicanjem.

Izvan ovih pravila za sanjani prikaz budućnosti, želeo bih da se zadržim na još jednoj dužnosti kritičara. To je obaveza »postavljanja« knjige koja se čita u odnos s onim što je na najbolji način učinjeno na istom polju; a naši žurni metodi proizvodnje i trenutnih promena mode čine da se ta obaveza ponajmanje ispunjava. Ako se prikazuje roman, drama ili zbirka pesama treba odrediti, štaviše precizno, kako se ta knjiga očitava u tekućoj slici svoje veštine, da li je sveži prilog ili se, pak, ne odvaja od prosečnog. Ali ako se pojavi nova, dobra knjiga o Semjuelu Džonsonu ili Metju Arnoldu ne bi trebalo da se kritikuje pre nego što se baci pogled unazad, na već stvoreno po istoj temi, da bi se preciznije odredilo šta je novo učinjeno.

Čoveku zainteresovanom slobodnom igrom ideja ili važnošću novih umetničkih ostvarenja najdepresivnija odlika savremene kulturne scene je kontinualno preceñivanje mediokriteta. To se pretvara u neprestanu, tihu kišu koju pravi mladi umetnik ili mislilac oseća pun straha da ne bude progutan. Čak je i destruktivno »cepanje i sečenje« manje opasno, jer to, ipak, snažni ljudi iznose svoje lično mišljenje. Neki prikazivači bi mogli zameriti da su Poovi standardi suviše visoki za današnju delatnost pošto on insistira da kritičar mora biti zaokupljen prvim načelima umetnosti; jer je, zaista, kako kaže sam Po u svojim Marginalijama: »Dužnost je kritičara da se toliko uzdigne da može videti sunce...«

Metju Arnold bi se složio da je područje kritičara svetlost, ali ja bih se opredelio za jednu više domaću i vremenski određenu metaforu. Dajte zimskom kritičaru lopatu i pustite ga da nas oslobodi blata. Zahtevajte od njega samo to da kao svoj posao ne shvati i skidanje snega s planinskih vrhova. I neka zapamti da mu je najveća pomoć svetlost sunca, makar je samo na ledima osećao.

RENDAL DZEREL

LOŠI PESNICI

Ponekad je teško kritikovati; neko želi samo da beleži. Dobre i osrednje knjige dolaze s vremena na vreme, ja ih stavljam na stranu i mislim o onome šta kazuju. Ali bezvredne knjige dolaze iz dana u dan kao uzvici ili buka kamiona s ulice i ne nose ništa o čemu bi se moglo misliti. U lošem obliku slabih pamfleta, u rukom složenim stihovima na uvezenom papiru teški ljudski životi i beznačajne ambicije izražavaju se direktnije i sročelomnije nego ikada ranije u ijednom umetničkom radu; kao da su vam pisci poslali svoje otkinute ruke ili noge na kojima piše »Ovo je pesma«. Posle izvesnog vremena čovek se ne brine toliko za njih, koliko za poeziju koja je ovim slabim pesnicima nešto čime svi razbijaju glavu; mora se zaključiti da bi bilo neizdrživo kada bi se, poezija tako teško pisala. Kada bi samo postojao neki mehanizam (kao Seurat-ov utvrđeni sistem slikanja ili nacr Univerzalne Algebre, koju je, po verovanju Gödel-a, Leibnitz trebalo da usavrši) za razumno i sistematsko pretvaranje u poeziju onoga što vidimo, osećamo i jesmo! Kada se čitaju stihovi ljudi koji ne mogu da pišu pesme — ljudi koji, ponekada, imaju više inteligencije, senzibiliteta i moralne osobenosti nego većina pravih pesnika — teško je ne smatrati Muzu dobrom vilin-majkom koja pesniku, kada već njene kolegice prosnu na njega najizvesnije i najuznemiravajuće darove, govori: »Ne brini. Ti si ipak jedini koji može da piše pesme...«

... U svetu loše poezije svako je pod pritiskom zakona neshvatljive potrebe da ubije svoju majku i oženi oca, da okrene naglavce sve oko svoje sopstvene sahrane, da učini sve najgore i ono što mu neprijatelj s najbujnijom maštom može poželeti. I tvrdo je srce i glupa glava onih koji mogu da ukore, bez nekog svetog poštovanja, takve pesnike za ono što su učinili — ili bolje, za ono što im je učinjeno. Jer oni nisu nikada ništa stvorili, oni su propatili svoju poeziju bespomoćno kao i sve drugo, tako da ona nije ni imitacija života, ni odlomak života, već sam život — ni dobar, ni rdav, niti, svakako, kritici podložan.

RENDAL DZEREL (Randall Jarrell) — pesnik, kritičar i profesor, rođen je u Nešviltu, Tenesi, 1914 godine. Posle sticanja titule M.A. (Master of Art) na Univerzitetu Vanderbiltu predavao je literaturu u Kenjon Koledžu, na Teksaskom Univerzitetu, u Koledžu Sara Lorens i Zenskom Koledžu Univerziteta Severne Karoline. Napisao je četiri knjige poezije: Blood for a Stranger (1942), Little Friend, Little Friend (1945), Losses (1948) i The Seven-League Crutches (1951). Roman Picture from an Institution objavio je 1954, a Izabrane pesme 1955. Napisao je više knjiga kritičkih radova. Saraduje u više američkih časopisa.

Ovaj mali esej preveden je iz knjige Poezija i doba (Poetry and the age).

F. O. MATIESEN (F. O. Matthiessen), poreklom iz Kalifornije, odrastao je u Illinoisu, Pensilvaniji i Njujorku. Skolovao se u S.A.D. i inostranstvu (u Engleskoj i Francuskoj). 1927 postao je profesor univerziteta Jel, a od 1929 do smrti predavao je na Harvardu istoriju i književnost. Početkom 1920-ih godina počeo se intenzivno baviti književnom kritikom i esejistikom i izvršio je ogroman uticaj na savremenu američku književnost. Zrelost misli, oštrina zapažanja, erudicija i beskompromisno neprijateljstvo prema prosečnosti odlikuje ovoga kritičara, koji je, za nešto više od dvadeset godina, objavio devet knjiga od kojih se ističu American Renaissance (Američki renesans), The Achievement of T. S. Eliot (Dostignuće T. S. Eliota) i studija Theodore Dreiser.

(Preveo s engleskog Aleksandar SPASIC)

Sutjeska — srce domovine

Ratni dani uvek su povod za neku notaciju, lirsko beleženje; sećanja. Sećanja se uvlače u mene sa supstancijalnim jedinstvom oka i duše. Tako uvučena u mene, sećanja donose svoju novu krvnu sliku, jedan rekonstruisani svet minulih dana, u kojima osnovna premisa borbe dobija svoj koncizni rezime i značenje. Zanimljivo je to da svaki ratni trenutak donosi poruke i pouke, svoj osebniji senzibilitet koji ne može nikada da bude izolovan od današnjeg trenutka zbilje. Poruka je bilo dosta, poruka koje pripadaju čoveku, pa njihova dešavanja stvaraju u srcu neku vrstu pianissima, neku vrstu nepomućene ljudske lepote. Ratoviti nije bilo lako, jer su u ratu odmršivane neke vrlo zamršene linije i trebale su velike žrtve da se karakter prave i istinske slobode ostvari. U svim borcima-proleterima bio je utisnut oslobodilački ideal i on je iz borbe u borbu bivao potpuniji i uzvišeniji.

Sutjeska je središte i vrhunski simbol toga ideala, ona nagoni da klimu njenog doživljaja čim više zavolimo i udahnemo. Mislim da ništa nije imalo razvijeniju intuiciju nego naš oslobodilački pokret, jer je uvek pokazivao trajnost iskustva i puno posredstvo čovečje humanosti. Na Sutjeski kristalise se do potpune mere osećanje da se ogromni val proleterske borjivosti morao preliti u istoriju, u budućnost. Već vidim borcu kako na prilazima Sutjeske, u impulsivnim naličima, ruše nemačka gnezda i utvrde i tako se svetlost duše identifikuje sa zracima sunca. Narodni pesnik joj se zato i obraća:

„O Sutjesko vođa ledna
čija vojska nepobjedna
jutros tvoje vale prede
na njemačke bojne mede?“

Nemirna čud reke je savladana. Obruči su probijeni. Ništa nije imalo sigurniju osnovu no žarki uzlet proletera ka slobodnom danu.

Koliko je bilo boraca toliko je bilo potvrda za taj omrežali uzlet. Nepredvidljiva snaga i hrabrost nisu se mogli odreći lozinke:

Naša borba zahtijeva kad se gine
da se pjeva.

Prometejska čvrstina i izdržljivost. Čovek prosto ne zna da li je junaštvo pretvoreno u imaginaciju ili se imaginacija silovito uselila u partizansku dušu. Verujem da je jedno iz drugog proisteklo, pa se potom prožimalo i ukretalo. I tako svaki prede na Sutjeski stoji omeđen svetlim primerom junaštva i nepokolebljivosti. Gore, na uzvišici, u čestim intervalima jedan nalet za drugim. Mnogi se naliči razbijaju o osnovicu neprijateljske vatre. Zastojka nema. Probaj se mora učiniti. Velika kolona ranjenika i tifusara. Njihovo postojanje varira između života i smrti. Čovek markantnog izgleda, Sava Mizara, ep ratnog pregnuća, prsimice ide na groblje neprijateljskog čelika, a sa usana se osipa gromka reč:

Naprijed proleteri!

Komandant Treće divizije, Mizara — gine. Mali Dragan, Savin kurir, takoreći bez svoje prave fizičke ličnosti, spremno je dočekao trenutak da smrt izabere kao način da se ova malopredašnja konstatacija o fizičkoj bezličnosti sasvim iz utiška odstrani.

Vraćamo se stalno Sutjeski. Oslušujemo njen glas. To dolazi kao potvrda da je sećanje prisutno u našoj ličnosti. I u času ponoćne tišine, zar nas ona ne susreće? Sutjeska stoji pred nama sa treperavim obrisom jednog svetlog horizonta koji se indukuje u našoj svesti sa postojanom snagom i moralno-političkim samopouzdanjem. S divnim sjajem Sutjeska raste u nama, raste dramatično, onako kako se njen stravični eho vitlao ususret novoj zori. Mislim da ništa ne može uverljivije da pretstavi njenu lepotu i značaj kao jeđna njena životno-psihološka aksioma:

Oj Sutjesko, dušo — rode,
barjak časti i slobode!

Sutjeska je propraćena glasom žarodnog pesnika kao živa realnost naše i patnje, kao nešto što je

stvorilo zahteve za široku melodiju partizanskog bunta, otpora, slave. Ako tu susretnemo neki stih koji je nevesto dat, to ne znači da se razminulo iskušenje ratnog čina i partizanske obaveze. Pesma je usmerena da ohrabri, da ustalasa snagu pokreta, da joj predoči životvorne sokove slobode. Svuda gde je proleterska vojska prolazila — pesma se čula. Pesmom se nadvladivala smrt. Koliki je značaj partizanske nesebičnosti, nadljudske moći, ljubavi prema rodnom tlu, vidi se i po razgovoru majke i mrtvog proletera. Stara majka tuje nad sinovljevom humkom, grebe od bola lice, a iznenada se izvije glas mrtvog ratnika:

Idi majko kaži rodu
da sam pao za slobodu
Sloboda je sunce jarko
za koju je ginut' slatko!

Tačno se odredila spontana, nadahnuo rodoljubiva i saznanja oplemenjena, poruka proleterskog borca. Svaki je partizanski ratnik u mislima imao takvo ispovedno osećanje.

Sutjeska je u središtu pesme i sećanja. Razume se odakle je to. Na njoj je nestalo više od tri hiljade boraca. Znamo i kakvih boraca — najmirisniji i najprobraniji: cvet Revolucije. Mladost je našim pokretu bila jurišna snaga. Brojite godine ratičima i videćete da se godine u najvećem svom delu kreću od 16—28.

Negde odmah posle rata obišao sam Sutjesku i sva ona mesta gde su se odvijali najdramatičniji okršaji. Video sam i mesto gde je Sava poginuo. Pred očima mi se pojavio Mizara, u žilavom pokretu i sa krikom na usnama:

Naprijed proleteri!

Slika za slikom se redala. Jedan je prizor zamenjivao drugim. Slike i prizori snažno su se u svesti ulančili. Neće iz svesti da iziđu. U tim trenucima činilo mi se da je sve oko mene lišeno neke unutarnje kohezije, da nema ničega do puštoši. I u vazduhu se beše uramio bol. Čovek je njime pritisnut, ne može od njega da se odbrani.

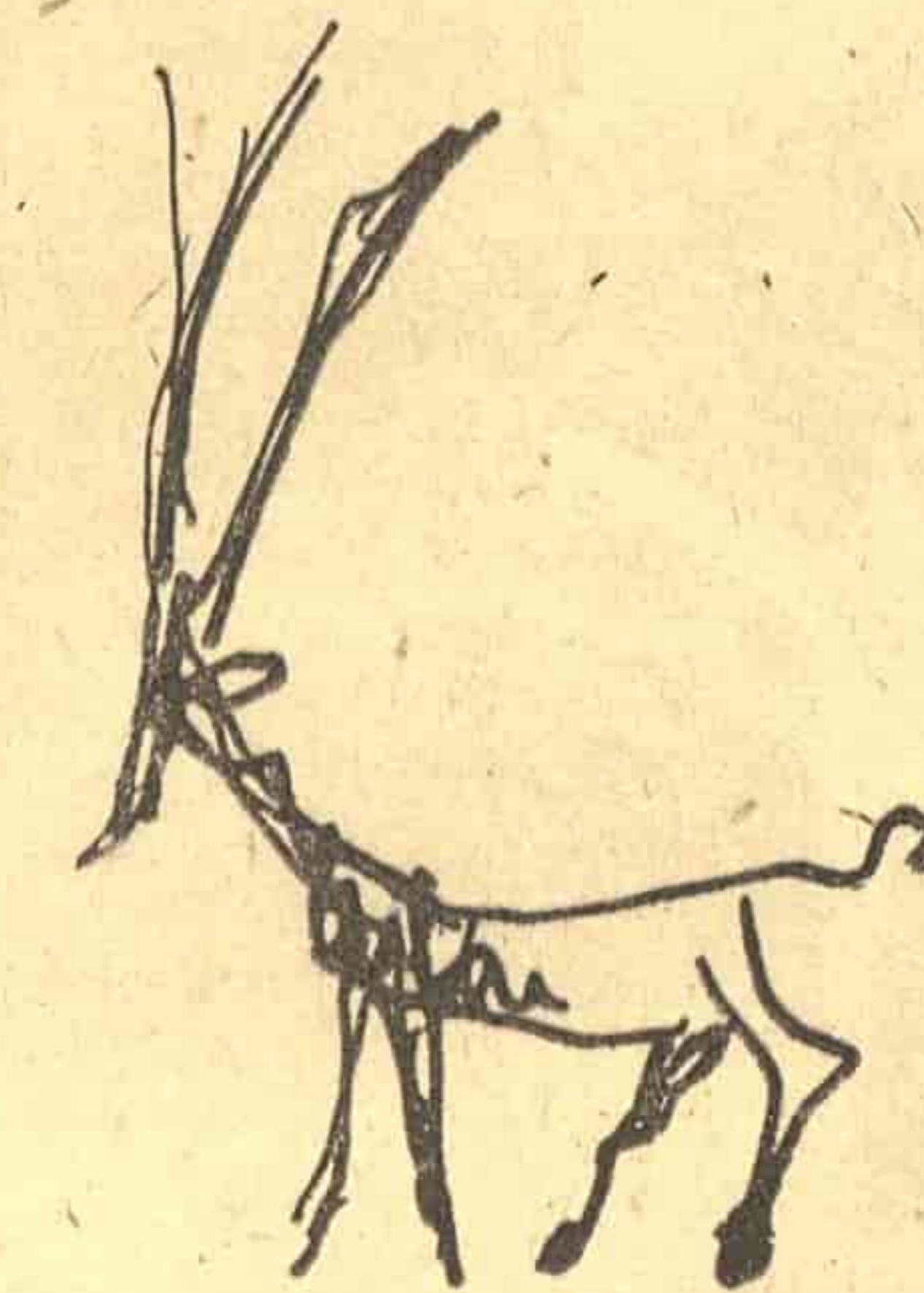
Pored mene je išao neki mlađić od kostura do kostura. Tražio je svoga oca. Oči su mu bile od suza pomućene. Lice je vlažila neka tu-ga. Eto — sudbina je učinila da i na mrtvog oca nema pravo. Ko zna gde je junski dan 1945 njegovo telo posejao.

Idući jednim proplankom naidoh na mali kostur — dečji. Dete je valjda imalo deset godina. Zamislio sam ga u trenutku borbe, zamislio sam ga preplašenog i odvojenog od svojih. Sigurno je bosonogo trčalo za nekom četom. U trčanju je stalo. Metak mu se urio u nejako telo. Lobanja čitava. Kostur beo kao sneg. Prali su ga snegovi i kiše... I gle — dva cveta provirila mu kroz male očne duplje. Kao da nešto ispituju, kao da nešto traže. Rumeni cvetovi drhtali su nad malim dečjim dupljama. U trenutku sam pomislio da me to on gleda svojim pravim, živim očima.

Sutjeska je epopeja života i otpora. Obelisk sunca. Sunce koje nazgreje umilno i toplo.

Sećanja nas u stopu prate. Sa njima oživljavamo zvuk minulih ratnih dana. I srećni smo zbog toga i tužni zbog toga. Srećni — što je nesputano sunce sišlo na naše krovove, tužni — što mnogih proletera nema među nama.

Žarko DUROVIĆ

VINJETE U OVOM BROJU
MILA DIMITRIJEVIĆA I DUŠKA
MARICA

Žika LAZIĆ

Ptica gleda Davida

David usporava korak, stupivši na kamenjar. Po njemu ne može da gazi kao po vlažnom pesku, jer su njegovi tabani nenaviknuti, a površine šljunka su kašto oštre — nisu uvek izbrušene. Raznobojno kamenje blješti na suncu, a na kamenom sprud, koji je nastavak kamene obale, stoje dve ptice kao dva vitka spomenika. To su čaplje, ispranog perja i gladne žaba. Iz mrtvaje se povremeno prospe unakolo kreket žaba i tada se svi drugi šumovi stišaju, dok se dreka tog vodenog hora valja preko polja i preko vrbaka. »Jer svi su bili umorni u letnoj noći da ih slušaju«. On ih je lovio udicom od špenadle. Kad bi mu dojadilo uzaludno pećanje riba, kada bi ostatak sažvakane proje bacio jatu u reci, naticao je vrbov listić na udicu i bacao je u reku. Još ne bi ni dodirnuo površinu vode, a već bi se udica našla u ždrele neke halapljive žabe. Dizao bi je iznad reke, gledao kako se koprcna na udici, uvijajući tanko udilo a posle te igre, otpočinjao je, ježeći se pri dodiru tog ljigavog tela, da je skida sa udice, pa bi je bacio uvis, gledajući kako joj se belasa truh na suncu. Čuo bi pljusak i očekivao drečavi jauk iz vode, ali jauka nije bilo, pa je morao ponovo da natiče vrbov listić na udicu.

Čaplje su prhnule i odletele prema mrtvaji. »Tamo, tamo«, pomisli David. »Tamo gde vas čekaju«. Slušao je lepet njihovih krila. David čuje šum, okreće se i vidi kako iz žbunja izlazi starac. Okrenut, čeka da mu starac pride. Ali on ostaje onde gde ga je zatekao pogledom David, držeći savijenu granu koju je sklanjao dok se povlačio kroz žbunje. David polazi napred i smeši se. U očima mu je slika: bradati starac u prnjama, ali prav, stoji uokviren zelenilom i gleda u njega, kao da je za trenutak napustio svoj starački san, koji se razlikuje od smrti samo po tome što u njemu ne truli to suvo telo. Skoro zaboravi na starca, ugledavši daleko napred kako lebdi skela na reci. Počinje užurbano da se približuje toj slici u danu, ali čuje iza sebe starca, njegov kašalj i njegovo spoticanje. Pa se okreće ponovo, a starac, kao i malopre, staje onde gde ga zatiče Davidov pogled. Stoji i gledaju se. Brada pokriva svaki izraz na starčevom licu, a oči su mu daleko, pa David ne zna da li je mrzi ovaj starac ili čeka poziv da mu pride.

»Hajdemo zajedno!« dovikuje starcu.

Starac odrečno klima glavom i ne pomiče se s mesta. On tako brzo srasta sa okolinom gde zastane, primj boju stvari koje ga okružuju, da je već posle nekoliko trenutaka neizbežan utisak da je starac oduvek bio onde gde je sada.

»Zašto ne dođeš?« pita David.

Poziva ga rukom, smeši se tako široko da starac može videti da je ta radost upućena njemu.

Ali on jednako maše odrečno glavom i stoji na istom mestu gledajući netremice u Davida.

David se okreće i nastavlja put malo brže. »Pratiće me dok se ne umori. Starci se brzo umaraju. Zašto ga zovem? Kome su starci potrebni? Oni mogu da pričaju samo o sebi. Oni su grubo i ne mogu da vole. Zašto ga zovem?« Ide David i već oseća snagu avgustovskog sunca, osluškuj zrikavce i toliko je gladan da misli na vodu. Napio bi se vode, ali nema nigde u blizini bunara.

Ponovo čuje iza sebe starčev kašalj i ulaganivši korak, oseća starčev pogled na zatiljku. »Zašto neće da mi pride?« pita se i stidi se što ga starac odbija. »Sta će mi taj starac. I kad bi prišao ne bih imao o čemu s njim da razgovaram. O čemu da razgovaram sa njim kad svi ostareli seljaci umeju da pričaju samo o ratovima ili hajducima«. Starac ide za njim. Kada napagne sluh, David čuje šuštanje

njegovih stopala. Da li je starac bos? »Pa ako mu je lakše neka ide za mnom«. Da li je starac bos? Tako šušti, kao da ima na nogama šivene opanke od ustavljenе svinske kože. Okreće se. Starac se zaustavlja. David mu dovikuje:

»Hodi ovamo! Možemo zajedno da putujemo, kad već idemo u istom pravcu!«

Starac ustuknu korak, stade i mahnu odrečno glavom. Bos je. a gole noge su mu crne od prljavštine i od starosti. Njegovi tabani su već suvi i zato onako šušte pri dodiru tla.

»Evo«, reče ponovo David i pokaza starcu torbu, a odmah se začudi zašto je pokazao torbu.

David odluču da pride, ali tek što pruži prvi korak, starac se okrete i poče teturavim hodom da beži ka žbunju. Potrča za njim. baci s ramena cipele i sako, utrča za starcem u šibljak i oslušnu. Ne čuje ništa. Gleda oko sebe, ali se nijedna grančica ne miče. Ponovo osmotri levo-desno i ugleda starca u gustom mvaru. Primiti prašnjavu i iscepanu kupolu starčevog šešira, a onda, kroz vlati srete i pogled pun straha i iščekivanja. David stoji uz tanka stabla i čeka da starac ustane pa tek onda da mu pride. Gleda pravo u njega, rekavši mu time da ga je pronašao. Starac, međutim, zadovoljno čuči u iluziji da je ostao neprimećen. David mu priskoči hitro, a starac sede, zanevši se unazad, ispruži ispred sebe ruke u odbranu i promuklo jeknu:

»Ne!«

»Neću ti ništa! Hoćeš li sa mnom zajedno do skele. Tamo idem. Tamo je moj otac.«

»Ne«, opet kliknu starac. »Ne i ne. Oni nisu krivi. Uzmi mene.«

»Neću nikogal! Ići ćemo zajedno do skele. Ne moramo ni da razgovaramo ako ti nećeš.«

David čuči kraj starca i gleda u mutne, bezbojne oči. »Sad je kasno«, misli. »Već sam ga napao. Sad moram do kraja.«

»Bolje uzmi mene nego njih. Oni treba da žive.«

»Idem na skelu. Hoćeš li i ti sa mnom?«

»Ne. Neka si proklet! Zanavek!«

»Već sam proklet. Možemo ipak zajedno. Ti mi nisi potreban, starče. Takvi starci kao što si ti nisu nikome potrebni. Ne mogu da podnesem da me dalje pratiš.«

»Proklet. Proklet da si...«

»Zašto, deda?« zapita David i uhvati ga za mišicu. »Zašto ja? Ti nisi nepoznan pravog.«

»Sveti Tomo! Sveti Luko! Sveti Tomo i Sveti Luko! Zgromite ga, svetitelji! On jel!«

»Nisam ja«, reče David. »Nisam bio u ovom kraju pet godina. Zašto mene?«

»Tebe, tebe. Znao sam da ćeš se pojaviti jednog dana. I došao si zajutra.«

»Znao si? Ludi starče! Idi! Sta ćeš mi!«

»Proklet, proklet! Zanavek!«

David oseti strah. Ali ne za sebe, nego za starca oseti neki strah i htede da poljubi starca u čelo, u krst bora, pa ga uhvati rukama za glavu i oseti na dlanovima suhu kožu, razapetu preko krutih staračkih jagodica i vilica, oseti to, pa se trže i pusti starca.

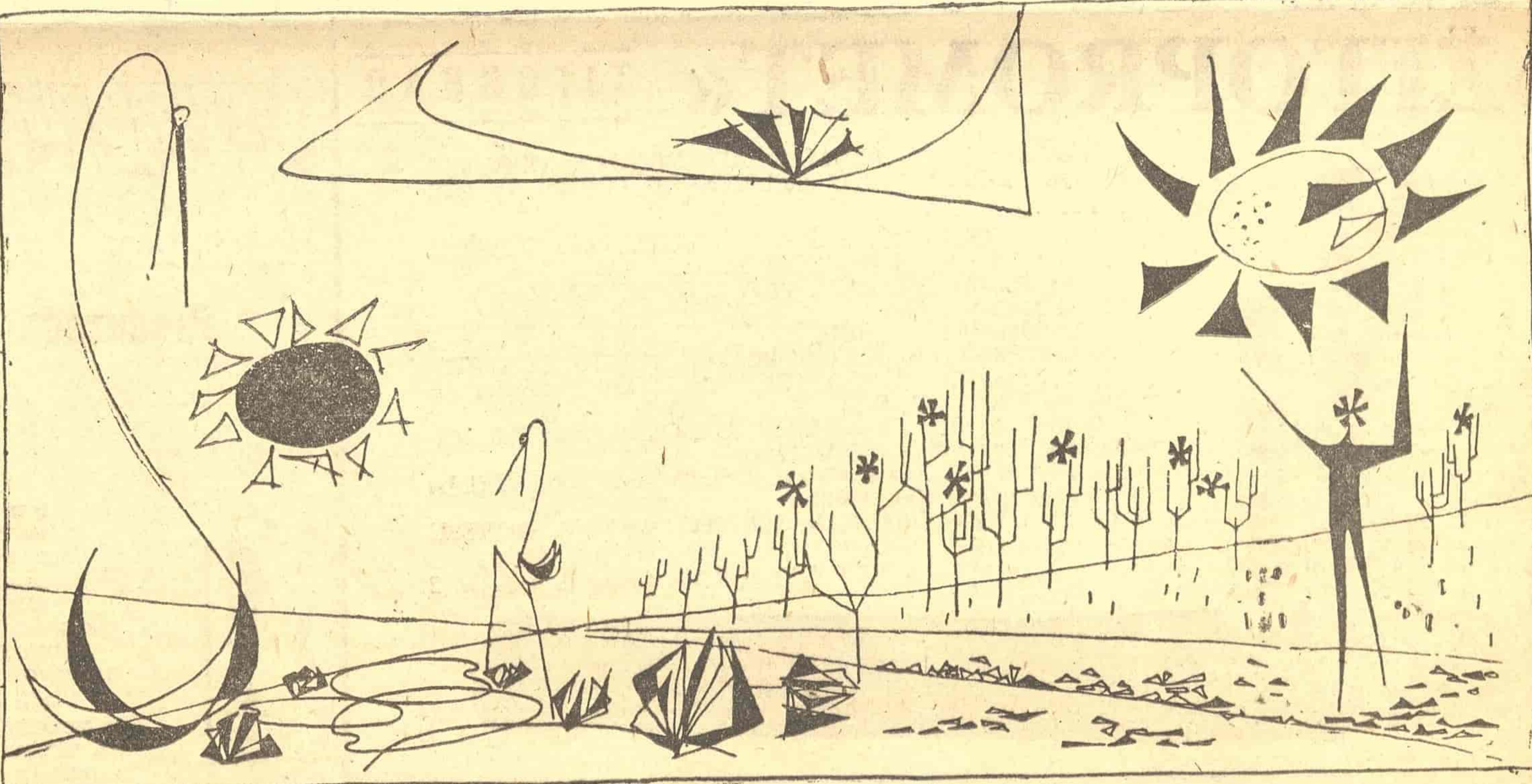
»Proklet!« zaurla starac i ustade. Držase šešir u ruci starac i gledaše Davida odozgo svojim šupljim staračkim očima. Drhte mu usne i pomeraju mu se usne, ali je to mucanje nerazumljivo i daleko. Ne čuje David ništa, ali vidi kako se starac povlači unazad, kako se okreće i nestaje u zelenilu.

»Ko to beše?«

Tek sada David primećuje da kleči i da mu je kosa puna lepljivog klasja. Bere punu šaku oštrog lišća i trlja se po licu.

»Ko to beše?«

Trlja ostrim lišćem lice i zadržava vapaj koji mu steže grlo. Trpa lišće u usta da zadrži krik, a onda pada licem na zemlju i rukama traži nešto oko sebe. Telo je mirno, sem što tiho drhti, a reči ostaju u ustima punim lišća. Ruke se provlače kroz travu i prsti kopaju suhu zemlju, tragajući za nečim. I samo jedna ptica sa grane gleda

ILUSTRACIJA SLAVOLJUBA BOGOJEVIĆA

Parodije

GLAVNO O GLAVI

Onaj čovjek osjeti da ne osjeća ništa osim glavobolje i da mu je glava —

poštanski fah bez pisama, karta za ukinutu prugu, koštica od ogromne trule trešnje, sestra cipele što steže sebe samu, odraz džepa nakon gostovanja 38 džepara, i što je glavno, najglavnije: ona je glavoboljin dvokatni magazin.

A danas nitko nije poznao njegovu glavu na istom vratu —

jer je kao karta besplatna za sve pruge, kao najsretniji broj na lutriji, kao pjesma djevojke što bere trešnie, kao radost trešnie ubrane djevojačkom rukom.

I čovjek maše tom glavom

znancu i neznanцу, ulazi, prolazi, izlazi i pazi da ga opet ne zgrabi glavobolja.

Grigor VITEZ

KOŠAVA I NJENA NARAV

Huji i bruji košava, besno udarajući u svih dvadeset i sedam limerih kanti limara Temeljka, i to je njena onespokojavajuća kantata, kroz koju promiču raščupano nakostrešene glave budućih starih i bivših mladih Beogradana. Cikhnuvši kao udovica Persa kad joj je pobegao samac a nije platio kiriju za četiri meseca, sručila se košava na firmu »Šiš. i brijanje« i hitnula je zvečecim britkim zamahom u prozor, na kome se kočepirilo, ko zna zašto, parče hartije sa natpisom »staze mezeluci«. Onda je uletela u knjigovoznicu, kao da hoće da se ukoriči i da tako ostane mirna do kraja između korica. Ali, čudljiva od rođenja, odmah se predomisli.

Iskolačenih beonjača, potcupkjuših kratkih nogu, krezubih ustiju kroz koja se kotrljalo iseckano mumljanje, fujkanje, cviljenje, vriskanje, vristanje, škripanje i škripucanje, pojurla je košava prema vratima.

Još jedan trenutak samo, i ona bi ispregla iz teških kola zelenka, koji jedva napreduje kopitama, i odjurila na njemu čak do Pahlule, da tamo odigra kadrlil sa sulundarima što ti-pično mirišu na dim.

Ali pred vratima knjigovoznice, trčeci vrtoglavom brzinom, košava se spotakla i pala u lonac sa tutkalom. U njemu, zalepljena za tamno i mirno dno, odmah je izgubila svest, tako da nije ni čula sitno, zlurado zveckanje najveće Temeljkove kante od prekopta.

Nikola TRAJKOVIĆ

DOKLE I DAKLE

Unutra, kroz sne odmakle, pomalja se misli nišan, između Dokle i Dakle, i jeca, oštro nestišan. U ledenom testu srži, na vrhu Cim bi i Kad bi, taj nišan prodorno prži, ko krik na zmijoj svadbi. On zna: od kraja do konca u čase kasne i strasne, dve ribe vire iz lonca, da gluhu tajnu objasne. No sumnje čuljiv ricinus već teče po lažnoj svili varke. Da l Plus il Minus? Zar ribe? Neribe? Ili? Muk riblji il vapaj kopca, kraj nišana vetrom ljuljan? A lonac nema poklopa, i Riba je možda tuljan.

Nikola DRENOVAĆ
(Parodirao Lav ZAHAROV)

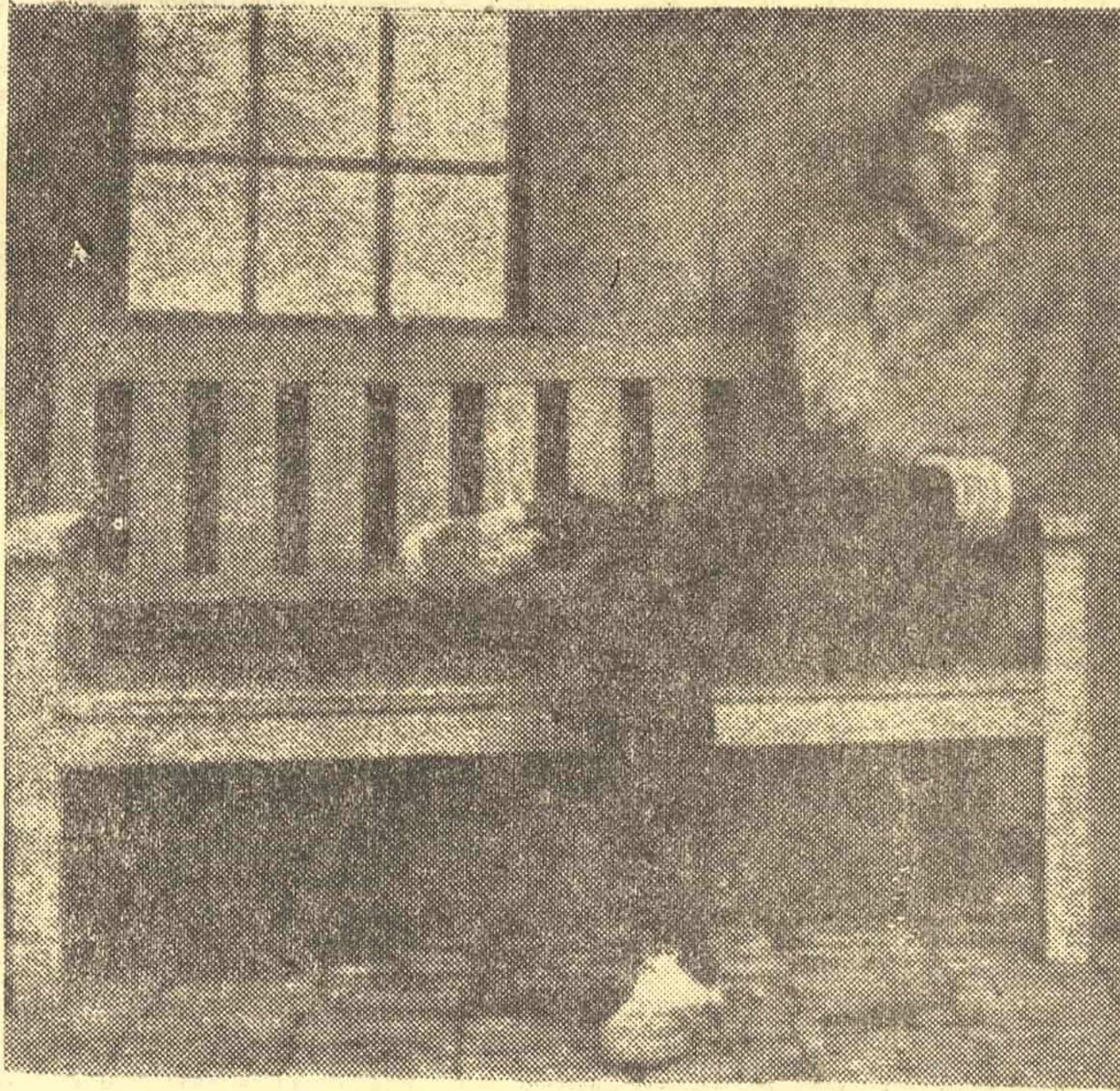
Hemingvej završava svoje memoare

Ernest Hemingvej na svome dobru u Svajcarskoj užurbano radi na svojim memoarima, koji treba da se pojave u štampi već početkom iduće godine. To će, prema njegovim izjavama, biti jedan celovit pregled celokupnog njegovog života i razvoja, posmatran iz raznih uglova, od kojih su mnogi bili nepoznati u dosadašnjim književnim delima ovoga popularnog pisca. Hemingvej naročito obraća pažnju na svoje uspomene za vreme bavljenja u Parizu i Španiji, kao i na druženje sa Fiedžeraldom i nekim ličnostima iz svojih romana, koje u memoarima upoznajemo pod njihovim pravim imenima.

Svetska antologija pisaca poginulih u Drugom svetskom ratu

Univerzitet u Tbingenu, u Zapadnoj Nemačkoj, ove godine sprema izdanje jedne značajne edicije, koju je predložio čuveni lekar i filozof, dobitnik Nobelove nagrade za mir dr. Albert Švajcer. Švajcer će napisati i predgovor za to delo, koje sastavlja dr. Valter Ber, izdavač časopisa „Univerzitas“. U jednoj pozamašnoj knjizi biće objavljeni tekstovi pisaca, publicista, novinara, kulturnih i naučnih radnika iz celog sveta, koji su poginuli u toku Drugog svetskog rata. Antologija pesama, pripovedaka, odlomaka, naučnih radova, beležaka, stranica iz dnevnika i pisama tih ljudi treba da posvedoči, u prvom redu, o neprocenjivoj vrednosti koje je rat uništio ubijajući talentovane, vredne ljude, sa kojima su nestale mnoge svetle mogućnosti čovečanstva. Istovremeno se želi tim žrtvama dati postavi skroman, ali dostojan spomenik.

Do sada je obezbeđena saradnja iz dvadeset i četiri zemlje. Pored skoro svih zapadnoevropskih država, radove su poslali Sovjetski Savez, Narodna Republika Kina, Poljska, Mađarska i Čehoslovačka, zatim Finska, Indija, Tajland, Novi Zeland i druge. Jugoslavija će biti zastupljena pesmama Ivana Gorana Kovačiča, Koste Racina, Dušana

DZEK KERUAK U POPRAVNOM DOMU

Popularnost romana pisaca »pretučenek« generacije

Kao pandan »izgubljenoj« generaciji američkih pisaca posle Prvog svetskog rata, u Americi se tokom poslednje decenije javila čitava plejada mladih pisaca koji sebe nazivaju pretstavnicima »pretučene« ge-

neracije. To su mladići izgubljeni u vrtlogu moderne civilizacije, nad kojom stalno lebdi avet atomskog uništenja. Iz ogorčenja zbog svoje sudbine oni počinju da daju oduške na književnom planu. Jedan od priznatih pisaca ovog pokreta je Džek Keruak, autor četiri romana čija je vrednost potvrđena od strane najeminentnijih kritičara. Oni su napisani jednim sirovim stilom i deluju sveže i novatorski, što opravdava njihovu popularnost kod publike.

Jerkovića, Hasana Kikića i Nenada Mitrova, pripovedkama Zije Dizdarevića i Miloja Čipliča, odlomkom iz studije Djorda Jovanovića i jednim pismom Ive Lole Ribara. Ti radovi su već primljeni za antologiju, dok će se još neki priloziti naknadno poslati. Jugoslovenske priloge je preveo, odnosno pesme prepevao, Ivan Ivanji.

Kao što je sastavljač antologije, doktor Ber, izjavio, japanska izdavačka kuća „Keni Takahaihi“ sa nemačkog će celu ovu antologiju prevesti i na japanski jezik, a u Belgiji već postoji interesovanje za prevod na francuski.

I. I.

Engleske nagrade

Britansko kraljevsko udruženje književnosti dodelilo je nedavno nagradu izdavačke kuće Heinemann Džonu Presu za njegovo delo »Kockasta senka: razmišljanja o nejasnosti u poeziji«. Ovo je nesumnjivo najjasnija i najvedrija knjiga koja je ikada napisana o ovom predmetu. U njoj se vidi da nejasnost nije osobina samo moderne poezije, kako mnogi veruju.

Ovogodišnja nagrada Hautornden dodeljena je E. Hemfriju za njegovo delo »Ep o decici«. Roman opisuje život triju dečaka iz raznih sredina, koji rastu u »jednom od četiri kuta Velsa«. Predaju nagrade je izvršio u prostorijama Umetničkog saveta g. Anojrin Bevan, član parlamenta i istaknuti Velšanin.

Oksford i Kembridž bez latinskog

U toku više nedelja vođene su diskusije da li latinski jezik treba da ostane obavezan predmet prilikom prijema na univerzitet u Oksfordu i Kembridžu, jednim britanskim univerzitetima gde je latinski jezik još obavezan. U Oksfordu je prvo bila doneta odluka da se latinski ne treba smatrati obaveznim predmetom; Univerziteti savet je tom prilikom odlučio, sa većinom od samo pet glasova, da se prilikom prijemnog ispita na univerzitetu može birati bilo nemački ili ruski, bilo latinski ili grčki. Ali samo mesec dana dočnije, na ponovnom sastanku Univerzitetkog saveta odlučeno je da se odluka o menjanju postojećih propisa po pitanju latinskog ili grčkog kao obaveznog predmeta odloži na neodređeno vreme. Kembridž je pak doneo odluku (nešto kasnije od prvog glasanja u Oksfordu) da se preporuča da se kandidati primaju na univerzitet i bez znanja jednog klasičnog jezika. I u Kembridžu i u Oksfordu vođene su žive diskusije za i protiv mišljenja da se latinski smatra mentalnom disciplinom i osno-

vom liberalnog vaspitanja i da je isti irelevantan za potrebe budućih naučnika i matematičara. Britanska štampa i prosvetne vlasti posvetile su veliku pažnju ovome i podržale su obe strane. Jedan dnevni list je uputio upitnik direktorima svih, tzv. »Public« škola (privatne škole koje pohađaju učenici starosti 11—18 god.) i tražio da mu dostave njihovo mišljenje po ovom pitanju. Ustanovljeno je da su mišljenja podeljena u pogledu koristi latinskog jezika za buduće naučnike, mada se većina izjasnila u prilog teze da latinski bude obavezan za sve druge studente.

Završeno snimanje filma »Spartak«

Filmski glumac i novopečeni producent Kirk Duglas završio je snimanje grandioznog spektakla u sine-maskopu o vođi pobunjenih robova u Rimskoj imperiji, Spartaku. Pored mnogih poznatih imena svetskog filma u ostvarenju »Spartaka« je učestvovao i Lorens Olivije u ulozi rimskog generala koji ugušuje pobunu robova.

Alek Ginis i Džonatn Svift

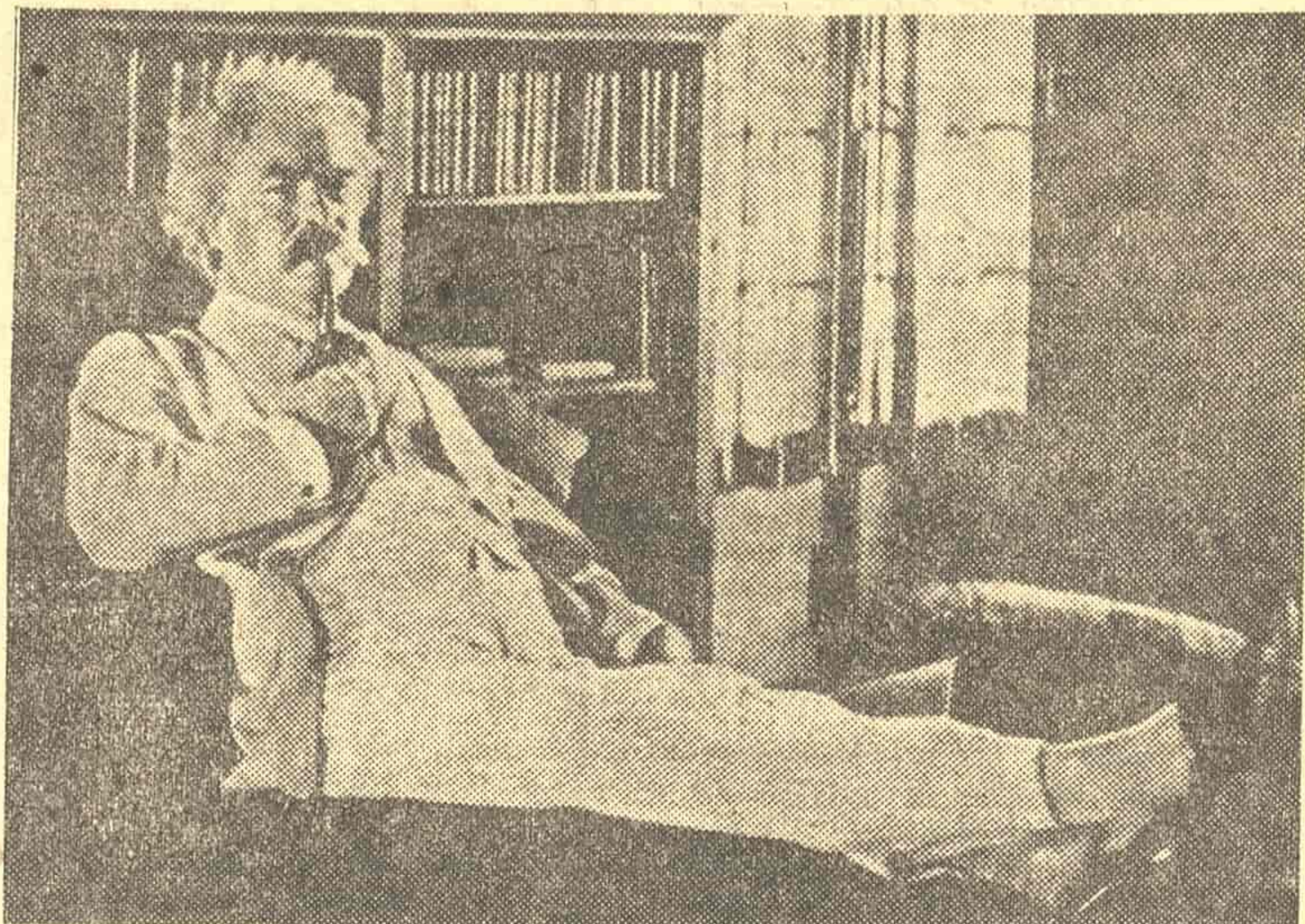
U mnogim zemljama Zapadne Evrope sve više se razvija nov način prezentiranja književnih dela putem gramofonskih ploča. Ljubitelji literature ubuduće, izgleda, neće skupljati samo retke primerke knjiga već i gramofonske ploče koje će im na neočekivan način otkrivati nove predele u poznatim delima. Tako je u Londonu ovih dana postigla velika uspeha ploča na kojoj čuveni engleski glumac Alek Ginis čita izbor iz dela engleskog pisca iz osamnaestog veka Džonatana Svifta. Slušajući ploču Sviftov poštolac ima čudan i nezaboravan doživljaj: pred njim oživljava Svift onakav kakav je verovatno nekada bio: podrugljiv, jedak esejist koji sa puno namerne zlobe opisuje Guliverova putovanja u daleke, izmišljene zemlje. Na drugoj strani ploče učinjen je izbor iz različitih Sviftovih eseja: ploča sadrži Sviftove duhovite misli o predmetima kao što su glad u Irskoj (»Jedan skroman predlog«), starenje (»Odluke za doba kada budem ostario«) i socijalni običaji onog vremena (»Upustva posluži — osobito kuvaru«).

»Visoka privilegija«

U svojoj seriji Pelikan nedavno je izdavačka kuća Pingvin izdala zbirku eseja o poeziji Roberta Grejvsa. »Visoka privilegija« engleskih pesnika, po Robertu Grejvsu, sastoji se u tome što su pripadnici »potpuno anarhične profesije« u kojoj su oni odgovorni jedino Muzi. Predavanja, koja su pod ovim nazivom održana u Kembridžu u toku 1954—55 god. imala su za predmet profesionalni standard engleske poezije. Ustvari, kako sam Grejvs kaže, u knjizi se iznose »lični principi do kojih se došlo posle dugih studija pesama i pesnika, a za moje spostveno raznačenje«. Ti eseji su svakako vredni pažnje, jer Grejvs iskreno izražava svoje mišljenje onako kako po njegovom shvatanju treba da čini pesnik u ovo doba kritičkog pisanja »ne vodeći računa o učtivosti«. Ustvari, on ne pokušava da sakrije da se potsmeva onom što smatra dostojanstvenim blefom nekih veoma cenjenih modernih pesnika. U ovu knjigu su uključene odabrane kritike iz njegovog dela »Jednostavni Asfofel«, koja je isto tako zbirka njegovih ranijih kritika.

A. K.

Kompletna autobiografija Mark Tvena

MARK TVEN

Prvi put je objavljena kompletna autobiografija čuvenog američkog humoriste Mark Tvena, koji je to delo smatrao svojim najboljim ostvarenjem. Puna sočnog i iskričavog humora velikog majstora pera, ova autobiografija zaista predstavlja književno delo dostojno svoga autora i pažnje čitalačke publike. Knjiga nam otkriva jedan daleki svet, čije smo jasne obrise videli već u doživljajima Toma Sojera i Hakiberi Fina, tih neumirlih junaka Tvenovog književnog opusa za omladinu. Sada se pisac vidi malo drukčije u svetlosti privatnog života, koji za njega nije bio naročito srećan, već pun iskušenja.

»ZITOPROMET« TITOGRAD

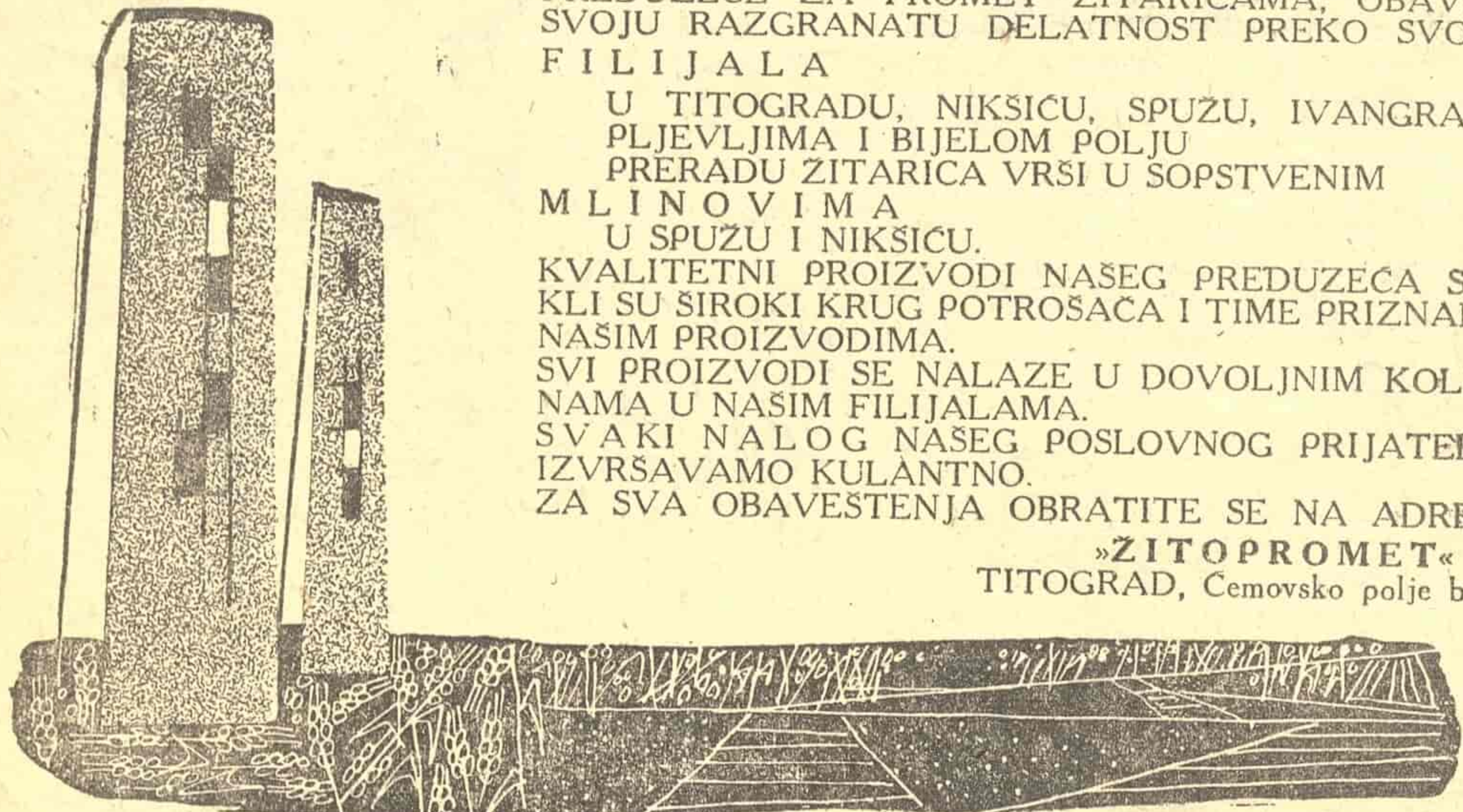
PREDUZEĆE ZA PROMET ZITARICAMA, OBAVLJA SVOJU RAZGRANATU DELATNOST PREKO SVOJIH FILIJALA

U TITOGRADU, NIKSICU, SPUZU, IVANGRADU, PLJEVLJIMA I BIJELOM POLJU PRERADU ZITARICA VRŠI U SOPSTVENIM MLINOVIMA U SPUZU I NIKSICU.

KVALITETNI PROIZVODI NASEG PREDUZEĆA STEKLI SU SIROKI KRUG POTROŠACA I TIME PRIZNANJE NASIM PROIZVODIMA.

SVI PROIZVODI SE NALAZE U DOVOLJNIM KOLICINAMA U NASIM FILIJALAMA. SVAKI NALOG NASEG POSLOVNOG PRIJATELJA IZVRŠAVAMO KULANTNO.

ZA SVA OBAVESTENJA OBRATITE SE NA ADRESU »ZITOPROMET« TITOGRAD, Cemovsko polje br. 2

VELETRGOVINA

PREDUZEĆE ZA PROMET INDUSTRISKOM ROBOM NA VELIKO I MALO TITOGRAD

ODLICNO SNABDEVENO INDUSTRISKOM ROBOM TEKSTILOM SVIH VRSTA NAJPOZNATIJH SNABDEVAČA PREHRANBENIM PROIZVODIMA NAJKVALITETNIJIM GALANTERIJOM U BOGATOM ASORTIMANU BIZUTERIJOM — UKUSNOM I RAZNOVRSNOM

PREDUZEĆE JE SVOJOM KULANTNOSĆU I VODEĆI RACUNA O POTREBAMA TRŽISTA SVOJE POSLOVANJE USMERILO NA PRODAJU NA VELIKO PREKO TRGOVINSKE MREŽE ČIME JE STEKLO POVERENJE NE SAMO SVOJIM POSLOVNIH PRIJATELJA, NEGO I SIROKOG KRUGA POTROŠACA. NA MALO I TIM PÜTEM DOŠLO DO JOS VEĆEG ISKUSTVA O POTREBAMA ZA SIROKU POTROŠNJU. SISTEMATSKA OBRADA TRŽISTA, BORBA ZA ŠTO BOLJI ASORTIMAN, USPEŠI U POSLOVANJU OMogućILI SU DA PREDUZEĆE PREKO SVOJH 12 PRODAVNICA DOBRO SNABDEVENIH PRVOKLASNOM ROBOM JOŠ VIŠE PROŠIRI KRUG POTROŠACA, I TIME ZADOVOLJI NEOPHODNU POTREBU UREDNOG I SOLIDNOG SNABDEVANJA TRŽISTA.

VELETRGOVINA TITOGRAD, Cemoljsko polje 2 Telefon 21-46

AUTOREMONT

Preduzeće za opravku motora i motornih vozila

TITOGRAD

OSNOVANO JE MAJA 1951 GOD. ZA OVAJ KRATAK PERIOD SVOGA POSTOJANJA PREDUZEĆE JE USPELO DA SE ZALAGANJEM KOLEKTIVA I PRIMENOM STUDIOZNIJEG METODA RADA, OSPOSOBI TAKO DA PORED SERVISNIH USLUGA, KVALITETNO I SOLIDNO

PROIZVODI

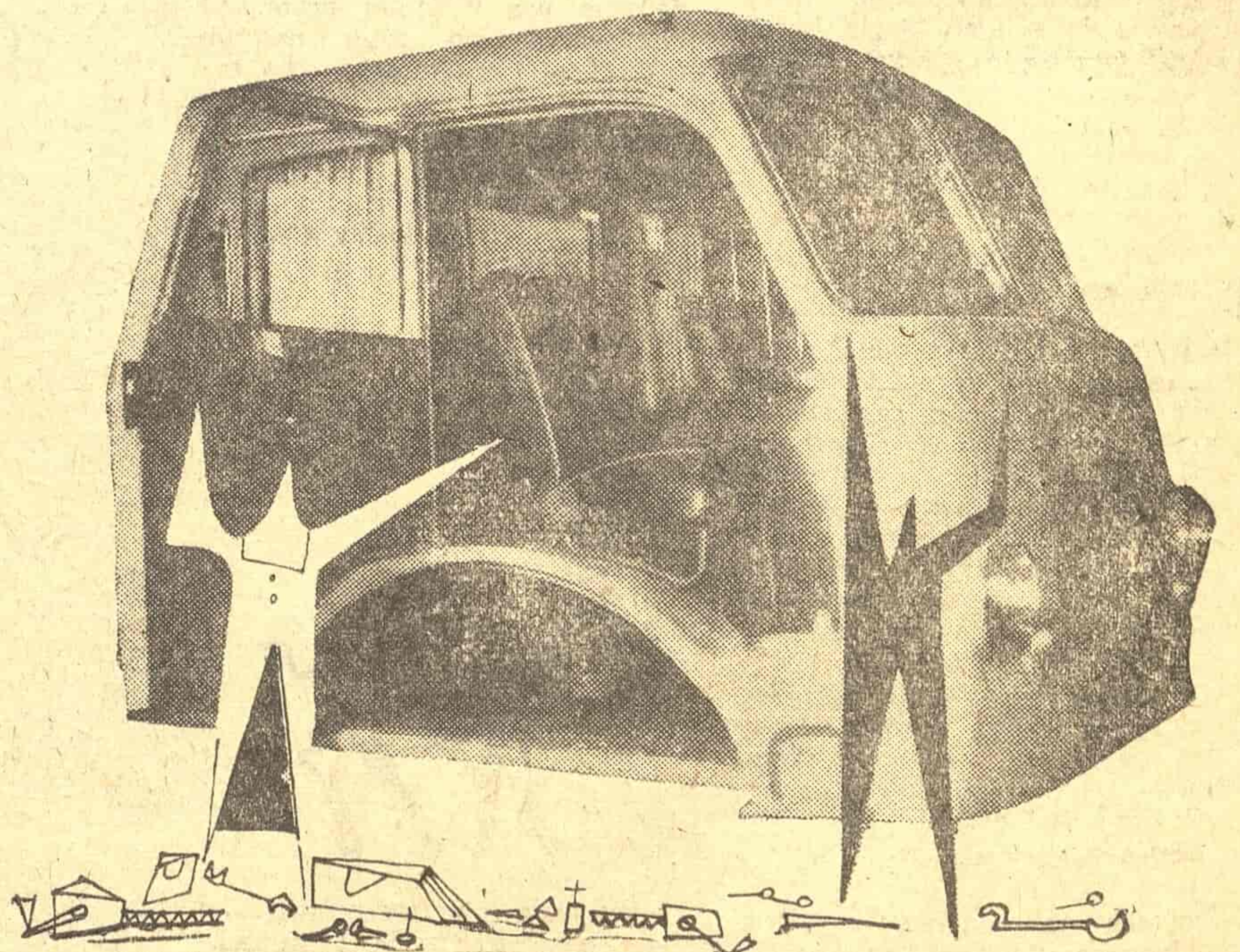
KAROSERIJE ZA SVE VRSTE TERETNIH VOZILA KABINE ZA TERETNE AUTOMOBILE, MODERNO OPREMLJENE, UDOBNE, SA LEŽIŠTEM ZA ODMARANJE I ESTETSKOM LINIJOM.

ZBOG SOLIDNE IZRADA, UPOTREBE PRVOKLASNOG MATERIJALA, PREDUZEĆE GORNJE PROIZVODE ISPORUČUJE SA PUNOM GARANCIJOM.

OBAVLJA SERVISNE USLUGE U MODERNO OPREMLJENOJ I ORGANIZOVANOJ SERVISNOJ SLUŽBI ZA VEOMA KRATKO VREME, SA GARANCIJOM OPRAVLJA TERETNA LUKSUZNA VOZILA POZNATIH DOMAĆIH FABRIKA: FAP-A, TAM-A I ZASTAVE, INDUSTRIJE MOTORA — RAKOVICA, BEOGRAD, KAO I POZNATE KLIPER TERETNE AUTOMOBILE FABRIKE CEPEL. PRIMA I USPEŠNO OPRAVLJA SVE VRSTE VOZILA MA KOJE MARKE. NA TELEFONSKO POZIV: DIREKTOR 26-52 I KOMERCIJALNI DIREKTOR 21-31, DAJEMO SVA POTREBNA OBAVESTENJA.

AUTOREMONT TITOGRAD, UL. POBREGJE 59

Prima i uspešno opravla sve vrste vozila ma koje marke

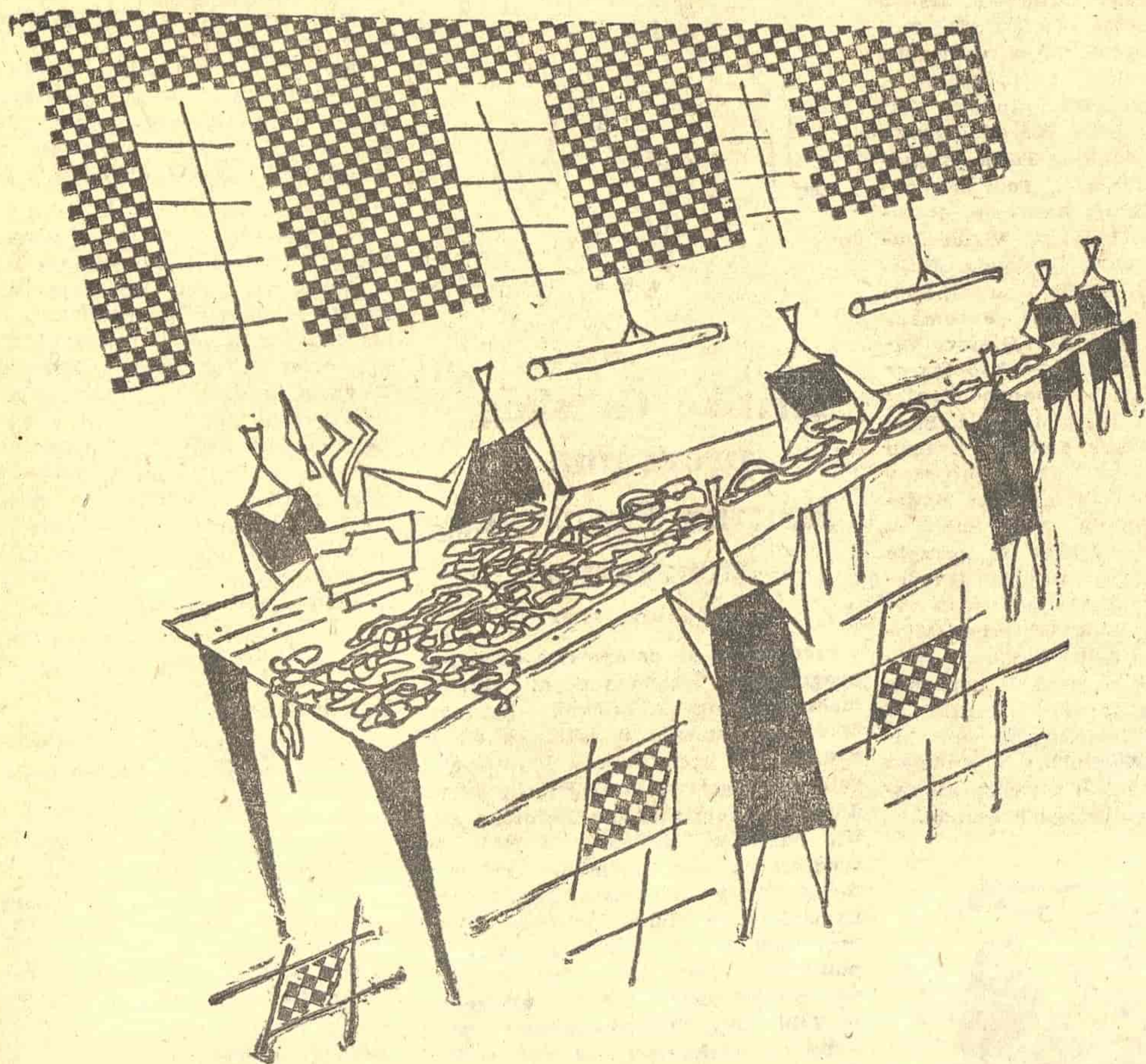

EXPORT - IMPORT

INDUSTRIJSKO CREVARSKO PREDUZEĆE

BEOGRAD

KOLEKTIV OVOG PREDUZEĆA ZA DVANAEST GODINA SVOGA RADA, USPEO JE DA OVLADA TEHNIKOM PRERAĐE ARTIKALA CREVARSKE INDUSTRIJE I TIME SVOJE PRERAĐEVINE UVRSTI U NAJKVALITETNIJE PROIZVODE OVE VRSTE.

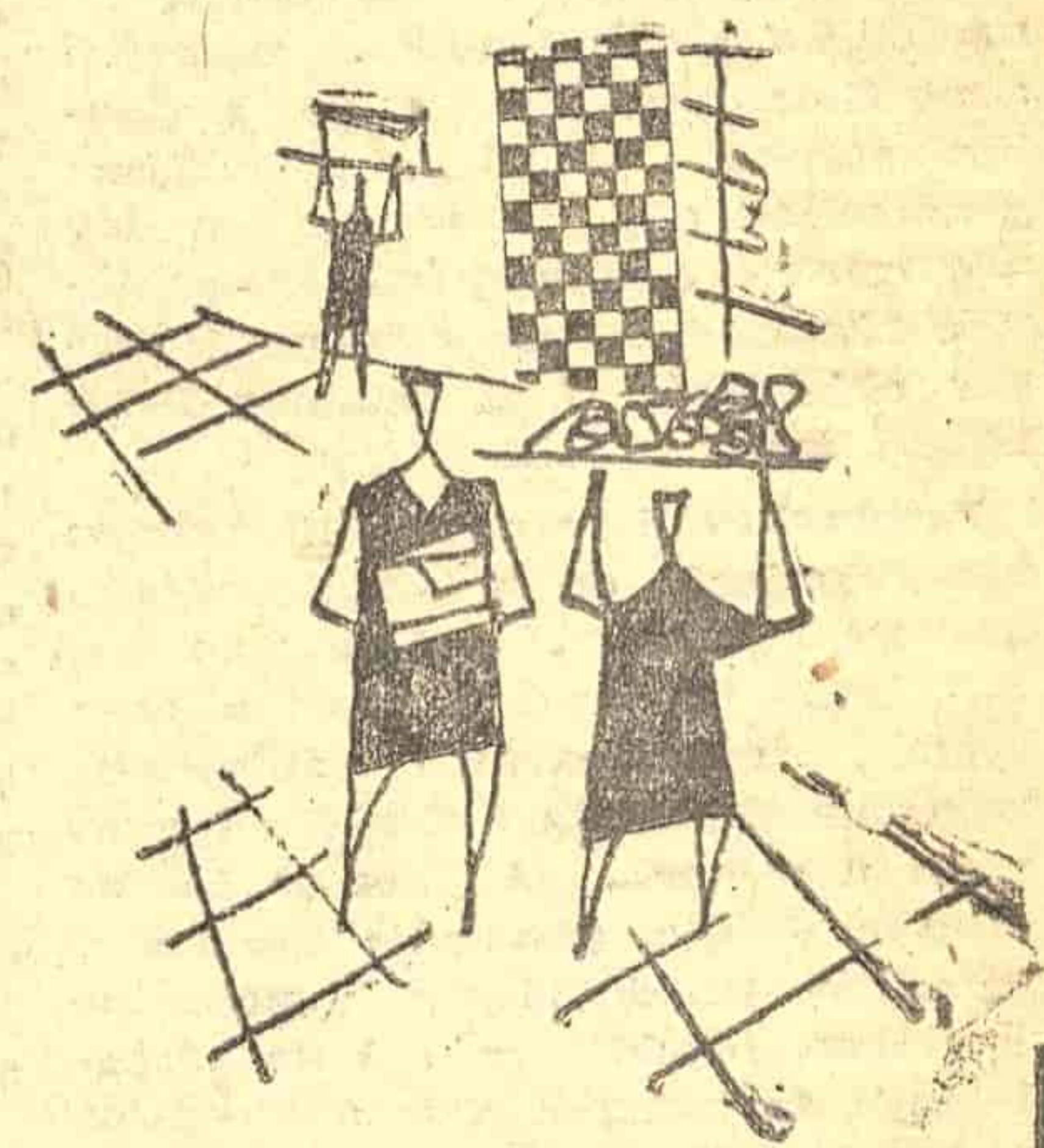
UMETNIČKA OBRADA OGLASA SLAVOLJUB BOGOJEVIĆ

SAVREMENA TEHNIČKA OPREMA, MODERNI PROCES PROIZVODNJE, STRUČNO OSPOSOBLJEN RUKOVODIČI I IZVOĐAČKI KADAR, OMOGUĆUJU DA SVI PROIZVODI OVOG PREDUZEĆA BUDU BESPREKORNI.

75% NASIH PROIZVODA ZADOVOLJAVA POTREBE DOMAĆEG TRZISTA, DOK JE ZA IZVOZ PLANIRANO 100.000.000 DEVIZNIH DINARA. OVI POSLOVNI USPEŠI UKAZUJU NA SOLIDNOST I KVALITET NASIH PROIZVODA.

U 1958 GODINI OSTVAREN JE IZVOZ NASIH PROIZVODA ZA 87.000.000 DEVIZNIH DINARA, A SAMO U PRVOJ POLOVINI 1959 GODINE, IZVEZENO JE ZA 42.000.000 DEVIZNIH DINARA. OSVAJANJE INOSTRANOG TRZISTA I STALAN PORAST PLASMANA NASIH PROIZVODA DOVOLJNA SU GARANCIJA ZA DALJI RAZVOJ PREDUZEĆA I NA OVOM POLJU.

USPEŠI NA INOSTRANOM TRZISTU MOGLI BI DA BUDU I VEĆI, DA NIJE NEUSKLAĐENO ISTUPANJE NASIH NESPECIJALIZOVANIH PREDUZEĆA KOD INOSTRANIH DOBAVLJACA.

DOMAĆI POTROŠAČI,

UVERENI SMO DA SMO SVÖJIM DOSADAJNIM SOLIDNIM RADOM STEKLI VASE PUNO POVERENJE I DA ĆEMO I UBUDUĆE USPEŠNO POSLOVATI, GARANTUJUĆI KVALITET PROIZVODA I SOLIDNOST ISPORUKE.

IZVOZNA PREDUZEĆA,

NAJLAKSE ĆETE PLASIRATI NASE PROIZVODE NA INOSTRANA TRZISTA JER SMO DOBRO UVEDENI A KULANTNOST KOD ISPORUKE JE ZAGARANTOVANA.

SVOJIM RADOM NASTOJACEMO KAO I DO SADA DA SACHUVAMO RENOME NASEG PREDUZEĆA I DA SVAKU PORUDŽBINU IZVRŠIMO NA ZADOVOLJSTVO NARUČIOCA.

EXPORT-IMPORT

INDUSTRIJSKO CREVARSKO PREDUZEĆE

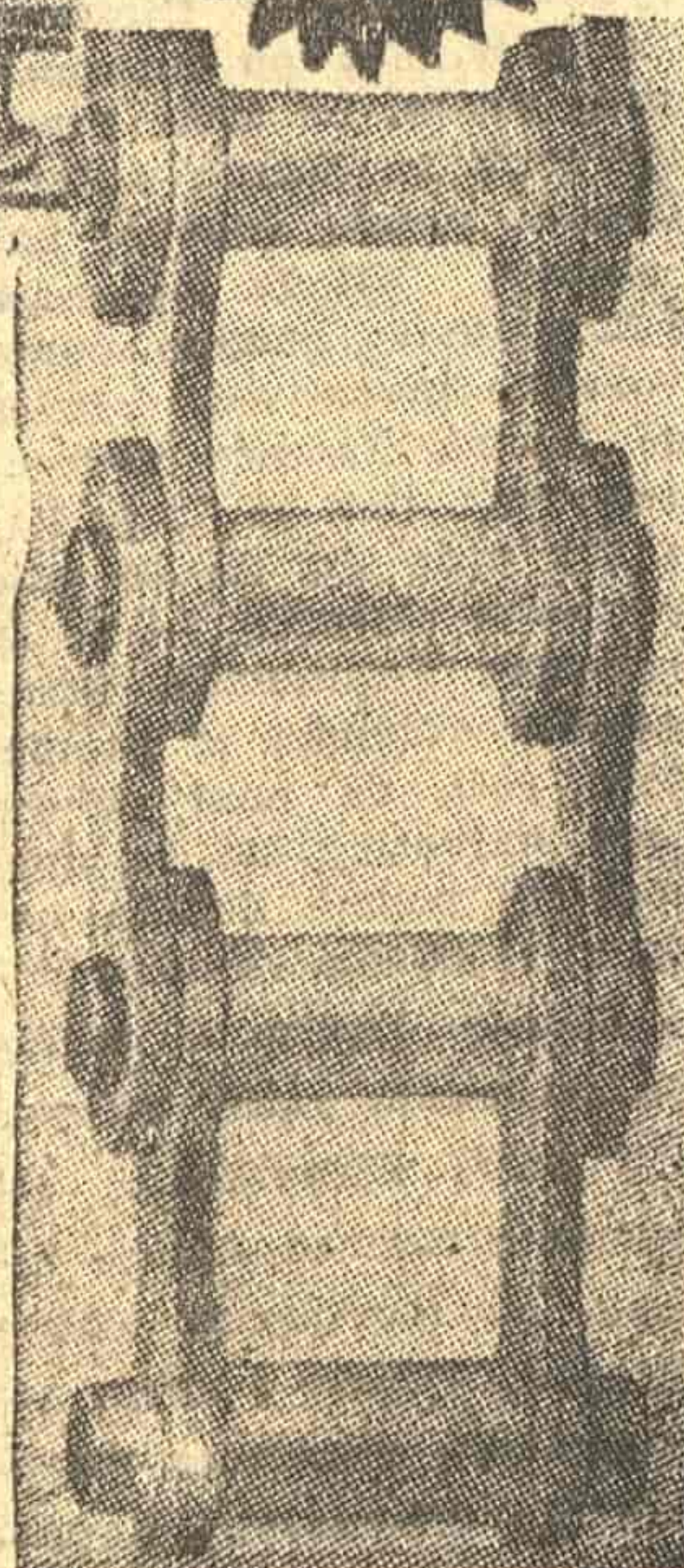
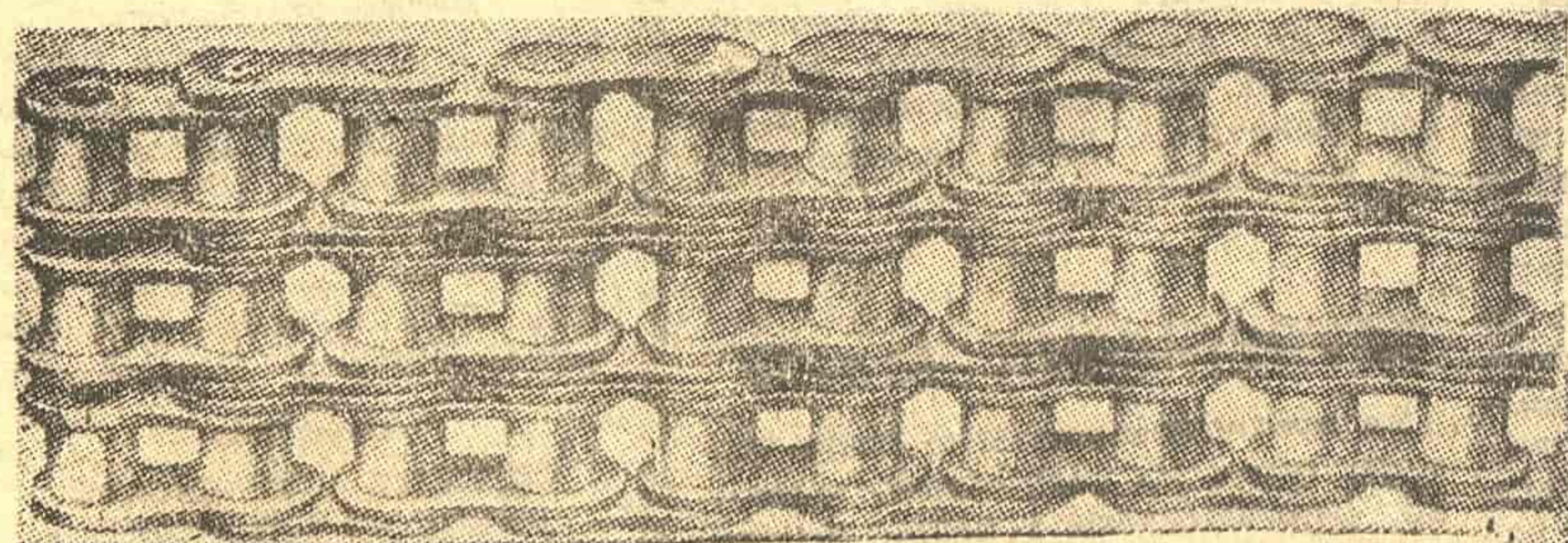
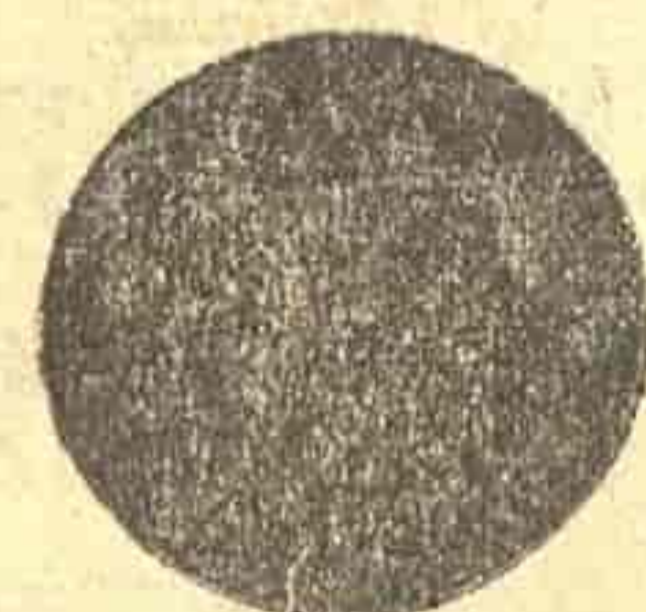
BEOGRAD, 29. NOVEMBRA 1957

FABRIKA TEHNIČKIH LANACA

»FILIP KLJAJIĆ«

KRAGUJEVAC

RAZVIJANJEM PROIZVODNJE GALOVIH LANACA I SVE VEĆIM ZADOVOLJAVANJEM POTREBA NASEG TRZISTA SMANJEN JE U MNOGOME IZNOS ZA UVOZ OVIH ARTIKALA. STALNO POVEĆAVANJE IZVOZA DOPRINOSI SVE VEĆEM USPEHU PREDUZEĆA.

U NEOGRANIČENIM KOLIČINAMA PROIZVODI I IŠTUČUJE GALOVE LANACE A NAROCITO DIMENZIJE 3/8" i 5/8".

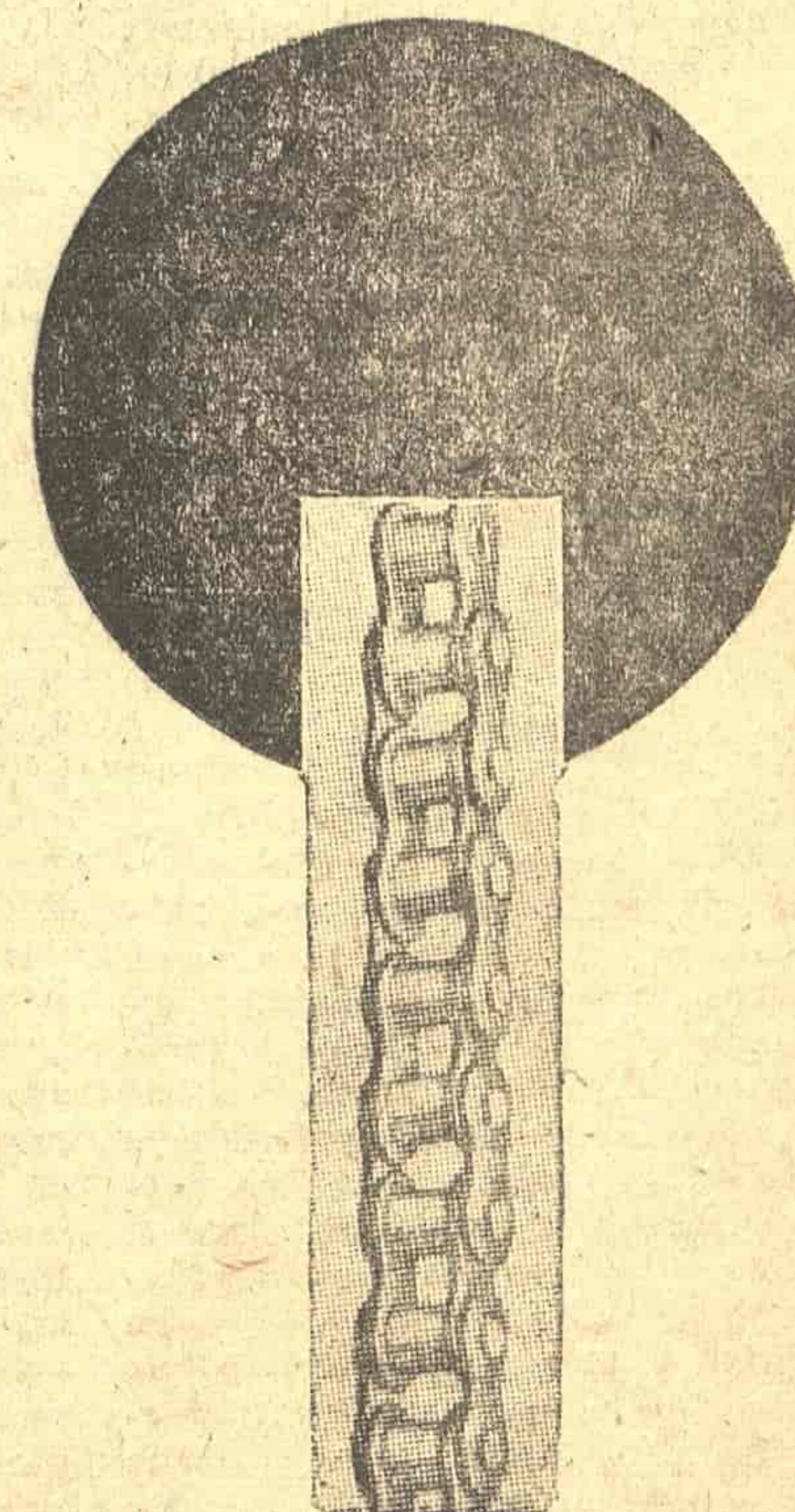
JEDNA OD NASIH MLADIH INDUSTRIJA U PROIZVODNJI GALOVIH LANACA, USPELA JE DA ZA VEOMA KRATKO VREME OSVOJI PROIZVODNJU OVE VRSTE ZA OPREMU NASIH PROIZVODNIH PREDUZEĆA. KROZ SVOJ KVALITETNI RAD, SOLIDNOST POSLOVANJA, ISPORUKOM NA VREME, OSVOJENO JE POVERENJE POTROŠAČA U ZEMLJIŠTRANI DOBAVLJACI POKAZALI SU PUNO INTERESOVANJE ZA PROIZVODE GALOVIH LANACA, STO JE POTRŪN DOKAZ SOLIDNOSTI IZRADE OVOG ARTIKLA.

OD PRVOKLASNOG MATERIJALA, TEHNIČKI SAVRŠENO OBRADENI NAŠI PROIZVODI SU STEKLI PRIZNANJE SVIH NASIH POSLOVNIH PARTNERA.

EXPORTNA PREDUZEĆA, KAO I DOSADA SA PUNOM GARANCIJOM MOGU DA VRŠE PLASMAN NASIH PROIZVODA A U OBOSTRANOM INTERESU.

ZA USPEŠAN RAD VAŠEG PROIZVODNOG PREDUZEĆA, ZA SMANJENJE VAŠIH TROŠKOVA, KORISTITE NAŠU PROIZVODNJU GALOVIH LANACA.

TRAŽITE NASE PROSJEKTE, NA DOMAĆIM I STRANIM JEZICIMA

FABRIKA TEHNIČKIH LANACA

»Filip Kljajić«

KRAGUJEVAC, Maršala Tita 63

Tel. 24-61, 24-23 i 23-64

IZLOG KNJIGA

MALCOLM KAULI:

Izgubljena generacija

(NIP, 1958)

O takozvanoj izgubljenoj generaciji američkih pisaca koja se u literaturi javila neposredno posle Prvog svetskog rata piše se i govori uporno evo već nekoliko dugih decenija a da ni do dana današnjega nije postalo dovoljno jasno u čemu se zapravo sastoji dramatika te toliko dramatizovane i razglavane generacijske »izgubljenosti«. U knjizi američkog kritičara Malkolma Kaulija (Malcolm Cowley) »Izgubljena generacija« (čiji je izvorni naslov »Povratak izgnanika«) sve je manje-više ubedljivo izuzev osnovnoga: izuzev objašnjenja toga fatalnog kompleksa izgubljenosti.

Proučavajući su ga sledeći razlozi: rat, odvajanje od sredine, zavlačaj, gušenje lonako nedovoljne tradicije, tumanaranje po svetu i život u emigraciji, neprihvatanje autoriteta, pogrešna shvatanja o društvu i ulozi pisca u njemu... Ali sve to još ne otkriva dublje, ponornije korene te patetično proklamovane i pomodno naklonjene izgubljenosti. Iako »izgubljenost«, ta generacija je u knjigama pisaca kao što su Ernest Hemingvej, Džon Dos Pasos, F. S. Ficldžerald i neki drugi dala doprinos bez koga se američka literatura ne bi danas mogla zamisliti. »Izgubljenost« nije tim piscima stvaraoica smetala već tokom godina pišu sve više i sve bolje. Ali je zato dobro došla grupi literarnih saputnika kao izgovor za anarhiju, samoreklamnu i oskudnu kreativnost.

Niko iz te grupe nije osetio gust, stravičan životni bol; skoro niko od njih nije materijalno oskudevao; a svi su boemicali, pili, putovali, koketirali sa »čistom umetnošću«, liberalizmom, socijalnim problemima i nekakvom mutnom naprednošću. Igrali su se izgubljenosti. Poenta Kaulijeve knjige, »Odjeci jednog samoubistva«, trebalo je da simbolizuje krunišu tragizma generacije. A ustvari, to je značajna (tojest vešto i lepo napisana) istorija jedne potpune beznačajnosti. Tu se priča o Hariju Krosbiju, jednoj od izmišljenih i većini književnih »nada«, kako je u pozadini Zapadnog fronta video da je u njegovoj blizini palo nekoliko granata, i to je, tvrdi se, presudno uticalo na formiranje njegovog životnog stava; to je kasnije opravdalo njegovu (novčano dobro potkrepljena) lutanja, nesrednost, životnu prazninu i, iznad svega, i najpresudnije, njegovu znatnu književnu nećmoć, što je sve našlo logično i nimalo začudavajuće razrešenje u Krosbijevoj teatralnom samoubistvu.

Kaulijeve knjige inače donosi živu i dinamičnu panoramu američkog kulturnog života u prvim decenijama ovoga veka; slika lice i nalice američkih književnih prilika u tom vremenu (do 1930 godine); daje portrete nekolicine istaknutih književnika (T. S. Eliot, Ezra Pound, Tristan Cera, Džems Džozs, Pol Valeri); pisana je veoma zanimljivo, suptilnim žurnalističkim stilom i manrom. To je autobiografsko-sociološko-reportersko-lirski prikaz američkog duhovnog i umetničkog kretanja u godinama snažnog ekonomskog uspona i nadolazeće (1929) krize.

Na početku knjige nalazi se (tendenciozan) predgovor Novaka Simića. U zaključnoj rečenici predgovornik napominje i zamera Malkolmu Kauliju što je u drugom izdanju ove svoje knjige izostavio neke pasuse koji kritički govore o odnosima između pisaca i američke javnosti. Kao da izvesni sporni odnosi ne mogu biti prevaziđeni. I kao da Novak Simić smatra sasvim normalnim da jedan pisac zabija nož u leđa vlastitoj zemlji u kojoj živi i koja mu omogućava opstanak!

M. I. B.

MISKO KRANJEC:

Zemlja se s nama pokreće

(Svjetlost, 1958)

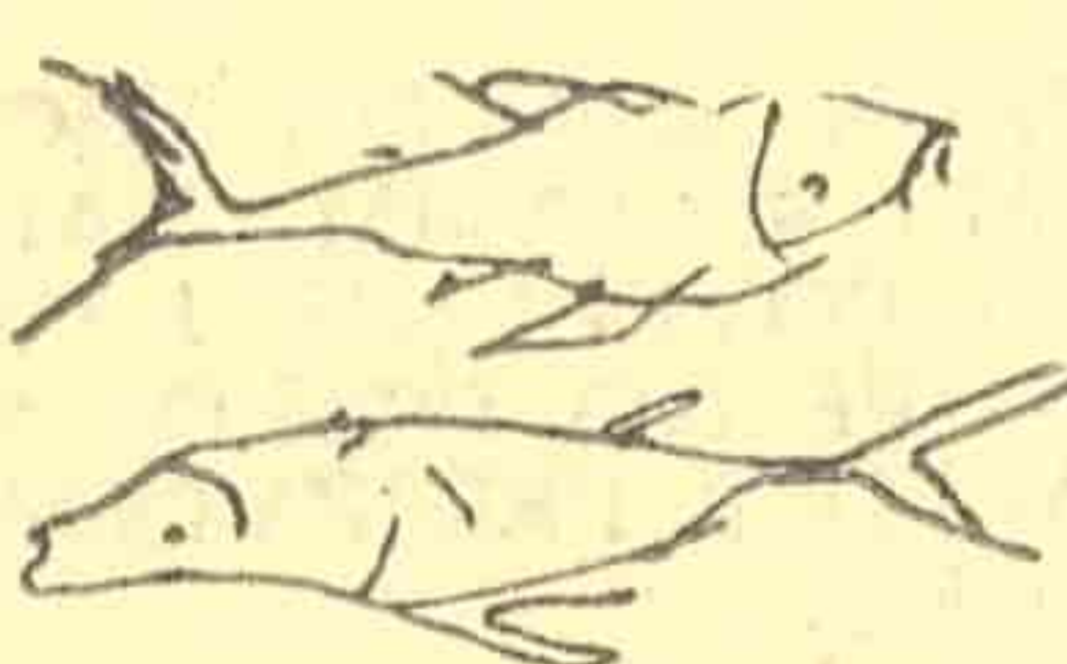
Poslednji roman iz trilogije o savremenom slovenačkom životu Miška Kranjca — »Zemlja se s nama pokreće« (»Zemlja se s nami preklaka«) nije najbolje što je ovaj daroviti prozaišt napisao. Otsudno kritički odnos prema gradnji koju je koristio i oštrog kritičarima prema onome što je oblikovao i stvorio, uticalo je na kvalitet romana. Obliman po opsegu i tretmanu, širok po dubokim psihološkim preživljavanjima ličnosti i njihovim talasastim, neočekivanim promenama, ovaj roman imao je sve preduslove da preraste među regionalnosti.

U prvom delu romana »Zemlja se s nama pokreće« Miško Kranjec je neobično živo i uverljivo, kristalno jasno i poletno dao tragičnu sudbinu svoga junaka Nacija Koudile, impresivno i ubedljivo, temperatno slikao je jarkim bojama život u selu Gornje Ravno, a što je najvažnije, sve tu teče tako skladno da čovek na kraju zažali što Kranjec nije nastavlja i dovršio svoj roman istim zama-

hom i intenzitetom. Dok je u prvom delu, dakle, dinamično, uverljivo i psihološki konkretno i opravdano ocenjuju svoje junake i suprotstavljao ih neminovnosti vremena, dotle je u nastavku pisac dao samo niz događaja koji deluju prilično nemišleno, izveštačeno, promašeno. Izvanredne su sposobnosti Miška Kranjca u dočaravanju ambijenta i u karakterizacijama ličnosti. Seoski motivi (kosidba, berba) i priroda slovenačkog Prekomurja, dati su rukom sigurnog majstora. Bež ijedne suviše reči, bez ijednog suvišnog poteza pred nama izrasta život snazan, raznolik, upečatljiv. Takav je Kranjec i u slikanju likova. Lepršavost Barice Lebareve, životnost i reljefnost staroga Raja, pokretljivost i punokrvnost Irme Salaj, upornost i otpornost Smodiševe, perfidnost župnika Salaja, psihološka izniansiranost Naci Koudile — dokaz su neospornih kvaliteta savremenog slovenačkog pisca Miška Kranjca u odabiranju tipova iz sveta i posmatranju i uočavanju najbitnijih osobina u njima.

Steta je, što Kranjec nije uspeo da u drugom delu, većom koncentracijom, izbegne niz slabih mesta i nedostataka. Ovakvo je roman »Zemlja se s nama pokreće« samo polovitan uspeh.

Stjepan Godić

STEFAN CVAJG:

Balzak

(Narodna prosvjeta, 1959)

Pored Franca Verfela, Andre Moroa i Gi de Purtalesa, Stefan Cvajg je jedan od najpoznatijih biografa velikih ljudi iz istorije kulture i političkih života Evrope. Poznate su nam njegove biografije Marije Stjuart, Marije Antoinete, Magelana, Erazma Roterdamskog i Zofea Fušea. Većinu ovih knjiga objavila je »Narodna prosvjeta« u svojoj već dobro poznatoj ediciji »Gama«. Tim knjigama priključuje se romansirana biografija Onore de Balzaka, tog titana evropske književnosti koji je u Cvajgu našao biografa vičnog jednom zaista životnom biografskom rekreiranju njegove ličnosti. Ako učinimo makar i jednu površnu komparaciju između Cvajgovog eseja o Balzaku i ove romansirane biografije, neće nam biti teško da uočimo najbitnije sličnosti. Naime, i u eseju, kao i u biografiji, Balzak se pred očima čitaoca pojavljuje kao ličnost koja živi svojim bogatim i sadržajnim životom, kao pisac koji je moć opservacije dovođo do najvećih visina i koji je svojim titanskim delom pružio presek kroz svoju epohu. U ovoj romansiranoj biografiji, kao i u eseju o Balzaku, Cvajg je ispoljio svoje izvanredne sposobnosti veštog, spretnog i neposrednog kožera, vičnog da sa svega par rečenica ostvari štimung, očta detalji, skicira situaciju. Međutim, iako nam se Balzakov život i put iz ove romansirane biografije kao veoma evidentni nameću, možemo da prime-

timo da Cvajgova biografija ima i nekoliko nedostataka. To su, pre svega, nedostaci opširnijeg i dubljeg zahvata Balzakovog dela i, na drugoj strani, mestimično će nas smetati Cvajgova, da tako kažemo, »prepisnost«, a tu mislimo na njegovu često veoma ornamentisanu, gotovo baroknu i široko raspičanu rečenicu. Pa ipak, jedno vreme iz ove knjige pred nama se pojavljuje u svojoj svojoj punoci i sugestivnosti, pojavljuje se lik Balzakov, njegova monumentalna figura, figura pisca koji je bio vičan obuhvatanju i najširih dimenzija totaliteta života. Najveći kvalitet ove knjige je to što je Cvajg uspeo da nam Balzaka približi kao pisca velikog formata, potpunog čoveka a ne samo kao jednu literarnu sudbinu.

Branko Peić

BRANKO RUŽIĆ:

Deca crtaju

(Školska knjiga, 1959)

Zaista izvanredna knjiga. Zaista korisna i neophodna knjiga. Mislite da se radi o nekom konvencionalnom udžbeniku crtanja koji je namenjen nastavnicima osmoljetke? Ne. Knjiga Branka Ružića, ustvari, obimna je studija koju treba smatrati neophodnom zato što iz savremenog aspekta objašnjava kako treba prilaziti problemu likovnog odgoja deteta i što daje niz dragocenih saveta metodološke prirode kojim se nastavnim sredstvima i postupkom treba služiti da bi se sasvim prirodno, nesmetano i potpuno mogao da razvije svet deteje mašte na planu likovnog izražavanja. Likovna pedagogija ovom izvanredno opremljenom i dokumentovano studijom Branka Ružića kod nas dobija jedno kapitalno delo. I mislim da je ovo delo kapitalno pre svega zbog toga što je autor knjige stručnjak koji iza sebe ima ogromno iskustvo, koji je lišen staromodnih i konvencionalnih ideja o tome da je najbitnije naučiti naše mališane da olovkom fotografiju gipsanog Voltera, gipsanu ruku, cvet ili neku drugu sasvim konvencionalnu figurinu. Međutim, ne treba shvatiti da je Branko Ružić apologet neke apsolutne slobode likovnog izražavanja. Ne, on je autor koji traži najprikladniji način da se svet deteje mašte razigra u skladu sa pozitivnim intencijama nastavnika. Ružić je vrlo jasan: »Naglašavam, da upravo tražimo način kojim bismo dijete iz sedmice u sedmicu osposobljavali da što bolje vidi, da što više uoči, da iz okoline izvuce što više podataka, a od učitelja pak tražimo, da pruži što efikasniju pomoć učenicima. Međutim, Ružićeva intervencija u odnosu na dosadašnju konvencionalnu nastavu, jeste, ustvari, pleođaje za antišablonosko tumačenje sveta oko nas i za jedno zaista slobodno ali i organizovano pristupanje problemu likovnog vaspitanja deteta. Bogato ilustrovana, luk suzno opremljena, pisana jednim neposrednim, tečnim i inventivnim stilom, ova nam se knjiga nameće kao neophodno upravo danas kada se sve intenzivnije traže putevi jednog novog i savremenijeg likovnog vaspitanja naše dece. Neophodna knjiga.

Branko Peić

Između dvije obale

(Svjetlost, 1958)

Iako zbornik radova najmlađe književne generacije Bosne i Hercegovine nema upadljivih i značajnijih književnih vrednosti, zamisao izdavačkog preduzeća »Svjetlost« valja, kao vrlo korisnu i preduzimljivu, podržati. Ovakve knjige su potrebne. Sav greh, kad postoji (a on je u ovoj knjizi znatan i uočljiv), snose sastavljaji. Njihov kriterijum postaje presudan i, ponekad, od kobnog značaja za generaciju u čija se stvaralaštva upuštaju.

U ovom zborniku zastupljeno je 45 mladih pisaca. Poeziju donose Simha Kabiljo, Vojo Babić, Vladimir Pavlović, Miroslav Milinović, Kasim Deraković, Dobrota Lošić, Duško Trifunović, Alija Kebo, Mišo Ivanišević, Velimir Milošević, Nusret Muhović, Vladimir Nastić, Petar Gudelj, Vladimir Pancer, Niko Martić, Slavko Santić, Zoran Rankić, Tufik Burnazović, Ljubo Jandrić, Tomislav Sipovac, Gojko Jokić, Radivoje Marinković, Ljiljana Lalović, Vlado Puljić, Kasim Prohić, Jolanda Bilic, Branko Marčeta, Dorde Vranješ, Ljubomir Cvijetić, Veselko Koroman, Draško Šekić, Radoslav Glušac, Vera Nastić. Prozaista je — kao što se može i očekivati — mnogo manje: Boro Drašković, Mirjana Ružić, Sead Fetahagić, Vitomir Lukić, Dragan Novaković, Veselko Grizelj, Miroslav Jančić, Tomislav Ladan, Sefko Medvedović, Alija Isaković, Bela Subić, a Melvi Albahari prilazi iz poznate drame »Bliznji svoj«, uspešno izvedene u beogradskom Ateljeu, jedan vrlo čitljivi odlomak. Redaktori su (Miodrag Bogićević i Luka Pavlović) propustili, iz neobjašnjivih i nepoznatih razloga, da zbornik obogate i prilozima već očevidno uspešnih pisaca Dragana Kujundžije i Anđelka Vuletića, kao i nešto starijeg, ali samo po godinama, Dragana Smuda.

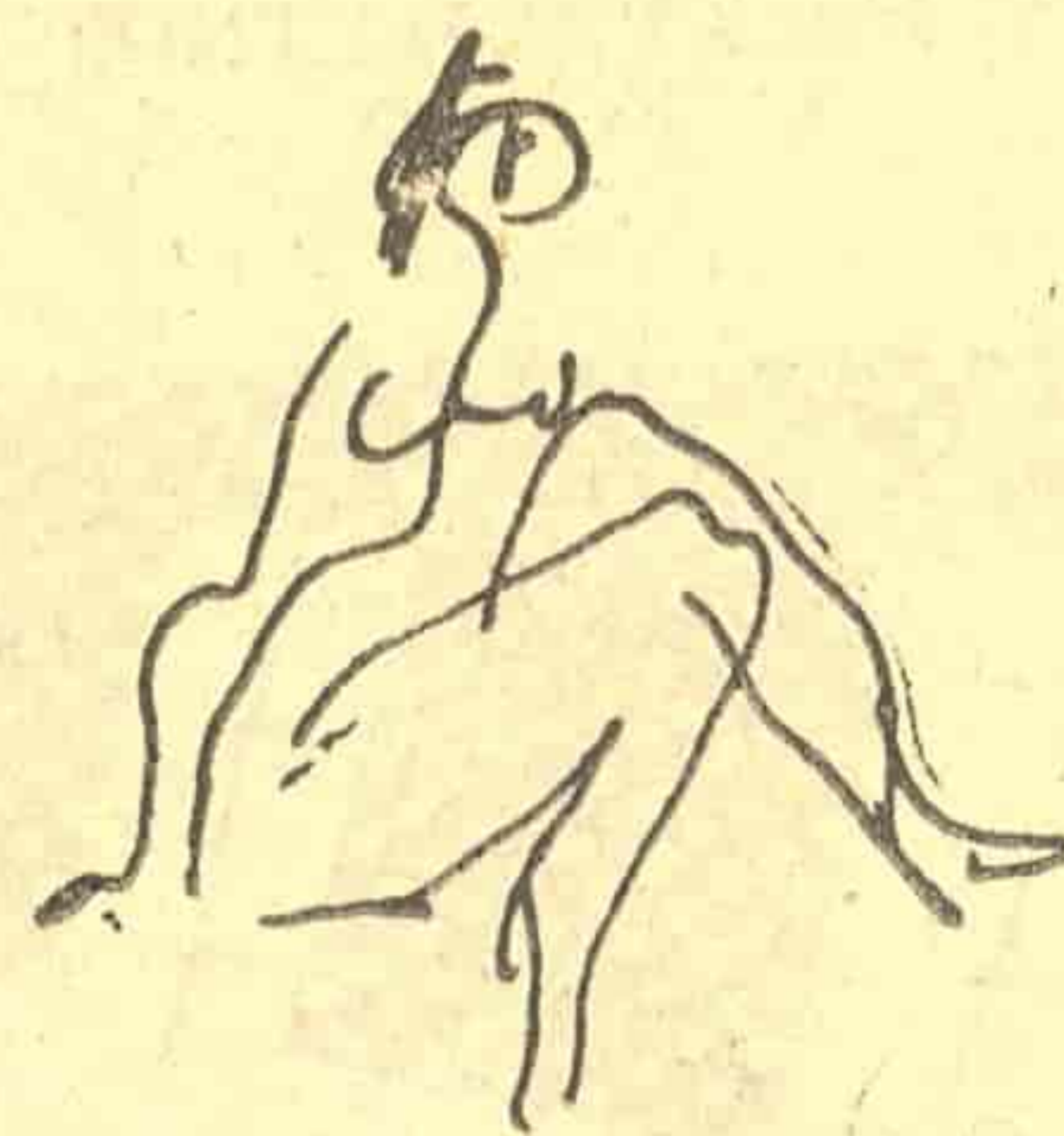
Poezija ove generacije, u ovom zborniku bar, svodi se na gimnazijska pričanja o ljubavnim sastancima ili spomenarska sećanja na susrete sa prirodom. Rečnik je ograničen na krug već unapred poznatih termina, a ritam potseća na pismenije šlagere. Ima izuzetaka, ima talentovanih i već zrelih, formiranih, odmereanih i svojih na poseban način. To su, njih valja pomenuti, Petar Gudelj, Miroslav Milinović, Simha Kabiljo, Ljuba Cvijetić, Radivoje Marinković, Duško Trifunović, Nusret Muhović... Oni su se, svaki prema snazi svog talenta i književne obrazovanosti, predstavili i potvrdili rezultate za koje se znalo preko objavljenih knjiga ili iz časopisa gde su neki od njih bili aktivni. »Život« Hamida Didžara mnoge je od njih otkrio i njihova prva poetska raspoloženja pustio u javnost, neke je, opet, pomogla »Mlada kultura«, i tako dalje...

Franc Cengle

Sa prózom je već drugačiji slučaj. Tu je najočiglednije siromaštvo u književnom postupku, u komponovanju ponekad srećno nadenih tema. Kod ovih mladih prozaista nije sve u redu sa pismenošću. To je utoliko žudnije kad se zna da je većina njih sa jezički čistog područja, ali se može verovati da su izvesna ugledanja, uglavnom na pomodne i lošije pisce, učinila medvede usluge. Ipak, mora se podvući svežina proznog izraza Bore Draškovića, kao i Anđelka Vuletića, kao i već utvrđena dramska vrednost tekstova Melvija Albaharija.

Steta je što se nisu pojavili i članovi nekih od zastupljenih, u prvom redu Ljubomira Cvijetića, kao i Anđelka Vuletića. S tim prilozima knjiga bi dobila u sveobuhvatnosti interesovanja književne generacije koju nam redaktori Miodrag Bogićević i Luka Pavlović žele da prikažu.

Miloš Jevtić

Kritika Gotskog programa

Kritika Erfurtskog programa

(Kultura, 1959)

Pred nama se nalaze dva značajna programska dokumenta iz istorije međunarodnog radničkog pokreta. Mada su napisani u razmaku od 16 godina, oni predstavljaju jedinstvenu celinu. Naime, maja 1875 došlo je na kongresu Socijalističke radničke partije Nemačke održanoj u Goti, do ujedinjenja Socijaldemokratske radničke partije i lasalovskog Opšteg nemačkog radničkog saveza. Naert programa nove nemačke radničke političke organizacije, koji je patio od mnogih nedostataka, pripremio je Libkneht. Nekoliko nedelja pred kongres, Marks je dao temeljitu kritiku tog naerta, ali njegove kritičke primedbe na zahtev lasalovaca nisu usvojene. Gotski program je zamenjen Erfurtskim programom tek oktobra 1891. U pripremi Erfurtskog programa učestvovao je Engels koji se borio za prihvatanje Marksovih stavova iznetih u KRITICI GOTSKOG PROGRAMA. I zaista, u Erfurtski program je, Engelsovima rećima, »Marksova kritika kompletno prođala«.

Za našu javnost nije značajno samo to što se ovim povodom Engelsonova KRITIKA ERFURTSKOG PROGRAMA prvi put pojavljuje na srpskohrvatskom jeziku, već i to što je ovo izdanje in toto veoma studiozno pripremljeno. Uz KRITIKU GOTSKOG I ERFURTSKOG PROGRAMA, objavljen je i izvestan broj Marksovih i Engelsovih pisama, kao i Lenjinove beleške iz sveske MARKSIZAM O DRŽAVI na osnovu kojih je svojevremeno nastala DRŽAVA I REVOLUCIJA.

Uspešan prevod i izbor tekstova realizovao je Zvonko Kralec.

Franc Cengle

FILIP ERİJA:

Razmažena djeca

(Otokar Keršovani, 1959)

Roman predstavlja kovitlac franmenata koji su često izglacani do bljeska, ali bez čvrste unutarne veze. Ne može se ući u trag ideji koja bi bila duša i organizator života onoga što se zbiva/ na stranicama ovog umetničkog pokušaja, koja bi jasno podvukla razliku između obilne poruke i manje-više zabavnog časkanja. Pisac posmatra život francuske krupno-buržoasko porodice, tačnije, beleži ispoljevanje jednog njenog zabludelog člana, Agnes. Ta mlada devojka provodi na školovanju u Americi dve godine i doživljava roman sa studentom Normanom. Nos njegovo dete, vraća se u otadžbinu i udaje za daljnjeg rođaka Ksavijera da bi sprečila skandal. Njen nov muž pada kao žrtva intriga porodice kojoj oboje pripadaju. Ogorčena, ona odbacuje svaki dalji kontakt sa njom i posvećuje se vaspitanju svoga sina. Time dostiže vrhunac njen višegodišnji permanentni sukob sa jednim određenim društveno-moralnim kodeksom.

Nevalja je, međutim, u tome da je autor tom prilikom zaboravio na »sitnice«. On ne otkriva i ne raščlanjava osnove Agnesinog bujnovnog ponašanja, prepuštajući nama da nadgadam.

F. Erija se ne izdiže na nivo serioznog istraživača i poimanja ljudi i njihovih problema. On priča da prekrati vreme. To čini pismeno i sa dosta inventivnosti. U njegovoj rečenici ne oseća se zamor, aljkavost... Kovitlac konfuzeije, protivurečnosti i deklarativne konstrukcije okreće se bez zastajkivanja i ritmično. Autorova teorija o suštini života, koja na prvi pogled stvara utisak misaonosti i analitičke intelektualnosti, predstavlja pouzdan pokretački mehanizam za slične tvorevine koje ne uzbuduju i ne mobilizuju.

Božidar Milosavljević

KNUT HAGBERG:

Karl Line

(Naprijed, 1959)

Ovo je jedna od svakako najboljih romansiranih biografija u okviru edicija »Veliki ljudi i njihova djela« zagrebačkog izdavačkog preduzeća »Naprijed«.

Karl Line, jedan od najvećih umova švedske i evropske nauke, sistematičar prirode i naučnik koji je svojim velikom erudicijom, naučnom istrajnošću i strpljivošću i ogromnim radom uneo red u živi svet u ovoj knjizi prikazan je kao čovek koji se neumorno predao proučavanju prirode, da bi posmatrao, zapisivao i razmišljao. Hagberg je dao sliku Lineove vatrene radoznalosti koja je u istoriji evropske kulture urodila tako bogatim plodom, kao što je Lineova sistematika. Autor ove romansirane biografije veoma često citira Linea. I iz tih citata možemo da zaključimo da je Line bio ne samo lucidan naučnik i sistematičar, već i pisac koji je sa jednim neverovatnim entuzijazmom umeo da se preda problemima svoje nauke. Hagbergova knjiga, zato, čita se sa interesovanjem kao pozet o jednom čoveku čija je neukrotiva vitalnost bila jedan od nužnih preduslova stvaranja opštije i sistematičnije slike sveta.

B. P

IZLOG ČASOPISA

REPUBLIKA, broj 2-3

Najzad — izašla je Republika, dvo-broj. Najviše se očekivala zbog Kri-leže, zbog »99 varijacija na razne teme«. Već poodavno se o tim varijacijama uveliko usmeno diskutovalo. I evo: lirske fraze o muzici i Sopen-u, o Listu, Berliozu i Betovenu, o snašem kobnom sveopćem zakašnjenju, o Bahu, Kurbeu, Matusu i gerasimovštini. Sve u znaku »verlenskog poetske inspiracije«, toplo i visoko literarno napisano, pomalo čak galamno a pomalo i metafizički mutno, nedosledno i protivrečno. A da nije tako zar bi to bio pravi Krilež? Najbolje je Krilež mislio i pisao o muzičkoj frazi i muzičarima, kao i o slikarstvu i o slikarima, ali, gde je pokušao da daje zaključke, da uopštava i napadno forsira generalizuje »umetnost kao shvatanje, trećiranje i oblikovanje duha i materije« one je negirao neke svoje ranije stavove i ubedenja, da bi se, opet, u istim ovim varijacijama — za njih zalagao! Kao što je poznato, ranije — u esejima (naročito u »Marginalije« uz slike Petra Dobrovića« i »Predgovor podravskim motivima Krste Hegedušića« Krilež se zalagao za tvrdnju: da su u umetniku prevashodna i notorne »vražje i tamne sile«, pune strasti i nagona« i da »umjetnici stvaraju pomoću umjetnostie — a sada, u ovim Varijacijama

— Krilež ismeva umetnike »sa tom vražjom silom u sebi«, umetnike koji potsećaju na »shudožnike«. Ali — ove su Varijacije varijabilne, lirske, zvučne, patetične, — a Krilež ih u napomenu i opravdava, da su pisane »kao slobodne lirske varijacije, bez ikakve pretenzije da djeluju bilo kakvom takozvanom naučnom ambicijom«.

Iza Kriležinih Varijacija objavljena je proza Mirjane Matic — Hale »Odrešenje«. Sentimentalna lirska poetika, umetnička nemoć da se potdredi materija, tema, opažaj. Nada Iveljić predstavljena je sa »Tri pjesme« — o suncu, mesecu, livadi i ljubavniku. Elegični odjeci romantičarske izgubljenosti i zalutalosti. U prevodu Ante Jurevića Republika objavljuje dva soneta Šarla Bodlera. »Delirij«, drama u jednom činu Visnjeg Stahuljak (radnja se događa 1938 godine u Zagrebu), sva u pokidanim tokovima, čini se — i dinamična. Na pozornici, — možda bi bila i interesantna. Ivan Slamnig »pokušava da ispita« šta je to zapravo slobodan stih, da bi ponovio teoretske odredbe već poznate škole koja slobodni stih, prirodno, vezuje za »urođene principe ritma«. Tomislav Sabljak školski piše o Petru Hektoroviću i njegovom dobu, a Ivan Ležić o »Osnovi stručnog obrazovanja«. O dramskim obeležjima Viljeama Šarोजना i o romanu Ivana Kusa »Razapet između« piše Marjan Sinković. »Pjesme sjevernoameričkih indijanaca« prevodi — prevodilac naravno Zvonimir Golob u saradnji sa Irenom Vrkljan. Na temu »Opera danas« Predrag Matvejević pedantno i profesorski supovaparno diskutuje o »križi opere«.

STVARANIE, broi 6

Na prvom mestu je odlomak drame Radoslava Rotkovića »Umri dok nije kasno«. Po ovom odlomku, dobija se utisak da i Rotković veruje u krizu savremene domaće drame. Od četiri pesme Dušana Kostića izdvaja se »Karatoč«. Pesma sva u štimungu Kostićeve poezije, sva od melanholičnog lirskog nerva, od neke samosvoje tuge koja se lagano stišava, kao da propada negde duboko, kao da tone. Stihovi Nikole Drenovca »Iz Marije Magdalene«, pomalo monotoni i ne osobito inventivni. »Priča o čovjeku« Jovana Raonića nedorađena i neodređena. Čini se da je Raonić znao šta hoće ali da to nije mogao da iskaže. »Mizara« — to je poema Dragutina Vučanovića. Stvaranje objavljuje odlomke iz poeme. Odmah treba reći, da neki stihovi dolaze u red najboljeg što je ovaj mladi crnogorski pesnik dosada napisao. Kada bi se poema skratila, došlo bi se mnogo. Ovakvo — pričanje mnogo, sažimanja malo. Stihove objavljuje i Blažo Šćepanović. Sa prilično nenađnih osmeha čita se zapis ili napis R. Kovičanića »Vitin zavijač« (njegove ljepote i čari): »U sućelju udivstvenih kontrasta prirode, na podnožju gorostasnog Lovćenca, a na krajnjem rubu najraskošnijeg rukava plave Adrije, kojim je duboko segnula kao gradje crnogorskog titanu, leži grad Kotor, koji je dao Vitu, neimara Visokih Dečana. Nad njime streme k nebesima dva stravična vrha surog planinskog ma-

siva, Pestingrad (1.100 m) i Štirovnik (1.750 m), sijamski bilizanac Jezerškog vrha, na čijem sljemenu Njegos vjekovječi«. Dosta je, ako je i od Kovičanića!

Rade Vojvodić

SAVREMENIK broi 7

Na uvodnom mestu Mito Hadži-Vasilev; tema: »O ždanovizmu, idejnosti, tendencijoznosti i nekim drugim pitanjima«. Hadži-Vasilev opravdava marksističku estetiku kojoj se zamerada da je isuviše programska za umetnost, napominjući: »Svaka stvarnost je ukrštanje epoke: umetnost je izraz tog ukrštanja, stalnog kretanja napred, nezastarelog dubokog procesa očovečavanja koji je postao osnovom celokupnog razvika objekta i subjekta«. Hadži-Vasilev često namerno neće da shvati »novi jezik« Marka Ristića, pa tako dovodi i sebe u opasnost da se i sam zalaze za »programsku umetnost«. Poezijom u ovom broju zastupljeni su Vladimir Nazor (dve neobjavljene pesme), Radoslav Vojvodić, Nikola Drenovac, M. S. Mađer i Rajko Čukić. Odlomak iz proze Slobodana Džunića »Dordija« samo najavljuje atmosferu. »Homer kao umetnik« — dabome, to je tema Miloša N. Đurića. Eleonora Mićunović piše o racionalnom i emocionalnom u muzici. Piše, piše a pomalo i citira Lenjina. Srdan Musić objavljuje neke seminarski rad sa temom: »Dva početka doba Salvatora Kvazimoda«. Uz četrdesetogodišnjicu KPJ — i SKOJ-a Savremenik objavljuje prilog Velibora Gligorića: »Novi pokret« i Otokar Keršovani.

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor: Miloš L. Bandić, Bora Čosić, Slavko Janevski, Dr. Mihalo Marković, Slavko Mihalčić, Peđa Milosavljević, Branko Miljković, Tanasije Mladenović, Mladen Oljača, Vladimir Petrić, Duza Radović, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković

Urednici: CEDOMIR MINDEROVIĆ, PREDRAG PALAVEŠTA

Direktor: TANASJE MLADENOVIĆ

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, telex račun: 101-707-1-208. List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretplata Din. 600. Godišnja Din. 300, za trostranstvo dvostruko.

Rukopisi se ne vraćaju. Tehničko-umetnička oprema: DRAGOMIR DIMITRIJEVIĆ. Odgovorni urednik: CEDOMIR MINDEROVIĆ. Stampa »GLAS«, Beograd, Vlakovića 8

SVAKOG DRUGOG PETKA